Повість

Де ж ти дівся, світе мій прекрасний,

Любої природи цвіт і плід?

Ф.Шіллер, "Боги Еллади"

1

Вартовий ракетної бази, сидячи на високій вежі в мереживній тіні розкішної пальми, розглядав фотографію дівчини. Дивувався: чому вона усім здається невродливою, а для нього — найкраща? Ех, дурні, не розумієтесь ви на красі та й не знаєте моєї Аніти! Як вона ходить, як вона говорить...

Замріявся хлопець, пригадуючи своє перше знайомство, перші поцілунки. Куций автомат, поставлений біля ноги, немов і собі позирав на картку, яку солдат розпрямляв на коліні. Хоча дівчина дивилася з фотографії трохи сумовито, на обличчі в юнака блукала усмішка.

— Нічого, нічого, Аніто, — бубонів, ледь розтуляючи губи, — вже недовго чекати... Хоча ти ще могла б приїхати, в пустелі теж гарно, увечері... Оббігали б з тобою всю Сахару — ти ж така прудконога! А в оазі як гарно!.. Знаєш, пальми наче перешіптуються. Може, їм не подобається наше сусідство? Але ж ракети — теж ніби пальми, стрункі, високі, тільки віял немає. їх уже стоїть тут чимало — металева оаза. І що для них оця без-края пустеля? Вони можуть спустошити цілі континенти! Он воно що. А ти чомусь зажурена, стрибунко. Радіти треба, усміхатися: велич і гідність нашої держави, як сказав генерал, сягає космосу!

Тиркнула зелена телефонна сумка, причеплена до ажурного бар’єра, і солдат, простягши руку, неохоче взяв трубку.

— Вартовий поста…

Та не встиг доповісти, як його перебили.

— Ти що там, заснув? — пискнув капітанів голос, і наче голки вп’ялися в скроню молодого солдата. — Тривога номер один! Неопізнаний літак наближається до бази. Як тільки опиниться у твоєму секторі — вогонь!

— Ясно, капітане! — з якоюсь радісною тривогою крикнув солдат і похапцем поклав трубку. По справжній цілі йому ще не доводилось стріляти, і він відчув легке тремтіння під коліньми і в руках. Швидко підвівся — автомат черкнув об сталеві поручні, а фотокартка, наче білий голуб, пурхнула поміж пруттям і, кружляючи, полетіла вниз. Припадаючи до багатоствольної автоматичної зенітки, помітив, що картка, випурхнувши з тіні на сонце, підлетіла вгору, на рівень вежі, гойднулася, наче на воді,— можна було впіймати, та хіба зараз до цього?

Як тільки на тлі білого вицвілого неба він побачив темний об’єкт, хвилювання процідилося крізь нього, як вода крізь пісок. На екрані — темна сітка координат.

Цятка рухалась до кола, через яке їй ніяк не можна перейти… Ні про що не думав, нічого не сприймав, окрім оцієї цятки, прикипів до ручок автоматичної установки, ставши її живим додатком, її механічним мозком. Переводив погляд з екранчика на розпечене сонцем небо і чекав. Невідомий літак прямував на оазу, але щось незвичайне було в його польоті! Здавалось, інколи він зупиняється, ніби приглядаючись, принюхуючись до пустелі,— а вона лежала під ним велетенським бурим коржем. Вартовий, не спускаючи ока з оптичного прицілу, забубонів:

— Давай, давай… База тебе цікавить, певно, фотографуєш, дурень… А може, просто заблукав у небі? То чому ж не відповідаєш? Ах, ти не устаткований, чи, може, скажеш, відмовила апаратура? Ну що ж, я не винний. Зрештою, ти міг би й повернути… Зустріч зі мною нічого приємного не дасть… А може, ти, голубчику, безпілотний?

Десь у нетрях його душі борсалось якесь заперечення, якесь неусвідомлене бажання уникнути кривавого фіналу. Не відчував загрози ні для бази, ні для самого себе — от ніякої загрози! — в тихому польоті чудернацького апарата.

А він ближчає, ближчає. Заждіть, а чому ніякого звуку? От же цікаво — ні гудіння, ні навіть бджолиного дзижчання! Дивина…

І справді, над оазою, де чатував молодий, закоханий вартовий, над пустелею, що грудьми відбивала мірі-ади пекучих сонячних стріл,— причаїлася тиша. Безголосо, німо було навколо, і коли затахкала зенітка,— зда-лося, що розколюється скляне шатро неба і дзвінкими уламками падає на кам’янисті піски.

Підбитий літак зупинився над оазою, ніби вагаючись: падати чи не падати? — а тоді шугнув на пальми, збив кілька верхівок, і не встиг вартовий збігти на нижчий майданчик, як вежа загула, задзвеніла, щось ударило його по голові, і він поплив, поплив у темряві, густі глибини якої проштрикували сліпучі скалки…

Дим хистким стовпом підвівся над оазою, а внизу гоготіло полум’я. Ледве встигли вихопити мертвого юнака — пошматована його сорочка затлілася. Обережно поклали біля джерела, навіщось змочували холодною водою скроні, хоч кожен бачив почавлені груди і смертельну поволоку в очах. Лікар, певне, для годиться, ще потримав зап’ястя, але ні про який пульс годі було й думати. Неподалік знайшли фотокартку, з якої дивилася зажурена дівчина.

— Це його…

Доки догоряла сторожова вежа і в огні корчилося й тріщало те, що недавно летіло в небі, ніхто й не згадав про пілота — вважали, що апарат безпілотний.

— Лікаря, лікаря! — скрикнув невеличкий сержант, стаючи на коліна в траві. — Ось де він, здається, ще живий!

Бігцем кинулись туди. Всі побачили: в траві лежав, розкинувши руки, невідомий чоловік.

2

Загадковий пацієнт шпиталю привертав увагу не лише медперсоналу, а навіть і тяжкохворих. Та й не ди-вно: минув тривалий час, а й досі не вдалося встановити, хто він такий, звідки з’явився в Сахарі. А національність або хоча б раса? На перший погляд здавалося, що він європеєць. Але золотистий, ледь вловимий відтінок його шкіри, попелясте волосся, форма черепа — цілком правильна куля! — і багато інших ознак поставили в тупик відомого антрополога. "Доки він не стане на ноги і сам про себе не розповість,— розвів руками вчений,— прийти до якогось певного висновку важко". Ціле авіа-конструкторське бюро досліджувало рештки його літального апарата і не могло встановити, до якого типу цей апарат належить, металургійні лабораторії і досі не визначили, з яких матеріалів він був збудований. Отож невідомий був абсолютно невідомим!

Звичайно, не бракувало усяких здогадів, припущень. Контррозвідка вважала невідомого пілота старанно замаскованим агентом чи диверсантом із суміжньої дружньої держави, яку, очевидно, непокоїть ядерна могутність сусідки. А один сержант із охорони, надавши страшенно серйозного виразу своєму ще зовсім юнацькому обличчю, сказав, що це, можливо, розвідник з якоїсь інопланетної космічної

армади і що він зовсім і не людина, а біоробот, бо звичайна людина, бебехнувшись об землю, та ще з такої висоти, віддала б богові душу, а він, бач, витримав і вже починає одужувати…

— Скажіть, сержанте, ви захоплюєтесь фантастикою? — спитав головний лікар.

— О, в мене велика бібліотека.

— Це помітно.

— Що?

— Начитались… — Головний лікар вибачливо посміхнувся, пустив сизі кільця диму, струснув попіл у попільничку і знову заглибився у вивчення показників стану пацієнта. Нарешті з’явилися зміни на краще. Після курсу дегідраційної терапії почав нормалізуватися пульс — із сорока ударів збільшився до п’ятдесяти п’яти…

Головний саме збирався розглянути енцефалограму, коли до кабінету вбігла, навіть не постукавши, мед-сестра Аніта.

— Він розплющив очі! Щось бурмоче!..

Гукнула, як на пожежу, і прожогом побігла назад.

— Не могла трубку підняти… — пробубонів сержант, зачиняючи двері. — Як навіжена.

— Ніяк не отямиться дівчина після загибелі нареченого, — сказав лікар, застібаючи халат. — Психічна травма.

— Так що — мені тут бути чи…

— Побачимо, сержанте, зараз побачимо, — кинув на ходу головний і поспішив до палати.

Сержант не тому спитав, що боявся втечі свого підопічного. Розплющив очі… Коли то він ще на ноги стане! Та навіть і тоді, як він утече, коли його вартують агенти — і в білих халатах, і в цивільному, і у формі. Сталева сітка! З неї не вирвешся. Просто сержантові кортіло побачити це диво. Що воно за екземпляр? Що це біоробот — сержант не сумнівався ніскілечки, бо він же не схожий на представника жодної земної раси. От тільки цікаво, чи відновиться його програма після лікування? Мусила б відновитися. Раз тіло функціонуватиме, значить і його штучний мозок запрацює…

Сержантові страшенно хотілося, щоб так і було. Ану ж нехай би робот показав, на що він здатний! По-перше, підтвердився б сержантів здогад, що це таки біоробот, по-друге, біоробот напевне обвів би навколо па-льця їхнього пихатого лейтенанта, і, по-третє, з ним би впорався він, сержант… От би було здорово! Портрети в газетах, інтерв’ю… "Скажіть, будьте ласкаві, сержанте, за яких обставин вам стукнуло в голову, що перед вами біоробот?" І потім: "Як вам удалося перевершити його диявольську хитрість, в той час як лейтенант мало не загинув?" О, він може сказати!.. Хоч і не зовсім успішно закінчив коледж, але…

Повернувся головний. Сержант спитав:

— Ну, що?

— По-моєму, діло йде на лад.

— Заговорив? Хоч що-небудь сказав?

— Якесь нерозбірливе бурмотіння. Я гадаю, в нього амнестична афазія…

— Що це таке?

— Втрата мови від струсу мозку.

— Які-небудь контакти роз’єдналися…

— Випадок складний, сержанте, можна сказати — унікальний. Я попрошу вас перейти до своєї кімнати, бо мені треба зосередитись, проаналізувати показники… — Лікар ніяково розвів руками і навіть зробив спробу усміхнутися.

— Я розумію, лікарю. Я потурбував вас з службового обов’язку. Бажаю успіху в роботі.

Коли сержант вийшов, лікар запалив цигарку і став біля розчиненого вікна. Дивився і нічого не бачив — думав. Те, що його метод лікування давав ефект,— радувало, але й ставило багато запитань, на які не було від-повіді. Ефект цей несподівано хороший! Занадто добре, сказати б, у десять (!) разів краще сподіваного реагує організм невідомого пацієнта на дію терапевтичних чинників. Сержантові балачки про біоробота, без сумніву, дурниця, але — треба визнати — невідомий не є звичайною людиною… Його організм чимось відрізняється від нормального людського. Може, захисними силами? Чи ефективнішою нервовою системою?

Випаливши цигарку, головний підійшов до столу, дістав історію хвороби свого пацієнта і почав креслити діаграми життєдіяльності окремих органів і систем. Картина виходила напрочуд оптимістична. Особливо вті-шила остання електроенцефалограма: електрична активність мозку досягла нормальних показників і — найголовніше — в пацієнта з’явилися сновидіння!

Уважно переглянувши всі матеріали, головний лікар зняв трубку з білого телефонного апарата, набрав з десяток цифр. На другому кінці дроту, за п’ятсот кілометрів звідси, обізвався мелодійний дівочий голос.

— Прошу доктора Альдегадо, — сказав головний, назвавши себе. Після невеличкої паузи почувся зна-йомий баритон, і головний заговорив: — У нас незвичайний пацієнт. Внаслідок аварії втратив мову... Так, я гадаю — амнестична афазія. Вирішили запросити вас... Так, так. Дуже прошу. Дякую. До зустрічі.

Потім подзвонив по внутрішньому телефону:

— О другій годині ночі літаком прибуде доктор Альдегадо. Так, світило, гіпноз, гіпноз... Машину, люкс в "Паласі". Ад’ю.

3

Сержант з охорони був розчарований, коли побачив славетного гіпнотизера. Сподівався, що це чоловік з чорною і лискучою, як смола, шевелюрою, з демонічним поглядом чорних очей, а воно — тонкий, лисуватий інтелігентик з невеликими сірими очицями. Про його славу свідчила лише та поштивість, з якою супроводжу-вав гостя головний лікар.

Доктор Альдегадо ішов, рівно ступаючи по синтетичному килиму, білий халат його застебнуто "блиска-вкою" аж до шиї, накрохмалений ковпак акуратно натягнутий по самі вуха. Іноді він щось запитував у головно-го і, почувши відповідь, ствердно хитав головою. Біля дверей палати, в якій лежав незвичайний пацієнт, лікарі якусь мить постояли, потім головний поклав долоню на нікельовану ручку, і двері відчинилися. Він притримав їх, пропускаючи попереду себе гіпнотизера, а потім і сам зайшов. Незабаром повернувся і у відповідь на безмовне сержантове запитання сказав:

— Якщо доктор Альдегадо відновить йому мовну пам’ять, тоді, сержанте, все піде гаразд. Пацієнт сам розповість, і хто він, і звідки…

— Е, він, певно, не так запрограмований, щоб усе розповісти, — хитро посміхнувся сержант. — Зараз треба особливо пильнувати…

— А… ви знову про те саме?

— Так, з усього видно, що це біоробот. Хіба людина могла б витримати подібний удар? Ви ж самі бачи-те, який у нього запас міцності! На що вже кіт витривалий, а киньте його з такої висоти…

— Що й казати, організм напрочуд міцний, але, сержанте, це — організм людини. Можливо, він спорт-смен, може, котрийсь із йогів, які вміють керувати власними фізіологічними функціями. Про це ви незабаром дізнаєтесь. А для нас головне — поставити його на ноги.

— Побачимо…

Сержант неквапно ходив уздовж коридора. Килим глушив кроки, неначе сержант мав не підковані важкі черевики, а котячі лапи. Медсестра Аніта — прудконога кізка, як прозвав її сержант — кілька разів пробігла повз нього, але не звернула уваги, наче він був невидимка. Невдовзі з палати вийшов доктор Альдегадо і попрямував до кабінету головного. Аніта лишилася біля пацієнта. Сержантові вельми кортіло дізнатися, як пройшов сеанс гіпнозу, але зайти до палати, а тим більше до кабінету головного не наважився. Довгим поглядом провів гіпнотизера, аж поки той не зайшов до кабінету. Був упевнений, що загіпнотизувати пацієнта не вдалося. Бо хіба ж роботи піддаються гіпнозу?

— Нічого не вийшло, колего, — сказав доктор Альдегадо, зайшовши до кабінету головного. — Не вдало-ся встановити найменшого контакту. Він, очевидно, не знає жодного слова ні французького, ні англійського

чи німецького, ні якого-небудь слов’янського. Взагалі жодного європейського слова! А розмовляє зовсім незнайомою, може, — староацтекською!

— Це було б оригінально, якби до нас прибув ацтек з якої-небудь законсервованої держави в Андах.

— Парадоксальний випадок у моїй практиці! — вигукнув Альдегадо. — Ну, ніякісінького контакту… Я раджу вам скористатися послугами філолога.

— Тобто?

— Філолога-учителя. Його треба спочатку навчити нашої мови.

— Ну, це вже в мої функції не входить, — осміхнувся головний. І щоб покращити настрій "магові", як прозвали доктора Альдегадо колеги, запросив його на обід в один із екзотичних ресторанів. Доктор прийняв запрошення і, підійшовши до магнітофона, продиктував короткий звіт про відвідини незвичайного пацієнта.

4

Лише під осінь "феномен із Сахари" зміцнів так, що не тільки походжав по палаті, а й прогулювався в саду лікарні. Одужуючого весь час супроводжувала Аніта, підставляючи під його руку своє молоде плече. По-блукають доріжками, посидять на лавочці, а тоді — на превелику радість сержанта — помаленьку йдуть до корпусу.

Хоча хворий і не міг утекти з саду — вся територія лікарні охоронялася спритно замаскованою службою безпеки, — проте сержантові одлягало від серця, коли "хитрий робот" повертався між чотири стіни. Сержант не мав сумніву, що чужинець постарається непомітно встановити зв’язок зі своїми хазяями, які чигають на білязе-

мній орбіті. Аніта тільки сміялася з цих його страхів, виставляючи білі зуби. "Бач, уже весела, уже сміється! — з осудом думав сержант. — Забула свого нареченого… До цього вже липне, дурна, не вірить, що це робот. Хоча для такої гостропикої, може, нічого іншого й не залишається, як покохати робота?.."

Сержант, звичайно, знав, що Аніта тільки виконує свій службовий обов’язок, але чомусь його марудило, коли бачив золотисту руку робота на її округлому плечі.

Аніта старалася навчити свого підопічного хоч трохи розмовляти. Ішла доріжкою — показувала вперед і чітко вимовляла:

— Хо-ди-ти, хо-ди-ти, хо-ди-ти.

Сідали — вона казала:

— Си-ді-ти, си-ді-ти.

Він мовчки слухав, кивав головою, іноді — повторював. А одного разу показав рукою угору. Аніта спо-чатку не второпала, чи то він цікавиться гіллям дерев, що химерним візерунком сплелося у них над головами, чи, може, його цікавить небо. Запитливо поглянула в його великі очі, і він, ніби зрозумівши її сумнів, підвівся, пішов поміж деревами і вказав на чисту латку синього неба.

— То небо, — сказала Аніта.

— То небо, — повторив він і тицьнув пальцем себе в груди.

— Небо, — повторила дівчина, і він за нею:

— Небо, небо!

Показав навколо, і Аніта здогадалася:

— Земля.

Тоді він, супроводжуючи свої слова жестами, виразно промовив:

— Ти — земля, я — небо.

— Ви з неба? — здивувалась Аніта і тієї ж миті пригадала сержантові балачки. Холодок остраху пробіг по її тілу: "Невже правда?"

Неначе відчувши її страх, він лагідно погладив дівоче плече і повторив:

— Я — небо, ти — земля.

Аніта усміхнулася якось ніяково, вибачливо. "Або він не усвідомлює значення цих слів, або... не всі дома", — подумала дівчина.

— Туо — небо, Аніта — земля, — повторив кілька разів, і дівчина зрозуміла, що його звуть Туо.

— Я — Аніта, ви — Туо, так?

— Так.

Увечері він раптом знову захотів пройтися садом. Незважаючи на сержантове невдоволення, Аніта піш-ла. Туо зупинився подалі від дерев і довго мовчки дивився на всіяне зорями небо. Щось було незвичайне в його позі — постать видовжилась, напружилась, здавалось: ворухне руками, немов крилами, і полине в безмежжя Всесвіту. Мимохіть Аніта вхопилась за його лікоть і відчула, як тремтить його рука. Притулилась до його плеча, і Туо поволі заспокоївся.

— Зорі, — прошепотіла Аніта, і в голосі її забриніла якась незрозуміла їй самій туга.

— Зорі… — повторив Туо, схиливши голову. — Зорі…

Вечір був напрочуд гарний — синій кришталь, покраплений у глибині золотими цяточками. Світлі плями далеких галактик. Тиша. Ледь відчутний аромат квітів.

Туо глибоко зітхнув — так зітхають усі засмучені люди — і рушив назад до корпусу. Аніту теж охопив якийсь сумовитий настрій, і вона йшла мовчки.

З кожним днем Туо не тільки зміцнювався фізично, а й робив неабиякі успіхи у вивченні мови. Не більше тижня було йому потрібно, щоб навчитися вільно розмовляти з Анітою на побутові теми. Буквально за кілька днів незвичайний учень опанував письмо і читання. Тепер кожного ранку він просив свіжих газет і журналів і не випускав їх із рук, доки не перечитував усього, навіть кримінальної хроніки.

— Невже вас цікавлять газетні плітки? — дивувалась Аніта.

— Мене все на Землі цікавить, — відповідав Туо, — і як ви працюєте, вчитесь, і як відпочиваєте, і як ви організовані. Дуже кортить дізнатися про поведінку землян у випадкових ситуаціях, в радості, у горі…

І Аніту, і головного лікаря непокоїло те, що в розмовах він ставив себе поза людством, дивився на все з якоїсь сторонньої точки зору, вважав себе людиною, але не землянином. Природно, що це наштовхувало меди-ків на думку про психічну ненормальність. А для сержанта це було ще одним аргументом на користь "біоробо-тної гіпотези", про що він і писав у кожному донесенні начальству.

Туо, звичайно, не знав, які дискусії точаться навколо його особи, і продовжував жадібно вчитися. Книж-ки із всесвітньої історії неначе ковтав. Кожного дня вимагав нових і нових.

Якось аж зітхнув, повертаючи Аніті черговий фоліант:

— Ну й історія ж у вас…

— Нашої країни? — з чемності спитала Аніта.

— Всіх країн і племен. Вожді, фараони, царі, імператори, королі, президенти… Просто смішно, комедія.

— Чому комедія?

— Люди творять собі ідолів. Дикунство! Хіба оті царі не з таких самих клітин збудовані?

Аніта заспішила з палати.

Але доручення головного лікаря — доставляти з бібліотеки всі книги, яких тільки не попросить їхній за-пеклий читач — виконувала ретельно. Переглядаючи список прочитаних книг, її шеф відзначав, що тут є певна система: після загальної історії пацієнт взявся за історію науки і техніки, потім проштудіював історію мистецтва, ознайомився з демографією, основними релігійними системами. Та коли він протягом якихось десяти днів прочитав… усю Британську енциклопедію, головний лікар знизав плечима і більше не цікавився, які книги но-сить пацієнтові Аніта.

Одного разу Туо попросив принести йому Каталог зірок і Атлас неба.

— Я хочу, — пояснив Аніті, — вивчити ваше зоряне небо, щоб і самому поглянути і вам показати свою рідну зірку. Отоді я вже, певно, остаточно видужаю!

І ось одного погожого вечора Туо попросив Аніту вийти з ним "під зорі".

— Бачите, он сузір’я Ліри? Паралелограм із зірок.

— Бачу.

— А оту найяскравішу, ледь синювату?

— Бачу.

— Ото Вега, моя рідна зірка, моє сонце.

— Ви звідти, Туо?

— Звідти.

— А чому ж ви такий самий, як і земляни?

— Бо ми — близькі родичі. І якщо бути точним, то я не такий самий, хоча б колір шкіри…

— Так, антропологи це відзначили, але відхилення незначне, вкладається в рамки природних аномалій.

— Незначне… — замислено повторив Туо. — Суть навіть не в цьому. Людство Землі роздріблене, його шляхи небезпечні — ось що значне!

— Ну, гаразд, гаразд, — заспокоювала дівчина, — годі про це.

Вона знала, що цієї теми краще не чіпати, бо Туо відразу нервує і з великим запалом говорить про нерозумне ворогування держав, глобальне лихо, вселюдську катастрофу і таке інше — тобто починається, як каже головний, маячня.

Туо подивився їй у вічі і спитав:

— Аніто, невже й ви мені не вірите?

— Оте "ви" було сказане з таким притиском, що зачепило їй якусь струну, змусило подумати.

— Я… розумієте… це ж… нав’язливі ідеї.

"А чому, власне, цього не може бути? — раптом з’явилась думка. — Чому? Ще в давнину вчені писали про життя на інших планетах…"

Туо взяв її долоню в свою і легенько стиснув.

— Спасибі, Аніто, я бачу, що ви… починаєте мені вірити…

Раптом обізвалася якась пташина — чи спросоння пискнула, чи щось її потурбувало. Туо закляк, дослу-хаючись, і коли знову почув писк, прошепотів:

— Пташенята… Це ми їх розбудили. Ходімо…

В палаті Туо запросив Аніту сісти в крісло і сам сів навпроти.

— Я вас довго не затримаю, Аніто, — почав він, старанно добираючи слова. — Почуваю я себе добре, вважаю, що вже цілком здоровий. Та ви й самі це бачите і знаєте. А головний лікар тим більше. Чому ж мене й досі не виписують з клініки?

— Певне, хочуть, щоб ви зміцніли остаточно.

— А в мене складається враження, що… мене вивчають. Я вас прошу завтра вранці повідомити головно-го лікаря про моє бажання залишити клініку… Передайте, що я прошу його прийняти мене після сніданку — я все йому розповім, розвію останні сумніви щодо стану мого здоров’я.

Аніта помовчала, а потім спитала:

— А що ви збираєтесь робити, вийшовши з лікарні?

— Зустрітися з ученими, багато мандрувати, знайомитись з життям землян.

— Для того, щоб подорожувати — потрібні гроші. Вони в вас є?

Туо неначе прокинувся зі сну:

— Ах, так, у вас без грошей не можна обійтися… Так, так. А може, мені, як гостеві з далекої планети… о, бачу по вашому обличчю, Аніто, ви якось болісно сприймаєте мої розповіді про Вегу і її планетну сім’ю… треба розширювати діапазон свого мислення, люба дівчино! Так, може, мені нададуть можливість безплатно об’їхати праматір Землю? Як ви гадаєте?

— Це мало ймовірно. У нас нічого без грошей не робиться, нічого.

— А де ж одержати… гроші?

— Треба їх заробити. У вас є якийсь фах?

— О, звичайно, є! І не один. Спочатку я… як би це сказати? Ага, щось на зразок інженера…

— На зразок інженера? — усміхнулася Аніта. — Вас ніде не приймуть.

— Чому?

— Бо потрібні не "на зразок", а хороші, справжні інженери.

— Ну, щодо рівня кваліфікації... в нас інженерна думка набагато попереду земної, не менше як на десяток тисяч років... о, знову ваше обличчя міниться...

— Якщо припустити, що це справді так, — оговталась Аніта, — то все одно інженером у нас ви працю-вати не зможете.

— Чому?

— Саме через високий рівень знань. Уявіть собі, що наш сучасний інженер-атомник опинився б у кам’я-ному віці. Кому там потрібне його вміння будувати різні типи реакторів?

— У вас правильний напрямок думання, Аніто, але... все-таки згодьтеся, що людина з великими знання-ми могла б дещо зробити і в кам’яному віці. Отак і я тут. Можна б, наприклад, запропонувати схему гравітацій-но-магнітного двигуна...

Аніта кволо усміхнулася, замислилась: як сприймати ці слова? Маячня? Ні, їй хотілось вірити, що все це розумне! Якась притягальна сила вабила її до цієї дивовижної людини.

— Я хочу приносити користь людському суспільству, а здійснення добрих намірів не можна відкладати ні на один день.

Аніта підвелася, збираючись іти. Помітила, яким теплим поглядом окинув він її постать. Це було приємно. Пройшла до вікна і, ставши навшпиньки, поправила штору, хоч в цьому й не було ніякої потреби.

— Про ваші наміри, Туо, я скажу головному лікареві одразу, як тільки прийду завтра на роботу. Відпочивайте, бо щоб допомагати людству, потрібно багато енергії! — кинула весело на прощання.

5

У головного лікаря ранок дуже завантажений, але він все-таки знайшов хвилинку, щоб вислухати Аніту. Обличчя в нього заклопотане, брови насуплені. Бачачи, що він зайнятий, Аніта одним подихом випалила все, він кивнув, мовляв, гаразд, і поспішив на обхід. Аніту одразу ж перехопив сержант — наче з землі виріс перед нею. Жартівливо виструнчився, стукнув підборами:

— Вас запрошують… он до того кабінету. — І вказав рукою. — Номер тринадцять.

— Хто?

— Доктор… Ікс, — загадково усміхнувся сержант. — Зайдіть, там побачите.

І справді, назустріч їй підвівся з-за столу чоловік у білому халаті. Подав руку:

— Давайте познайомимось. Звіть мене доктор Фраг, а мені дозвольте називати вас просто Аніта. Згода? Ну, от і добре.

Фраг посадив її в крісло, а сам заходився поратись коло якогось невеличкого апарата, що стояв на столі. Щось було в його жестах, у голосі таке, що насторожувало дівчину. Проте вона з цікавістю

очікувала продовження розмови. Хто такий цей доктор Фраг? Серед працівників їхньої клініки досі його не було… Може, новий ординатор? Сиділа, підібравши ноги і сховавши голі коліна під халат.

— Ну, от і готово, — сказав доктор Фраг, вставляючи штепсельну вилку в білу розетку. — Спустимо штору, і я вам продемонструю невеличкий фільм. А перед тим хочу вам сказати, Аніто: ви — молодчина, про-довжуйте так і далі.

Аніта не розуміла, про що він говорить, аж доки на стіні не з’явилися кадри фільму. На плівку знято її зустрічі з Туо, навіть розмова записана!

— Бачите он сузір’я Ліри?.. Паралелограм із зірок.

— Бачу.

— А оту найяскравішу, ледь синювату?

— Бачу.

— Ото Вега, моя рідна зірка, моє сонце.

— Ви. звідти, Туо?

— Звідти.

— А чому ж ви такий самий, як і земляни?

…— Можна б, наприклад, запропонувати схему гравітаційно-магнітного двигуна…

Все, все було на екрані — навіть те, як вона в саду увечері притулилась до його плеча! І як штору попра-вляла в палаті…

— Навіщо це? — не підводячи голови, спитала Аніта, коли проектор урвав своє осине дзижчання.

— Ви, я бачу, трохи здивовані, Аніто, — обізвався Фраг, запалюючи сигарету. — А я дуже задоволений з цього фільму. (Вона підвела голову і поглянула на нього невеселими очима). Зараз поясню. Ви знаєте, за яких обставин потрапив до нас оцей… Туо. Через нього загинув і ваш наречений — цього ви теж, сподіваюсь, не забули. І ось цей іноземний агент і диверсант удає божевільного, всіляко маскується, сподіваючись сипнути нам пилюкою в очі. Зараз він цілком здоровий, і тримати його тут ми не можемо. Вже й так журналісти товчуться біля клініки… Так от, раз він прибрав роль божевільного — повіримо йому, відправимо до психіатрички. До вас він добре ставиться, охоче розмовляє…

— Але ж я не можу…

— Ні, ні, ви нічого не будете випитувати, Аніто. Може, він обмовиться сам, розумієте? Треба тільки, щоб ви частіше бували в нього, а така можливість буде вам надана.

— Я не знаю доктор Фраг, чи я здатна…

— Ви що, не розумієте яке це має значення для нашої безпеки? — В голосі Фрага з’явилися холодні нотки.— Чи, може, ви хочете, щоб ми й вас притягли до відповідальності за посібництво ворогові нашої держави? Докази ви щойно бачили.

Аніті хотілося підвестися і кинути цьому слимакові: "Це нечесно, ви не маєте права!" Але сиділа і мов-чала. Спрацював інстинкт самозбереження. На душі було гидко, так наче її обляпали грязюкою, але вдіяти нічо-го не змогла. Перед очима промелькнув образ втомленої мами і меншого братика, що оце почав учитися в коле-джі. Батько, тяжко поранений на війні, після перемоги прожив недовго… Без її заробітку не можна, ніяк не мо-жна…

Фраг зрозумів її мовчанку інакше: набиває ціну.

— Після закінчення справи одержите винагороду.

Аж тепер вона схопилася, затрясла руками:

— Тільки не це! Тільки не це! Ніякої вашої винагороди мені не потрібно, чуєте? Не потрібно! Провідува-ти його, як хворого, я буду, а більше нічого.

— Цього й досить. І не треба так хвилюватися, дівчинко.

— І ще я вам хочу сказати: не вірю я, що він диверсант!

— Чому? Які докази?

— Чому? Та… просто відчуваю. Інтуїція.

— Значить, по-вашому, то не маячня — про Вегу?..

— По-моєму, ні.

Фраг побарабанив кістлявими пальцями по столу.

— Стережіться, бо він починає на вас впливати. А психоз заразливий… Вега… Еге, коли б це справді! Тим більше мусили б його розкрити! Якби то… на десять тисяч років уперед… Ви розумієте, що це значило б для могутності нашої держави?!

Здається, аж очі в нього закрутилися в орбітах.

— Я все розумію, — впалим голосом вимовила Аніта і додала: — На жаль, усе.

— Ну, от і добре, — сказав Фраг, удаючи, що не розуміє її жалів. — Я так і сподівався, що ми станемо друзями. На останку хочу застерегти вас, Аніто: не здумайте… міняти лінію. Кожен ваш крок фіксуватиметься.

Аніта вискочила з кімнати, неначе миша з пастки.

6

Фраг раз по раз прикривав долонею рота і пирхав. Це означало, що він сміється, що йому страшенно ве-село. Ще б пак! Туо викинув такого коника, що луснути можна. Подякував головному лікареві за турботи про його здоров’я, попрощався і… рушив просто до виходу. Біля воріт його зупиняє сержант:

— Пробачте, а куди це ви розігналися?

— Я — мандрівник…

— Спочатку помандруйте до кімнати номер тринадцять, там доктор Фраг…

— А до чого тут цей… доктор Фраг? — щиро чи, може, удавано здивувався Туо. — Лікування закінчи-лось, головний лікар виписав мене… Дайте мені вийти, це моє природне право.

— І політ над воєнною базою — теж природне право? Вас може звільнити тільки військовий суд! — Сержант заступив дорогу, його рука в широкій кишені стискувала рукоятку пістолета: "Кинеться на мене чи ні? — тривожно стукала думка. — Від робота можна всього сподіватися".

Але Туо не кинувся на сержанта. Спокійно повернув і пішов до корпусу. Тепер ось він стоїть перед Фра-гом і вдає з себе святу невинність. "Мандрівник… Природне право…" Ну й комік!

Фраг перестав пирхати, відіслав сержанта. Обличчя його набрало суворого вигляду.

— Ви самі зволікаєте слідство.

Туо здивовано спитав:

— Яке слідство? Що все це означає?

— Не прикидайтесь простачком. Ви і ваші хазяї зазнали фіаско, операція провалилась. То чи не краще припинити цю дитячу гру і покласти карти на стіл?

— Ніяких карт у мене не було, — розвів руками Туо.

І жест, і голос були такими щиро наївними, такими природними, що Фраг з досадою подумав: "Добру ж ти школу пройшов! Певне, залучають справжніх акторів!" Уголос промовив:

— Давайте по порядку. Звідки ви летіли до забороненої зони?

— Не знаю, про яку зону ідеться. Мій апарат було розраховано так, щоб увійти в нижчі шари атмосфери над Північною Африкою, як ви тепер називаєте цей континент. Це була експериментальна модель, і коли б я знав точні просторові координати Центруму, я б ним і не користався. Побачивши безкраю пустелю, я подумав, що відхилився від курсу — адже тут мусіли б цвісти сади!..

— У Сахарі — сади?

— Так, сади, виноградники. Натомість бачу — пустеля.

— А ракетні сади вас не цікавили? Аніскілечки?

— У мене культурна місія.

— Так, значить, ваш апарат збився з курсу…

— На жаль.

— Якій державі належить цей літак?

— Ніякій земній державі. Я прибув із сузір’я Ліри…

— Та годі морочити голову! — не стримався Фраг і стукнув кулаком по столу. — Набридло! Будемо від-повідати чи ні?

На Туо цей спалах гніву не справив аж ніякого враження.

— Я бачу, що розмови в нас не вийде, — сказав він спокійно. — Ви не вірите жодному моєму слову. Че-рез свою… крайню відсталість, граничну обмеженість. І я хотів би…

Фрагове обличчя налилося кров’ю: усе ж фіксується! І він поспішив перебити:

— Прошу по суті!

Туо з тією ж витримкою, так само повільно добираючи слова, продовжував:

— Я хотів би поговорити з президентом вашої країни.

— З президентом і не менше? — долаючи дражливість, Фраг намагався наситити свої слова іронією. — А з прем’єр-міністром не зводите порозмовляти?

— Чому ж, з прем’єр-міністром також.

— О, яка великодушність! Ну, що ж, доведеться полікувати вас від космічної маячні!

— Я цілком здоровий як з погляду терапії, так і психіатрії, — рівним голосом промовив Туо. — Застерігаю вас: за насильство над космічним мандрівником ви будете відповідати перед…

Не встиг договорити: з бічних дверей вискочило кілька дужих санітарів психіатричної лікарні, вхопили за руки, повалили — не спромігся, бідолашний, і скрикнути, як одержав укол. Тіло його зів’яло, щось хотів ска-зати, та язик уже не слухався, свідомість швидко тьмарилась, але він все-таки встиг коротким поглядом обпекти Фрага. Розпластаний на килимі, він наче вистрілив тим поглядом! І це не була ненависть чи лють. Якби це — Фраг би й оком не кліпнув, до ворожості він звик. У тому погляді була якась неземна туга, щось таке, що обдало Фрага крижаним холодом.

Туо вже завезли на далеку околицю міста, за жовті мури, вже, певно, запакували в спеціально обладнаній кімнаті, а Фрагові все було якось не по собі, все ще ввижалися ті очі і той погляд… Гасав машиною по місту, як зацькований звір, зрештою опинився біля шинквасу в якомусь барі, об його зуби цокнуло шкло зеленуватого келиха, і горло обпалило вогнем.

7

Аніта вмостилася в плетене крісло на своєму балкончику і, ні про що не думаючи, дивилася на море. Во-но починалося внизу і сизою стіною підводилось до обрію. Там, ген-ген вдалині, в біластому серпанку чорнів корабель. Коли відвести погляд, а потім знову глянути — здається, ніби той корабель пливе на небо… А ось до берега нечутно, легко, наче зовсім невагомо, лине величезний білий лайнер — настала осінь, а

туристи є. Ще тепло, сонце ласкаве, і хоч гори встигло припорошити снігом і повітря посвіжіло, місто ходить у костюмах, зрі-дка хіба трапиться плащ або легке демі.

Море увесь час міняє барви, і хоч старається робити це поступово, не різко, Анітине око помічає зміни. Далека чорна риска корабля, що плив на небо, зникла в штриховій завісі — і не розбереш, чи то дощ іде, чи прориває́ться світло з-за хмари. Ближче до берега на синьому тлі плеса з’явилось кілька срібних озер… Одно вже вичахло, посіріло…

Аніта любить отак самотою дивитися на море. Часом їй згадується наречений, що так трагічно загинув. Ждала щастя, а прийшло горе. їй до щему в серці шкода себе. Хто її полюбить… отаку невродливу? Відчувала, що дала б щастя своєму обранцеві, а хто ж про це знає, кому розкриєш той великий світ, яким сповнена душа? Ідуть мимо і не здогадуються, не знають. А він знав, відчував цей світ, через те й любив, навіть некрасиве її обличчя любив!

Мама заспокоює, відчуваючи її тривогу, томління її духу, а брат, навідавшись, тільки й скаже: "Пере-стань киснути!"

А вона відчуває себе самотньою серед великого людського мурашника, сиділа б отак годинами та погля-дала б на море. Бездумно, байдуже. І нехай собі линуть лайнери, пливуть на небо, нехай з’являються і зникають срібні озера — їй байдуже. Але треба йти, сьогодні мусить провідати свого Туо. Теж самотня душа, потрапив до Фрагових лап, і ніхто його не розшукує — чи в нього й справді немає близьких? Ну, що ж, вона постарається замінити їх…

До психіатрички Аніта дісталася автобусом. Приземкуваті корпуси лікарні розташовані в старому саду. Неподалік від території лікарні починається сосновий ліс, крізь який пролягає шосе. Аніта подивилася, як шви-дко віддаляється по тому шосе автобус, і неквапно пішла через дорогу до воріт. Що вона йому скаже? Певне, Туо доводитиме, що він

зовсім не божевільний — а хіба вона психіатр? Зрештою, нав’язлива космічна ідея не загрожує ні життю, ні майну людей. Але хіба вони його випустять?

її одразу провели до в’язничного корпусу, дебелий санітар-охоронець мовчки відімкнув палату і майже вштовхнув досередини. Клацнув замок.

Палата була залита яскравим світлом, і першої миті Аніта не помітила Туо. Стояла і кліпала очима. Сті-ни, підлога, навіть стеля — все оббито м’яким коричневим матеріалом і скидається на пухкий матрац. Тут мож-на битися об стіни головою — відскакуватимеш, як м’яч. Жодного віконечка, стільця, столика чи ліжка — ні-яких предметів у цьому великому ящику. Світло лилося з-поміж стиків стелі та стін.

— О Аніто!

Від стіни відхилилася постать у бурому халаті і, незграбно ступаючи по м’якій "шахівниці", рушила до неї. Аніта ледве впізнала Туо. Його золотисте обличчя поблідло, під очима синіли підкови.

— Добрий день, Туо, — намагаючись надати бадьорості своєму голосові, привіталась Аніта.

— Добрий день… а може, ніч… бо для мене тут все переплуталось…

— Зараз день, Туо, хороший осінній день…

Хотіла ще сказати про море і кораблі, але чомусь стрималась. Якось безпорадно поглянула навколо, Туо вловив її погляд.

— Ви, певне, втомилися, Аніто? Розташовуйтесь.. отак! — Він підскочив і, як сніп, упав на пружну оббивку. Повернувся набік, лівою

рукою підпер голову, праву простягнув уздовж тіла. — Бач, як зручно! Комфорт!

Аніта скинула черевики і сіла під стіною, обхопивши руками коліна. Подумала: "А де ж тут вмонтовано Фрагові об’єктиви та мікрофони?"

— Отак, Аніто, зустрічають у вас космічних гостей!.. — журно обізвався Туо. — Земля, прамати Земля, про яку я так мріяв… І цей Фраг… яке дикунство!

— Слухайте… — перебила його мову Аніта (він же не знає, що все фіксується!), — а як вам спалось?

— От коли б позамикати в отакі ящики усіх Фрагів, — правив він своє, — на Землі знову б настало нормальне, природне життя.

Аніті хотілося зупинити його, переключити увагу на якусь іншу тему, а потім подумала: а навіщо? Нехай дошкуляє тому остогидлому!..

— Отакі нікчемні людці, — голосно продовжував Туо, — і забрали собі таку велику владу! До чого докотилося людство… І коли ж воно повичищає свої авгієві стайні?

Розпалившись, він ще довго проголошував патетичні філіппіки проти зла, несправедливості, дикунства і свавілля, що, на його думку, заполонили Землю. Аніта мовчки позирала на обшивку "ящика", машинально шукаючи зловісних Фрагових датчиків. Нарешті й Туо помітив той погляд, але зрозумів його інакше.

— Звичайно, не тут говорити про все це… — промовив безнадійно. А тоді схопився, сів, стиснув її лікті і гаряче зашептав: — Аніто, люба, я бачу — ви мені співчуваєте, допоможіть зустрітися з головою уряду! Я ду-маю, що коли б я розповів йому все…

"Боже мій, — подумала Аніта, — він таки божевільний. Не розуміє реального стану речей..."

— Доки йде слідство, — сказала якомога спокійніше, — вас нікуди не відпустять.

Він підвівся і почав ходити з кутка в куток, сердито наступаючи на податливі горби підлоги. Вони вгина-лися під його ногою, взутою в парусинові капці, і одразу випиналися, як тільки нога відривалася од них.

— Як же вийти з цього тупика? — голосно скаржився Туо. — Коли б мене вислухала хоч одна розумна людина! Слухайте, Аніто, а чи не змогли б ви виконати одне моє невеличке прохання?

"А він дуже гарний", — майнула думка.

— Будь ласка, яке прохання?

— Принесіть мені діамант.

"Оце так маленьке прохання! Ні, він таки божевільний".

— Чому у вас такий подив на обличчі, а в очах... ляк?

— Бо це... дуже коштовна забавка. Де ж я вам візьму?

— У мене був... Певно, вони його знайшли там, де впав мій апарат. От я й прошу: нехай повернуть.

— Навіщо він вам?

— Та так, потрібен.

Аніта підвелася.

— Ну, що ж… я скажу докторові Фрагу.

— Я був би вам вельми вдячний, Аніто.

Вона взяла свої черевики і так стояла, тримаючи їх у руці.

— І ще одна просьба, яку ви можете виконати, вийшовши звідси. Надішліть президентові телеграму від мого імені: "Прошу викликати мене для важливої розмови. Туо, космічний мандрівник". Я б йому все розповів…

— І ваша адреса…

— Адреса? Лікарня, звичайно. У вас… таке занепокоєння на обличчі, Аніто. Чого б це?

— Та нічого… стомилася. Ну, гаразд, телеграму я пошлю зараз.

— Так, так, це дуже важливо! До речі, а де ви живете?

— Крутий спуск, двадцять один, квартира дванадцять, — машинально відповіла Аніта. — А навіщо це вам?..

— Може, коли в гості прийду! — усміхнувся Туо. — Можна?

— Приходьте. А зараз до побачення.

— До побачення. І знаєте що… А чи не змогли б ви принести якогось птаха, ну, хоча б голуба, білого…

— Постараюся.

Поклала палець на червону кнопку в дверях, і її одразу випустили. В коридорі мало не налетіла на осоружного сержанта.

8

Наступного дня, коли Аніта чергувала у своїй клініці, її покликали до кабінету номер тринадцять. Фраг сяяв — петляв біля свого столу, потираючи руки.

— Молодець, Аніто! Діло йде на лад!

Дівчина запитливо подивилася на нього, явно не розуміючи, про що саме йдеться. Туо так говорив про нього, що…

— Ви звернули увагу — каже, що президентові все розповість?

— Здається, так. Але ж хіба президент…

— Сподіваюсь, ви послали телеграму?

— Ні… ще ні…

— Оце погано. Так хороші друзі не роблять. Пообіцяли — значить надішліть. І квитанцію йому віднесіть.

— Хіба президент читатиме телеграму… з психіатрички?

— Це вас не стосується. В канцелярії президента є кому читати. Негайно підіть на телеграф і надішліть. Сьогодні ж вручіть йому квитанцію.

Аніта переступила з ноги на ногу, похнюпилась.

— Я хотіла вам сказати… боюся до нього заходити. Хворому, знаєте…

— Та ніякий він не хворий! Симулянт. Вигадав собі легенду про сузір’я… Хоче викрутитись, от .і симу-лює, невже вам не ясно?

— Ще почне діаманта вимагати…

— Він справді втратив діамант в оазі, коли його підбитий літак упав на вишку…

"Зараз нагадає про нареченого, — подумала Аніта. — Це вже занадто".

— …де був на посту ваш наречений, — докінчив Фраг. — Ну, щодо цього діаманта, то ми ще розберемося… А що він симулянт — сумніву нема.

— Ні, я до тієї… палати не піду. Якщо навіть… Бо що йому завадить симулювати напад на мене?

Фраг зупинився біля столу, окинув критичним поглядом ЇЇ постать. "І кому ти така потрібна? — подумав. — Ніжки, правда, гарненькі, а пика — як сокира. Треба справді бути божевільним…" Уголос промовив:

— Ну, що ж, погуляєте в саду під наглядом сержанта. Але про зміст розмови вам доведеться доповісти. А зараз — на телеграф!

На телеграф Аніта заскочила тільки після роботи.

Жінка, що приймає телеграми, прочитавши підпис і зворотну адресу, підвела голову і ковзнула поглядом по Анітиному обличчю, але не сказала нічого. Аніта заплатила, одержала квитанцію і поспішила до

виходу, наче за нею хто гнався. Полегшено зітхнула на тротуарі. Суцільний потік машин металевим полозом вилиску-вав, звивався на перехресті, розділявся надвоє, натроє, — множився, заповнюючи кам’яні жолоби вулиць. Ди-вилася і думала: а може, не їхати до Туо? Дістатися додому, до мами, втекти від цього вирячкоокого полоза і… Фрага. Нехай тоді лютує…

Повернула за ріг і незабаром опинилася в рибному кварталі. Гострий запах риби ніби повернув її до дійсності. Куди це вона йде? Що з нею трапилось? Зупинилася біля маленької кав’ярні — просто на тротуарі, на високих металевих ніжках стояла жаровня з тліючим вугіллям, на столику лежав свіжий восьминіг, всіяний ма-ленькими круглими присосками. Аніта кивнула, поклала на прилавок монетку, і господар за кілька хвилин за-смажив їй спритно відтяте рожеве кружало м’яса. Воно соковите, схоже на телятину, але їла без апетиту. Нехо-тя відкусуючи маленькі шматочки, думала про своє. Ну, що ж, вона поїде, але поговорить із Туо відверто, зо-всім відверто. Тим більше, що його випустять у сад.

В автобусі заспокоїлась остаточно. Де й ділися її страхи, аж дивно було, що боялася Туо. Він такий прихильний до неї, такий гарний і… добрий. Безперечно, він аж ніяк не божевільний, та він же й сам про це казав: і фізично, і психічно цілком здоровий — це ж його слова. То чому ж — симулянт? Глупство.

На зупинці вискочила бадьора, ступала пружно, помахувала сумочкою.

В тісному вестибюлі знайомого корпусу стовбичив сержант. Кивнула, замість привітання, і присіла на стілець біля тумби з телефоном. Нічого не казала, не просила — сам знає! Сержант подивився на неї скоса і пішов по коридору. Відчинивши двері, голосно гукнув, так, щоб і вона почула:

— До вас прийшла… симпатія!

"Нахаба, грубіян", — подумала Аніта.

На порозі став Туо.

— Що це за звичка — ображати дівчат? — сказав, дивлячись у вічі сержантові. — Я раджу вам попроси-ти вибачення.

— Вибачення? — пирхнув сержант. — Принцеса знайшлась! Проходьте вже, проходьте.

Туо підступив ближче, не відриваючи погляду від сержантових очей.

— Вибачтесь, вибачтесь, — повторював тихо, але чітко, з притиском. — Зараз, цієї ж миті вибачтесь!

Сержант позадкував, якось дурнувато хихикнув, потім випнув груди, поправив ремінь з кобурою і піді-йшов до Аніти. Дівчина подумала, що він почне комікувати, але ні, обличчя в нього було застигле, в очах — винуватість і благання.

— Пробач мені, Аніто…

Все ще не розуміючи — жартує він чи говорить серйозно, Аніта мовчала.

Раптом він став на коліна і тремтячим голосом почав благати:

— Пробач, дуже тебе прошу, Аніто, я ж не хотів, Аніто, не знав, що…

Він бурмотів, схиливши голову, і Аніта не стримала усмішки. Великодушно торкнулась його плеча:

— Встаньте, я на вас не серджусь!

Сержант підхопився, кивнув головою і мовчки відійшов набік.

Туо, що з зосередженим виглядом спостерігав цю сцену, втомлено підійшов до Аніти і привітався з нею за руку.

— Спасибі, що ви прийшли, Аніто. У вас дуже добре серце.

Вона вийняла з сумочки квитанцію:

— Телеграму президентові надіслала.

— Дякую. Тепер, я сподіваюся, діло піде на лад.

"І цей каже "на лад", — подумала Аніта. — Кому ж краще вдасться: йому чи Фрагові? От якби йому..."

Туо подивився на неї так, наче вперше побачив.

— А птах? Про голуба ви забули?

Аніта знітилася.

— Розумієте... не змогла впіймати, не даються в руки.

Він тільки зітхнув.

У саду сержант їм не заважав розмовляти, плентався далеко позаду — аби не спускати з очей. Туо стежив за птахами. Випурхне горобчик — він проводжає його поглядом, сяде на гілку чорний великий шпак — Туо зупиняється і не зводить з нього очей. На доріжках зустрічалися хворі в

халатах — декотрі стояли, інші ходили туди-сюди, як заведені. Аніта на них не зважала, наче навколо на сотню миль не було й душі.

— Уважно слухайте, Туо. Фраг плете на вас густу сітку, але я… я не хочу брати участі в цій безчесній грі.

Поспішаючи, збиваючись, вона розповіла Туо про все. І про мікрофони та об’єктиви, і про те, що Фраг вважає його симулянтом, і що саме цей "доктор" наполіг відіслати президентові телеграму, бо, правду кажучи, Аніта не хотіла цього робити, бо добре знає: президентові навіть не скажуть про телеграму з психіатрички.

— Оце дуже цікаво, — вставив Туо, — чому він вважає, що телеграма до президента стане йому в приго-ді? Ну, це незабаром розкриється. А от ви, Аніто, чи вірите мені, чи приймаєте мене, м’яко кажучи, за дивака?

Дівчина схилила голову, не знаючи, що йому відповісти. Деякий час ішла мовчки, не могла зібратися з думками. їй не вірилось, що Туо прибув із далекої планетної системи — занадто це фантастично! — але що він хороша людина — в цьому вона не мала сумніву. Підвела очі, зніяковіло ковзнула поглядом по його золотистому обличчю:

— Щиро кажучи… я просто не знаю, що відповісти…

— Так, щиро… Я вам вірю, що це щиро, Аніто, — притишено загомонів Туо. — Ви одна, поки що тільки одна людина цієї планети, яка поставилась до мене щиро і чесно. Сподіваюсь, Аніто, що ми будемо спільника-ми і ви не розчаруєтесь. Ну ж бо веселіше дивіться на світ!

Він зупинився, узяв її обома руками за плечі, обернув до себе і доторкнувся щокою до щоки, ледь-ледь торкнувся, ніжно, несміливо. Аніта відчула, як по всьому тілу прокотилась тепла хвиля, як раптом стало важко дихати і серце забилося частіше.

— Аніто… Аніто… Ви…

Він ще раз прихилився до неї, а тоді відштовхнувся і пішов не оглядаючись. Аніта погладила долонею щоку, наче хотіла впевнитись, що він доторкався. Стояла і все дивилася вслід, аж поки Туо, а за ним і сержант не зникли за масивними дверима приземкуватого корпусу.

9

Мати відразу щось відчула, її чутливе око вловило якусь зміну у настрої доньки. І Аніта це помітила. То, бувало, мама поставить супницю на стіл і робить щось своє, зрідка перекидаючись словом, а це й собі сіла до столу, поглядає на дочку трохи насторожено, очікувально. А що їй може сказати Аніта? Що, власне, сталося? Майже нічого, та таки ж нічого, зовсім нічого. Аніта їсть і удає, що не помічає маминої цікавості. Хочеться усміхнутися, але стримується. Нарешті змилостивилась:

— Чого це мама так поглядає?

— Добре, добре, кізко, їж, зараз ми про все дізнаємось!

Ну, звичайно ж гороскоп! Скільки й пригадує Аніта, мамі — після смерті батька — завжди допомагав гороскоп. Ось і зараз. Мама вмощується у великому старомодному, але зручному фотелі, кладе на коліна газети. Пожовкле, як осінній кленовий листок, обличчя її зосереджене, глибокодумне.

— Ось нам усе гороскоп розповість! — гортає газету. — Так… Ти, значить, народилася восени, сьомого жовтня… Так… Під знаком Терезів… Ну, от, прошу: "Чудовий день, повний сонця і радощів, у тому числі, і з сентиментальних мотивів. У роботі можете добитися великих успіхів та матеріальних вигод і мати задоволення в усіх сферах". Ну, що, пустунко?

Аніта прихилилася до мами:

— Це правда: радощі були!

— От бачиш, кізко…

Та й справді, хіба це не радість — ласка Туо, його доторк і оті слова… Невже Туо полюбив її? Ну, так, він же й говорив про це. А може, то із співчуття?

— А як мама вважає — сузір’я Терезів щасливе?

— Щасливе, щасливе, пустунко! — Мама підвела освітлене радістю обличчя. — А… він… під яким су-зір’ям народився?

— Він? — Аніта випросталась. Ну, й хитрюча ж мама, хіба від неї можна щось утаїти?.. — Він, щоб зна-ла мама, народився в сузір’ї Ліри…

— Так, значить, сузір’я Ліри… А в якому місяці?

— Місяця не знаю. Він, бач, народився не на Землі під сузір’ям Ліри, а в самому сузір’ї…

Мама облишила газети і запитливо поглянула на дочку.

— Мамі дивно? — ніяково усміхнулась Аніта. — Мені самій не віриться. Але він так твердить. Ах, коли б мама бачила, як він дивиться на те сузір’я!

— Це, може, той, що підбили в Сахарі? Що ти носила йому книжки?

— Той самий. Чого мама так спохмурніла?

— Ну, він же хворий…

— Уже видужав! Правда, його тримають в психіатричці…

— От бачиш.

— Але хай мама не думає, що він божевільний, зовсім ні. Вони самі добре знають, що він цілком здоро-вий. Хочуть, щоб признався… вважають шпигуном…

— Це ще гірше, — зітхнула мама. Помовчала, а тоді знову взяла вечірку. — Який же взяти йому знак зодіаку?

— Може, червневий? У червні він з’явився над Сахарою.

— Нехай червень. Так… Знак Рака. Ось маєш: "Здійснення великих задумів натрапляє на великі перешкоди. Ризикована операція може закінчитись успішно. У сфері почуттів можна сподіватись на взаємність".

Прочитавши гороскоп, мама звеселіла.

— Непогано! І головне, бачиш, як твій і його… збігаються?

Аніту й саму вразив дивовижний збіг.

— Ну, добре, добре, а то мама як візьме собі в голову… А який він вольовий, коли б мама знала! Змусив сержанта пробачитись переді мною. Той грубіян дозволив собі нетактовність, так він як подивився на нього…

Слухаючи розповідь Аніти, мама весело сміялася, перепитувала, а в кінці сказала:

— Так їх і треба вчити хорошого тону!

Через деякий час знову поглянула на гороскоп. Замислено промовила:

— А що ж то воно за ризикована операція?

— Коли б же то знати… — зітхнула Аніта. — А може, цікавіше жити, не знаючи, що на тебе чигає завт-ра?

— Може, й так, — похитала головою мама. — Дай боже, щоб усе було добре. — Швидким жестом сухо-рлявої руки вона перехрестилася.

Аніта відчинила двері на балкон, кімнату виповнив притишений шум, а перед очима внизу, поміж тем-ними стелами кипарисів, по всьому узгір’ю засяяли вогні. Голубуваті, золотаві, яскраві, бліді — все це розсипа-но так химерно, як зорі на небі. Моря вже не видно, за лінією набережної зяє чорне провалля, неначе тут край світу.

10

В просторому кабінеті з широкими вікнами, куди сержант впустив Туо, було двоє. Лисуватий чоловік у сірому костюмі сидів за письмовим столом і знічев’я крутив у пальцях щось схоже на чорну авторучку. Ліворуч від нього стояв Фраг, поштиво схиливши голову. Коли Туо підійшов до столу, лисуватий пильно подивився на нього, поклав авторучку і запросив сідати. Туо на мить здалося, що він уже десь бачив ці гострі очиці.

Фраг притишено спитав:

— Я не заважатиму розмові?

— Навпаки, я сподіваюсь, що ви допоможете нам.

Фраг кивнув головою і сів з лівого боку столу, навскіс проти Туо.

— Скажіть, це ви надіслали телеграму президентові республіки? — звернувся до Туо чоловік у сірому.

— Так, я.

— Мені доручено вислухати вас.

— Я хотів мати розмову з президентом.

Чоловік у сірому вибачливо усміхнувся, похитав лискучою ручкою між пальцями:

— Президент дуже заклопотаний державними справами, прийняти вас доручено мені.

Втрутився Фраг:

— Ви повинні усвідомити, Туо, чи як там вас, що президент не має фізичної можливості порозмовляти з усіма бажаючими. Він не зміг би цього зробити, навіть коли б жив тисячу років…

— Так, так, вік земної людини короткий… — замислено промовив Туо, але, наскільки мені відомо, я — перший космічний гість на вашій планеті, і президент міг би знайти хоч годину…

Фраг і чоловік у сірому перезирнулися. Фраг сказав йому:

— Ну от… я вас інформував… Бачите — він знову за своє.

— Вважайте нашу розмову попередньою, — звернувся до Туо чоловік у сірому. — Скажіть, про що б ви хотіли говорити з президентом?

— Найперше, звичайно, я хотів би відрекомендуватися, розповісти про свою мандрівку, попросити, щоб припинили переслідувати мене і дали можливість поїхати до Організації Об’єднаних Націй, з трибуни якої я міг би звернутися до людей Землі.

— Мене інформували, що вас лікують, а ви кажете про якесь переслідування.

— Після катастрофи я цілком одужав, — твердо сказав Туо. — На якій підставі мене ув’язнили, так, саме ув’язнили в психіатричній лікарні? Ще раз вам заявляю: і фізично, і психічно я здоровий. І ви, докторе Фраг, будете покараний за свої насильницькі дії…

Фраг схопився, ляснув долонею по столу:

— Годі з себе дурня клеїти! Ми знаємо, що ви цілком здоровий, знаємо не менше, ніж ви. Давайте нарешті говорити як люди діла. Облиште свою казочку про космос, про сузір’я Ліри — ми не діти, ми дорослі люди! — Він підійшов до Туо, торкнувся його плеча і продовжував майже дружнім тоном: — Слухайте, пропоную вам співробітництво… Давайте, чорт забирай, домовимось, і ви негайно замініте оцього халата на модний кос-тюм. Що ви хочете?

Туо подивився на нього нерозуміюче. Спитав:

— А ви чого хочете?

Фраг підійшов до свого стільця, сів, заклав ногу за ногу. Коли заговорив, у голосі його було вдоволення:

— Нарешті я почув ділове запитання. Чого ми хочемо? Нас цікавить ваш літальний апарат. У донесенні сказано, що він летів беззвучно, зупинявся в повітрі… Це так?

— Так, — ствердив Туо. — Я довго працював над його конструкцією. Хотілося продемонструвати на Зе-млі і свої досягнення. Ми ж там не знали, що людство так відстало…

— Ну, от і продемонструйте. Вам створять усі умови — дадуть конструкторське бюро на першокласному авіазаводі… Слухайте, ви станете багатою людиною, чорт візьми!

— Я готовий допомогти людям опанувати гравітаційно-магнітну енергію, — якось аж ніби урочисто промовив Туо. — Енергію елементарних часток…

Чоловік у сірому крутив пальцями свою чорну ручку і уважно слухав. Офіційний вираз його обличчя по-чав зникати, але невеличкі очі поглядали насторожено, неначе з засідки. Фраг трохи метушливо, як для такої витриманої людини, підійшов до сейфа, що стояв тут же, під стіною, повернув ключа і відхилив масивні дверці. З-за його спини щось яскраво зблиснуло. Уздрівши те сяйво, Туо явно захвилювався, пробурмотів кілька нероз-бірливих слів і замовк.

Узявши з сейфа папку, Фраг причинив дверці, але не замкнув.

— Якщо до вашої особистої справи додасться угода про співробітництво, — сказав Фраг, кладучи папку на стіл, — причому співробітництво технічно-наукове, я це підкреслюю, — ми станемо друзями.

— Продовжуйте, продовжуйте, — обізвався чоловік у сірому, — те, що ви говорите, дуже цікаве. Я при-наймні не знаю, щоб яка-небудь лабораторія працювала над такими темами.

— Джерела енергії, якими користуємось ми на нашій планеті…

— Дайте спокій тій своїй планеті! — махнув рукою Фраг.

А чоловік у сірому вибачливо усміхнувся:

— Ах так, я забув, що ви з іншої планети… До речі, як вона зветься?

— Філія.

— Філія? Так, так, щось на зразок дочірньої фірми.

Не помічаючи, а може, незважаючи на іронію, Туо сказав:

— Наше суспільство — галузка людства.

— Звичайно, звичайно, — приховуючи посмішку, сказав чоловік у сірому, — але це інша тема. Зараз у нас ідеться про нові джерела енергії, а ще конкретніше — про літальний апарат, який ви назвали експеримента-льним. От і давайте продовжимо розмову в цьому напрямку.

"Я не вживав цього слова — "експериментальний", — подумав Туо. — Звідки він узяв?"

— Я вже сказав, що я готовий допомагати землянам, — Туо підвівся і став навпроти чоловіка в сірому. — Але наукові і технічні досягнення учених Філії мусять стати здобутком усього людства. У вас уже є всепла-нетна інституція — Організація Об’єднаних Націй, і я сподіваюсь…

— Сподівайтесь, сподівайтесь… — Обличчя Фрага пересмикнула саркастична посмішка. — Таким наїв-ним способом з наших рук не вирватись.

— Ви не маєте права мене затримувати.

Фраг із стиснутими кулаками підійшов до Туо, дихнув йому в обличчя:

— Право… А ви знаєте, що таке право?

Потряс кулаками і відійшов до столу. Туо, не приховуючи зачудування, стежив за його кулаками, аж по-ки той не розтулив їх і не поклав рук на коліна.

— Якщо я вас правильно зрозумів, — промовив чоловік у сірому, не звертаючи уваги на вихватку Фрага, — то ви вважаєте, що через Організацію Об’єднаних Націй ваші науково-технічні відкриття можна передати усім державам, усім народам світу?

— Саме так.

— Якби ви дали собі труд проаналізувати становище в світі, то ви швидко переконалися б, що ці надії марні. Сядьте, будь ласка. Якщо ви справді інженер і учений, то ви знаєте, що втілити найновіші досягнення науки, використати їх практично мають змогу лише держави з потужним технічним потенціалом, тобто великі держави. Ну, а коли сказати точніше, то лапу накладе Америка, в неї широка кишеня. Ви цього хочете?

— Зовсім ні. Можна ж організувати міжнародне агентство… Як же це так — невже люди не здатні домовитись?

Фраг удавано засміявся:

— Ось із вами важко домовитись, а то — держави! На вашій планеті, певне, зовсім немає морів, і ви не знаєте, що таке акули…

Він підійшов до сейфа і крутнув ключем.

— Важливою деталлю в моєму літальному апараті був діамант, — раптом сказав Туо. — І він у вас.

— Діамант — деталь апарата? — поцікавився чоловік у сірому, глянувши спочатку на Туо, а потім на Фрага.

Фраг поклав ключ від сейфа в кишеню, розвів руки:

— Щодо цього діаманта… Його знайшли… в піску. Чим ви доведете, що він… ваш?

Туо аж хитнувся, наче його хто штурхнув у спину, але опанував себе, не підводячись, промовив:

— Цей кристал належить мені, я виготовив його, шліфував за складною, дуже складною формулою… В ньому — роки моєї праці.

— Ви вмієте виготовляти діаманти? — з посміхом спитав Фраг.

— Це вміють робити і на Землі, може, тільки з більшими затратами енергії. Та не про це мова. Камінь мій, і я прошу повернути його мені.

— Ваше твердження не є доказом. Та й навіщо він вам, раз ви відмовляєтесь збудувати апарат?

— Я його… подарую Аніті, медсестрі.

— О, дуже багатою стане! —засміявся Фраг.

— Зрештою, ви не маєте права…

— Знову "право". Ви, певне, юрист, а не інженер. — Фраг подивився на чоловіка в сірому. — Здається, пора поговорити серйозніше.

Той кивнув на знак згоди і підвівся. Лискучий чорний предмет, схожий на авторучку, підніс на рівень очей, натиснув малесеньку кнопочку і лагідно сказав:

— Заспокойтеся, заспокойтеся, Туо, все буде гаразд, запевняю... Ви втомилися... Вам хочеться спати, спати, спати... Повіки важчають, важчають... Нехай заплющуються...

Маг, а це був саме він, узявся за роботу. Одержуючи чек, на якому була написана кругла сума гонорару, видатний фахівець психотерапії запевнив Фрага, що тепер, коли пацієнт опанував мову, успіх гарантований. Навіювання, підсилене в сто крат ритмометром, зробить з пацієнта сомнамбулу. А в стані сомнамбулічного гіп-нозу він правдиво відповість на всі запитання, накреслить навіть схему свого апарата, — одне слово, Туо буде підкорений сторонній волі, в цьому разі — волі Фрага.

Мозок людини в сомнамбулічному стані можна порівняти... з магнітофоном. Натискуй кнопку, і він роз-каже тобі все, що записано на його плівці!

— Нехай заплющуються, заплющуються очі...

Артистично працює маг! Але й сам відчуває втому — він прибув сюди літаком, голова повна гудіння, та й у гіпнотичному відділенні стомився, груповий гіпноз, хоч і за допомогою ритмометра, дуже стомлює, стом-лює, он, бач, і Фраг позіхає, теж, певно, поспав би, поспав би, поспав би...

Оці останні слова закрутилися в свідомості, як пошкоджена платівка. Маг м’яко опустився в крісло, схилився грудьми на стіл і,

підперши голову рукою, заснув. Пальці випустили ритмометр, і він цокнув об стіл.

Фраг сидів на стільці, звісивши руки й закинувши назад голову. Ах, яке це блаженство розслабити усі м’язи і дрімати, дрімати. Хто це його турбує? Ах, цей Туо, люб’язний, хороший Туо… Просить віддати діамант? Будь ласка, беріть, коли він вам подобається, та ще й ваш, ну, безперечно, ваш, любуйтеся ним на здо-ров’я. Правду кажучи, цей камінь трохи дивний, він мене лякав, окремі його грані показують пустоту, ніщо, ага, саме так — ніщо… Вас цікавить реєструюча система? Це чудо нашої техніки, вуха і очі, досконаліші од природних… зараз вимкнуто, маг заперечував, так, так, боїться за свою репутацію… не знає наших можливостей: як-що треба буде, то запишемо навіть його шепіт з коханкою… Ага, фірма, яка нас постачає, переконала мене. По-стрілом із пневматичної рушнички загнали у віконну раму моєї спальні маленьку таку стрілочку — чутливий мікрофон направленої дії; а я одяг навушники, слухаю. Притишені кроки, поцілунок, сміх дружини: "Мій вислюк на службі, заходь, роздягайся…" Так і каже: "Мій вислюк…" О, вона в мене дотепна!.. Та я теж. Наступну їхню зустріч слухала дружина її коханця… Що? Я мушу написати рапорт начальству? Зараз напишу, веселий рапорт напишу, так, починаю: "Від вислюка Фрага. Цим повідомляю, що я, вислюк з вислюків, маю дуже примі-тивний розум і зовсім позбавлений уяви. Коли мені говорять про щось незвичайне, страшенно хочеться заревіти, як це роблять мої довговухі родичі. І я вже як упруся копитами, то ніякий здоровий глузд не зрушить мене з місця. А тому прошу підвищити мене по службі…" Так, дотепно, весело… ха-ха-ха! А ви жартівник, Туо, я й не знав. Підпис? Зараз поставимо й підпис, отак, і число. Ось і конверт, заадресуємо, нехай читають. Ви самі вки-нете в поштову скриньку? Це люб’язно з вашого боку, Туо… Я вручаю вам і вашу особисту справу, бачите гриф: "Цілком таємно"? От ви її таємно й викиньте… ха-ха-ха, ну, й комедія… Переодягнемось? А й справді, давайте переодягнемось, вам буде до лиця сірий костюм, а я… знаєте, я хочу покрасуватися у вашому халаті. Ей, маг, дрімаєш, ні? Ану, хто швидше роздягнеться? Еге-ге, видно, що цивільна овечка, я вже, я швидше! Прошу, любий Туо, надівайте його шкіру, сподіваюсь, не

подурнішаєте, о, а мені в халаті як гарно! Гоп-гоп-гоп! Слухай, маг, де твоя виправка? А ще мій мундир начепив… Потанцюймо! Леді і джентльмени, Фраг і маг виконують танець віслюка й овечки! Ко-пи-та-ми, ко-пи-та-ми, ра-ти-ця-ми!..

Чоловік у сірому вийшов з кабінету і, поманивши сержанта пальцем, сказав:

— Санітари тут? Покличте.

Сержант заглянув у двері — двоє навкарачки кружляють по підлозі — один, у халаті, безперечно, робот, а другий… Фраг! Трухикають, важко хекаючи, ще й бурмочуть:

— Ко-пи-та-ми, ко-пи-та-ми, ра-ти-ця-ми!..

Сержант злякано зачинив двері і кинувся коридором до парадного. Чоловіка в сірому він більше не ба-чив.

11

Мама читала Аніті гороскоп:

— День, повний несподіванок… — одірвала погляд від газети, подивилася на балконні двері. — Слава богу, сонце вже над заходом…

Аніта встала і пішла до передпокою.

— Куди ж ти? — здивувалась мама. — Зараз дочитаємо.

— Мені здалося… Мама не чула дзвінка?

— Ніякого дзвінка, заспокойся. Ти сьогодні якась знервована. Може, щось сталося?

— Ні, ні, що це мама вигадує? — Аніта повернулась до столу і навіть зробила спробу посміхнутися.

— Ну, гаразд, слухай. "День, повний несподіванок…"

— А от же знову щось наче постукало… — Аніта підвелася.

— Та ніякого стуку!

Аніта все-таки пішла, і мама почула, як цокнув замок і брязнув ланцюжок. Невже справді хтось при-йшов? Ще раз цокання і брязкіт — замкнула. Тиша, але мамі здається, що хтось там є сторонній, вчувається шепіт… Вже хотіла встати, коли двері передпокою відчинилися, і вона побачила коло Аніти чоловіка в сірому костюмі. Стрункий, на голову вищий від Аніти. Ніжно-золотистий колір обличчя і таке ж волосся. Блакитні очі, рівний ніс. Хто це такий?

Неначе боячись, що вона заговорить, Аніта приклала пальця до губів, а потім упівголоса і якомога спо-кійніше сказала:

— Мені здалося. Нехай мама читає гороскоп.

А незнайомець мовчки, не кажучи й слова, почав нишпорити по квартирі. Обвів поглядом стіни, стелю, уважно подивився на люстру, що розправила три свої ріжки над столом; потім підійшов до книжкової шафи і почав порпатись у книжках…

"Що це — обшук? Чи, може, який грабіжник? — стривожилась мати. — Знайшов до кого…"

Аніта силувано усміхнулась:

— То як там сказано: день, повний несподіванок? А що там ще цікавого? Чи не пророчить… якої-небудь приємної зустрічі?

А сама взяла червоного олівчика і написала на полях газети: "Це Туо, не бійся, помовч".

Мама знизала плечима, відсунула газету, і рука її легенько затремтіла. Он воно хто — божевільний Туо… Це справді несподіванка… Що йому тут потрібно? Бач, як нишпорить, як заглядає в усі закутки! Оглянув розетки, обмацав спіднизу стіл, перевертає стільці, пішов на балкон, став на плетене крісло і потягся до верх-ньої фрамуги. Скочив, повернувся до кімнати, тримаючи в пальцях якийсь невеличкий, загострений з одного кінця сірого кольору предмет. Став коло столу і швидким рухом відкрутив з того предмета ковпачок, вийняв дротинку, маленький патрончик і все те розіклав на газеті.

— Бачите, Аніто? — нарешті заговорив Туо, і мама відзначила, що в нього приємний густий баритон, — я ж так і думав, що вони не залишать вас у спокої! — А тоді поглянув на маму і вибачливо сказав: — Пробачте, прошу вас, цей мікрофон дуже чутливий, і… довелося мовчки.

Мама підвелася зі свого фотеля:

— Мені дуже приємно…

Обличчя Туо освітилося усмішкою, але він нічого не сказав, тільки злегка потиснув господині руку.

Аніта доторкнулася кінчиками пальців до сріблястого патрончика:

— А зараз вже… нічого?

— Я ж його розібрав. Це ось акумуляторик, це — антенка… Досить компактна штука.

— А як ви…

— Я просто втік, Аніто.

— Від Фрага не так просто втекти. Та ви сідайте, сідайте, Туо.

— Зараз я приготую каву, — сказала мама і пішла на кухню.

Аніта легенько барабанила пальцями по газеті, і деталі мікрофона-шпигуна ворушилися, неначе живі. Туо поклав долоню на руку дівчини:

— Заспокойтеся, Аніто, все буде гаразд. Але якби ви бачили Фрага!

За кавою Туо розповів усе, як було, і Аніта з мамою розсміялися.

— Ото як прокинеться Фраг у психіатричці! Так йому й треба, занадто вже вони розперезалися. А те світило з Інституту психотерапії… де ж його професійна честь, де совість?

— Коли я побачив, з ким маю справу… Не подумайте, Аніто, що я… Це просто самооборона.

— Вас будуть розшукувати.

— І сюди можуть прийти?

— Звичайно. Та в першу чергу до мене, бо…

— Бо ви мені близька людина, — докінчив Туо. — Ну, що ж, я не боюся, але щоб для вас не було непри-ємностей…

— Ходімо, негайно.

— Куди ж ви підете? — стурбувалася мати. — Може б, завтра зранку?

— Ні, ні, мусимо йти одразу, по дорозі я щось придумаю.

Коли виходили, мама окинула їх поглядом і несподівано подумала, що з них була б гарна пара.

Ледве встигла поприбирати зі столу, коли тиркнув дзвоник.

— Хто? — спитала, витираючи руку об фартушок.

— Поліція!

Один став біля дверей, двоє зайшло до кімнати. Закінчивши обшук, молодший спитав:

— Куди пішла ваша дочка?

— Хіба ви не здогадуєтесь, куди ввечері ходить молодь?

Зачиняючи за ними двері, мама пригадала гороскоп. Оце справді несподіванка! І зітхнула: хоча б усе бу-ло гаразд.

12

Надвечір того дня зійшла нарешті зірка сержанта Жака Жаннеля. У другому, екстреному випуску газети "Вечірні новини" на першій сторінці вгорі було вміщено великий сержантів портрет і докладне інтерв’ю з ним. Червоними, мало не метровими літерами газета повідомляла:

"Втеча космічного біоробота!

Кар’єра слідчого у важливих справах Фрага і відомого гіпнотизера Беруччі завершилася у психіатричці.

Головний лікар госпіталю заявляє: Туо не робот, але загадкова людина.

Хто ж такий Туо?

Чи є загроза нападу космічної армади?

Літаючі тарілки над Середземним морем".

Газету розбирали блискавично. Розійшовся, мабуть, найбільший тираж за весь час її існування. Високі червоні рядки, підкреслені чорними лініями, вибухали таємничістю в сотнях тисяч рук. Жадібно ковтаючи при-голомшливу новину, люди тривожно поглядали на небо, підозріливо позирали навколо. А що ж? Усе може ста-тися в цей навіжений двадцятий вік! Може, прихідці з космосу вже нишпорять у місті...

Сержант до подробиць розповів у газеті про те, як танцювали навкарачки Фраг і Беруччі, як не давалися санітарам, як їх несли в машину і як вони й там продовжували своє: "Копитами, копитами, ратицями". Щодо втечі Туо, то сержант запевняв, що робот не лише скористався костюмом доктора Беруччі, а й скопіював обличчя. Інакше-бо він, сержант, не пропустив би його...

Не можна сказати, що в місті виникла паніка, це було б перебільшенням. Проте деякі ексцеси трапились. У порту саме йшла посадка на пасажирський лайнер. На борт зійшов один підозрілий тип у сірому костюмі. Коли в нього спитали документи, кинувся тікати, вскочив до однієї з нижніх кают і замкнувся. Поки виламали двері —

вискочив в ілюмінатор. В покинутому чемоданчику було знаряддя для відкривання сейфів…

Естрадний оркестр нічного кабаре "Вітряк" експромтом утяв музику до танцю "Копитами, копитами, ра-тицями". Знайшлось немало ентузіастів потанцювати навкарачки.

А Туо в цей час знайшов собі притулок… у зоопарку. Аніта перебрала в думці усіх подруг і знайомих. Та дуже багата, до неї й не пустять; та живе далеко; ще інша може б і згодилася переховати Туо, але… дуже гарне-нька. Нарешті Аніта згадала Марту — в неї красива душа і немічне, розбите паралічем тіло. Батько її працює в Зоо, там же в маленькому котеджику за озером вони і мешкають. І не дуже далеко, і відлюддя!

— Підемо до Марти, Туо, це недалеко і… безпечно. її батько й мати — добрі, прості люди. Поживеш у них, а потім побачимо.

Ішли глухими вулицями та завулками, намагаючись триматися в тіні.

Другий випуск вечірки із сенсаційним повідомленням вже везли з друкарні до кіосків, коли Аніта й Туо були коло огорожі зоопарку. Поминувши головний вхід (він уже був зачинений), вони пішли широким провул-ком, що відділяє територію Зоо від житлового кварталу, і зупинилися біля службових, чи, сказати б, господарських воріт.

На щастя, хвірточка була незамкнена.

Почувши рикання лева, Туо пожартував:

— Може, хоч серед звірів буде спокійно.

Аніта затулила йому рота долонею і, відчувши поцілунок, одсмикнула руку. Ішли тихо, не розмовляючи. Чути було, як вовтузяться

звірі у вольєрах, зрідка озивався лев, кілька разів пронизливо верескнув якийсь птах. Доріжка звернула до тихого озера, над яким уже вставав туман, понад берегом повела ліворуч, де в гущавині саду подекуди світилися вікна.

Вони зайшли до Марти саме тоді, коли на екрані телевізора красувався сержант Жак Жаннель і молода гарненька брюнетка, ледве стримуючи посмішку, розпитувала його про біоробота.

Марта напівлежала у ліжку-колясці, бліда, змучена хворобою. Біля коляски на килимку лежали, поклав-ши мордочки на лапи, двоє звірят — левеня і тигреня. Мартині темні очі зблиснули радістю, коли вона побачи-ла подругу.

— Ой, коли б ти знала, яка сенсація! — вигукнула, подаючи сухорляву руку.

Поглянувши на екран, Туо спитав:

— Цікаво?

— Авжеж! Дуже дотепно вигадали!..

— Чому ж вигадали? — спокійно заперечив Туо. — Робот, про якого він розказує, — це я.

— Справді? — Великі Мартині очі ще побільшали. Вона дивилася то на Туо, то на Аніту.

— Так, він про нього каже, той неотеса, — ствердила Аніта. — Тільки Туо ніякий не робот, а людина.

— Ой, як цікаво! — сплеснула долонями Марта. Заворушилася, неначе хотіла встати з своєї коляски.— От добре, що ви прийшли, я дуже рада! Справді, це про вас, он і на фото ви…

Вона раділа, наче дитина, для якої казка переплелася з дійсністю.

13

Марта, її батько Робер Лаконтр та мати Луїза, як і сподівалась Аніта, охоче погодились переховати в себе Туо. Вечорами, коли люди давали спокій звірам, Туо — або сам, або з Анітою — блукав алеями парку, слухаючи голоси звірів і милуючись блиском їхніх очей. У темряві вони спалахували, як монокришталі. Якось Туо переліз через металеву огорожу і підійшов до клітки, в якій меланхолійно дрімали два розкішні тигри.

— Обережно! — вжахнулася Аніта.

А він просунув руку поміж товстим залізним пруттям і погладив звірові голову. Тигр позіхнув, поклав голову на лапи, і Туо кілька разів погладив його по шиї.

— Це ж хижі звірі! — хвилювалась Аніта. — Хіба ти не бачив, не знаєш…

— А де ж би я їх бачив? На нашій планеті звірів нема, а таких ніколи й не було.

— Тигри дуже небезпечні!

— Не бійся, Аніто, — заспокоював свою подругу, — з тигром легше встановити контакт, ніж із Фрагом.

— Так, — замислилась Аніта, — Земля переповнена злом, а воно наче на дріжджах сходить.

— Це ти влучно сказала, — Туо кинув на неї блискавичний погляд. — З усього видно: наростає катаст-рофа…

— У Сполучених Штатах опубліковано якийсь секретний документ про становище в світі. "Доповідь з Айрон-Маунтін про можливість і бажаність миру". Так знаєш, що вважається найстрашнішою загрозою? Мир! Там так і сказано, що якщо на Землі коли-небудь запанує мир, то людство опиниться на грані найжахливішої катастрофи.

— Оце вже справді хтось божевільний склав ту доповідь. Знаєш, Аніто, я зробив стрибок через космос, щоб ознайомитися з Археоскриптом — стародавнім документом людства. Але на тому місці уже пустеля… В цій ситуації мені не залишається нічого іншого, як з трибуни Організації Об’єднаних Націй застерегти усе люд-ство — щоб воно не скотилося до ще страшнішої прірви. Деякий час переховаюся тут і буду пробиратися до Нью-Йорка. Не знаю тільки, за який кошт…

— Якщо продати той діамант — вистачило б не те що… Ти купався б у розкоші все життя!

— То, Аніто, не просто діамант… я не віддам його ні за які багатства… А якщо я загину… та не будемо про це зараз, потім я тобі все розповім.

Аніта зупинилась. Прихилившись до нього плечем, прошепотіла:

— Я боюся, Туо, мені часом стає так страшно, так страшно…

— А я гадав: знайшов собі помічницю — сміливу, мужню!

— Помічницю… Ти мене не любиш, Туо… Він усміхнувся:

— Може, сказати віршами? Усі ліричні збірники, які ти мені приносила, навіть недоладні, я запам’ятав. "Море в твоїх очах, вулкан у моєму серці…"

Аніта грайливо притулила долоню до його губів, бо вже помітила, що йому це подобається. Ледве чутно прошепотіла:

— Ти ж мене ні разу не поцілував…

Туо розгубився. їй просто смішно було бачити, як він опустив очі, ніби розглядаючи свої черевики.

— Розумієш, Аніто… У нас це зовсім по-іншому… У нас там… дівчата вибирають собі юнаків, чи жінки — чоловіків. Мабуть, це пішло від того, що коли перші люди висадились на планету, жінок було менше, і, природно, вирішальне слово мали вони. Тепер це традиція, освячена десятками тисячоліть…

— Ох і гарно ж, — враз повеселіла Аніта, підскочила і повисла в нього на шиї. — Я за таку традицію! Ти будеш мій, мій… — За кожним словом цілувала його то в щоки, то в губи.

Туо вхопив її на руки і легко поніс поміж вольєрами, притискуючи до себе, немов дитину.

— Тепер ти піймалася! Тепер не вирвешся!

Та вона вирвалася з рук, побігла сміючись. Туо наздогнав, обійняв. Обличчя їй розчервонілось, зачіска розкуйовдилась, і дівчина ще погарнішала.

— Годі, годі, любий!.. — прошепотіла, тривожно озираючись навколо. — Ми про все забули…

— А хіба це погано — забути про все, скинути увесь психологічний вантаж? Може, саме тоді проявля-ється оте, глибоко заховане в нас, істинно людське?

— Угадай, що я зараз подумала.

— Ти подумала… про Марту. Так? Я тебе розумію, Аніто, я як тільки її побачив… Це дуже тяжкий ви-падок.

— Я знаю, любий. Але ж ти примусив сержанта… переборов Фрага… навіть мага здолав! Що як спробу-вати, га?

— Якщо нема незворотних змін…

Звичайно, Туо спробує, але треба взяти до уваги важливий психічний момент: Марта вже звикла до думки, що хвороба її невиліковна, вжилася в своє становище, пристосувалася і — знайшла певну рівновагу. Якщо ж обнадіяти, а позитивних наслідків не добитися — значить, нанести їй травму. До того ж він, Туо, не спеціалізувався з медицини…

Коли вони вернулися до Марти, Аніта присіла навпочіпки перед її ліжком-кріслом і повідомила:

— А ти знаєш, що ми вирішили з Туо? Будемо лікуватись!

Марта видивилась на неї великими очима:

— Ви ж… он які здорові!

— Та ні, тебе почнемо лікувати. Пора вже…

— Мене?

— Так, тебе. Я хочу, щоб ти потанцювала у нас на весіллі!

Марта похитала головою, кволо ворухнулася її бліда рука:

— Хіба ти не знаєш, Аніто, що тато привозив найвідоміших професорів? Усе, він усе віддав, що мав…

— Туо лікуватиме безплатно. І я допомагатиму.

— Так, — обізвався Туо, — спочатку проведемо курс вітамінотерапії. Гіпноз мобілізує центральну нер-вову систему, але щоб відновити вражені ділянки — директив із центру замало, організмові потрібні енергети-чні ресурси, будівельні матеріали… Ми з Анітою підготуємось — вона завтра ж піде до медичної наукової біб-ліотеки…

Марта мовчала, слухала і мовчала. Тільки по її обличчю можна було здогадатися, як вона починає хви-люватися. На блідих щоках поволі виступили червоні рум’янці, очі набрали вологого блиску.

Робер Лаконтр в душі не вірив, що з цього щось може вийти, але кивав лисою головою на знак згоди. А чому б і не спробувати? Зайвий шанс…

Лагідна, як тихе літо, Луїза стиха промовила:

— Якби то дав бог…

Туо взяв сухорляву Мартину долоню в свою і, дивлячись їй у вічі, спокійно сказав:

— Ви мусите вірити, Марто, що одужаєте. Цим ви допоможете нам з Анітою.

Рука її потепліла, голос хоч і дрижав, але вже пробивалися бадьорі нотки:

— І ще одній особі допоможу… Собі!

14

На вечорах Філії, як їх охрестила Марта, бувало все її товариство: батько — лисоголовий зоолог Робер Лаконтр; бистроока мавпочка Жюлі, яка вмощувалась у нього на колінах і з цікавістю позирала на Туо; мама, що завжди забувала скинути свого фартушка; Аніта, що кожного разу перевіряла свою сумочку: чи не підкину-ли на роботі "жучка"? Тигреня на руках у Туо і левеня на килимку біля коляски. Окинувши присутніх поглядом своїх великих, таких промовистих очей і удавано суворо посварившись на Жюлі — щоб та не товклася, — Мар-та відкривала вечір:

— Ну, що ж, усі зібралися — і люди, і звірі. Може, почнемо, Туо?

І Туо починав. Голос його звучав рівно, без притисків, навіть монотонно. Слова передавали інформацію і тільки інформацію, не було жодного речення, що розсипалося б святковим фейєрверком, не відчувалося ніякого емоційного забарвлення. Проте слухали його з великим захопленням.

Навіть Марта не стомлювалася. Останнім часом вона взагалі побадьорішала — наслідок ін’єкцій різних вітамінів, найважливішим з яких Туо вважав В-48. Після закінчення курсу він розпочне лікування гіпнозом…

Тим часом ця дивовижна людина розповідає приголомшливі речі. Інколи Марті, та й не тільки їй, здава-лося, що все це не розповіді, а сеанси навіювання; Марта бачила себе на тій далекій планеті в сузір’ї Ліри — філії Землі, була свідком її незвичайної історії.

— Сорок дев’ять тисяч дев’ятсот сімдесят сім років тому земний космічний корабель, після довгих років блукання в просторах Всесвіту, відкрив у сузір’ї Ліри планету, дуже схожу на рідну Землю… — так почав Туо свою першу розповідь.

"Майже п’ятдесят тисяч років тому?" — мовчки здивувалася Марта.

"Певне, він помилився, — подумав Робер Лаконтр. — Тоді людство ще було стадом тварин. Фантазувати треба про майбутнє".

"Але ж у нього пам’ять!" — радісно заблищали очі в Аніти.

"Краще розповів би щось із нашого життя, — подумала Мартина мама. — Нащо ті фантазії?"

Ну, а що думали звірята — лишається їхньою таємницею.

Тепер достовірно невідомо, чи експедиція землян мала на меті, відкривши підходящу планету, оселитися на ній і тим самим покласти початок розповсюдженню людства в космосі, чи, може, з інших якихось причин, але ті космонавти лишилися назавжди в сузір’ї Ліри. Легенди Філії, а це все-таки своєрідна інформація, розповідають, що змучений довголітніми мандрами Штурман, прочитавши дані спостережень планети: розміри, щільність, сила гравітації, склад атмосфери, період обертання, напруга магнітного поля і багато інших показників, аж до температури на полюсах, — вигукнув: "Нарешті — друга Земля! Годі блукати!.."

Величезний космічний корабель у вогні й диму опускався на поверхню планети. Коли змовкли двигуни, розвіявся дим і охолола пошарпана в міжзоряних глибинах обшивка, відсунулися захисні плити ілюмінаторів. Перед жадібними очима космічних мандрівців з одного боку синіла вода, з другого темнів гай, з третього під-носилися аж до неба снігові вершини гір, а з четвертого — до самісінького обрію

розкинувся степ. Дивилися як заворожені — дехто з побоюванням і недовірою, дехто з надією, але всі — з цікавістю. Чи буде ця планета ласкавою матір’ю, чи стане злою мачухою? А про те, що саме тут їм доведеться закінчити життя, — відчували, здогадувались і старші й молодші. Якось одразу змінилася атмосфера в колективі, і оте штурманське "годі блу-кати" було кинуте, звичайно, недаремно. Щось, мабуть, сталося з ракетою та й із самим Штурманом, і це велике щастя, що їм вчасно вдалося причалити до берега! Дехто навіть запевняв, що була одержана якась незрозуміла інформація з Землі.

Першим на поверхню планети вийшов Штурман. Вітерець ворушив його посріблене волосся, усі згори бачили — і це фіксувала стереофотоапаратура, — як він вийшов за чорне коло, випалене дюзами на грунті пла-нети, вийшов, підніс руки, наче хотів когось обняти, і впав. Саме так — не ліг, а впав, як підкошений колосок.

Спустилися, підбігли до свого керманича — він лежав ниць, розкинувши руки, пальці стискували жмут-ки трави…

Поховали Штурмана під ракетою — перша смерть і перша могила на новій планеті. Та ракета і могила під нею, залиті згодом прозорим пластиком, стоять і досі — Монумент Висадки. Збираючись на Землю, Туо взяв з собою чимало фільмокристаликів, та вони пропали під час катастрофи в Сахарі, і зараз немає змоги про-демонструвати фільм із життя Філії.

Марта опускає очі, дивиться на свої сухорляві руки, а бачить той високий обеліск, і могилу, і сивоголово-го Штурмана — ось він знову падає в траву. Вона й без фільму все уявляє — слухає Туо і уявляє. І їй ніскілечки не дивно, що бачить і могилу, і живого чоловіка, якому легкий вітрець ворушить волосся.

Почалася Доба заселення планети…

Спочатку космонавти жили, звичайно, в ракеті — це була їхня фортеця в чужому, зовсім незнайомому, а можливо, й ворожому світі. Та незабаром виявилось, що світ цей якщо й не зовсім гостинний, то в усякому разі неворожий. На превеликий подив, ні тварин, ні птахів на континентах не виявили. Рослинність багата, а тваринного світу не було зовсім. Зате моря і океани аж кишіли — і рибами, і ссавцями. Певне, був колись період жорсткої радіації Веги. Вода захистила своїх мешканців, а суходоли втратили…

Цілий вечір Туо розповідав про свою далеку планету. Малював материки, переповідав легенди, історичні події.

— Усе у нас є: виробничі комплекси, інститути, стадіони, театри… Немає тільки в’язниць. Жодної не бу-ло й немає. В голові філійця не може з’явитись навіть думка про насильство над членом свого колективу.

— А що ж ви думаєте? — гладив лисину Лаконтр. — Хіба в нас такого не може бути?

15

— Наша історична наука твердить, що таке суспільство, правда, на трохи нижчому технічному рівні, бу-ло колись і на Землі — в теперішній Африці. Майже всю північ цього великого континенту — саме, де тепер Сахара — займало одне грандіозне місто — Центрум. На Філії й зараз думають, що це місто існує. Якщо я по-вернуся туди і скажу, що замість красивого велетенського міста, що своїми терасами-садами підносилося вище хмар, бачив безкраю пустелю, що від того витвору людського генія не лишилося й сліду не тільки на поверхні планети, а й у головах людей, — мені не повірять. Хіба може батько… Мій батько історик — з самого малечку я захоплювався його розповідями про Землю… Якщо мені вдасться організувати розкопки в Сахарі — людство переконається, що його цивілізація нараховує сотні тисяч років…

— А ви бачили, Туо, знімки фресок Тасільї? — обізвалася Марта.

— Бачив. Мені здається, що це відлуння тієї стародавньої високорозвиненої цивілізації, яка вже сягала космосу…

— І залізний стовп у Індії…

— І розплавлене скло в Сахарі…

— От бачите, ще й тепер є сліди тієї культури, але, на жаль, тільки сліди.

— А яка нам зрештою різниця: чи починати історію від шумерів, чи від Центрума? — знизав плечима Лаконтр. — Ну, додали б іще тисячі років…

— Початок історії відсунувся б не менше як на сто тисяч років, — сказав Туо.

— Ну, нехай і на сто. Що з того? Заробітку в мене як не вистачало, так і не вистачає, а вони розводять… абстракції!

Туо подивився на нього не то з жалем, не то з докором.

— Помиляєтесь, шановний Робер. Ці абстракції стосуються теперішнього життя. Ви переконаєтесь. Усі переконаються, як тільки ми знайдемо Археоскрипт.

— Як ви сказали? Археоскрипт? — Лаконтр аж сіпнувся вперед, наче хотів підвестися з крісла. — Кес кесе?

— Археоскрипт — це стародавній документ, опущений в глибину земної кори в Центрумі, — сказав Туо і далі пояснив; — Це, звичайно, не

один документ, а великий бункер. В ньому відеокотушки, на яких зафіксова-но все, що тоді вважали важливим і цікавим; є там — в натурі — і різні експонати технічних виробів та мистец-тва… І макет самого Центрума, виготовлений із мамонтових кісток.

— Цікаво… — замислено сказала Марта. — Подібну капсулу закопано в Нью-Йорку під час Всесвітньої виставки 1939 року.

— На якій, до речі, я побував, — додав Лаконтр. — Тоді я ще не був лисим.

— Невже й ту капсулу… вкриє пустеля? — раптом сказала Аніта, дивлячись стривоженими очима попе-ред себе.— Який жах!..

— Це не виключено, — сказав Туо, — якщо людством керуватимуть… Фраги. Так-от Археоскрипт… Він був замурований того самого дня, коли космічний корабель на чолі з Штурманом зійшов з навколоземної орбі-ти і, набираючи третьої космічної швидкості, почав заглиблюватися в простір. У нас, на Філії, є знімки Центру-ма, зроблені з космосу — грандіозна споруда! Там жило, мабуть, три чверті населення земної кулі…

16

Кожного разу, коли Туо починав сеанс навіювання, Марта намагалася вловити момент переходу від реа-льної дійсності до світу ілюзій. І хоч як чатувала ту мить — помітити не могла. Спочатку вона чула голос Туо, бачила його зосереджене обличчя, а особливо його очі. Поступово, непомітно обличчя тонуло в якомусь при-смерку — чи він відходив у глиб кімнати? — а очі невідривно дивилися в самісіньку її душу, і голос, такий ла-гідний і добрий, сіявся разом з тим поглядом, сіявся…

Не раз бачила себе коло річки — шум, гамір, веселощі. Хлопці й дівчата пірнають, бризкаються водою, десь поблизу ввімкнули транзистор, і весела задириста музика попливла по воді сонячними блискітками. "А хіба тоді була музика? — спливає легенька, як туман, думка.— Тоді транзистор упав у воду і зіпсувався..." Сумнів цей зникає, як туман, але залишає по собі легеньку тінь — виринає відчуття несправжності всього, що вона бачить і переживає. Голоси якісь приглушені, рухи то метушливі, то уповільнені. Ось вона рушає до кабі-нки, щоб переодягтися. Ступнула не більше двох кроків — уже в кабінці, уже й у купальнику. Не помітила, ко-ли й одягла. Мить — і вона коло води, на мокрому піску. А як приємно вступити в воду! Помаленьку, поволі заходить Марта на глибину. По кісточки... далі, далі. На литках осідають сріблиночки, вода сягнула вище ко-лін... Ось вода вже по пояс, добирається до грудей — лоскотно! — вона кидається пливти, енергійно вимахую-чи руками і відштовхуючись ногами. Про несправжність вона вже забула, річка ось хлюпоче Марта з силою видихає повітря ротом, і дрібні бризки летять, як шріт. Справжнє, усе справжнє! А ось невідомо чому закрада-ється думка, що все це вже було, вона вже переживала цю сцену... Вона знає, що буде далі. З П’єром вони по-біжать он до тих корчів — з них можна пострибати в річку. Вибралась на повалене дерево — висохле на сонці, воно гріє підошви, на нього стікає вода, тільки під підошвами сухо. Марта присідає для стрибка, розправляєть-ся, як пружина, і летить, летить до води. Страх пронизує її тіло, вона знає, що після цього стрибка вже не зможе ходити, П’єр витягне її на берег і, зляканий, почне гукати всю компанію... Марта падає головою в воду, жде страшного удару, у скронях шугає, вона пливе, пливе, пливе і... виринає. Обличчя в П’єра злякане, але їй же нічого не сталося, її не паралізувало... Стоїть на березі, усміхається до П’єра: "А ти вже думав, що я сама не випливу? Ти збирався покинути мене, забути свою скалічену наречену, так? Ну, не заперечуй, це ж так, ти мене вже покинув". Марта одвертається од нього і йде, грузнучи в піску, потім по гарячому асфальту, потім алеєю зоопарку. Господи, як це приємно — ходити, ходити! А ти де був, розбишако? Вона бере тигрика на руки і сідає в крісло... Марта розплющує очі — справді вона сидить у кріслі і на руках у неї тигрик. Їй здається, що вона спала, а тепер ось прокинулась.

І Аніта прийшла, стоїть біля Туо, щось шепоче йому на вухо. Мама, запитливо подивившись на Туо, підходить до неї, прихиляє голову і цілує в чоло.

— Ти підводилась, доню, чуєш, підводилась.

— А мені снився прегарний сон, — кволо усміхається Марта. — Наче я ходила…

Луїза хоче щось сказати, але тільки змахує рукою. Обличчя її світиться щастям.

Туо йде до кабінету Лаконтра, мама допомагає Марті роздягнутися, і Аніта перевіряє чутливість м’язів. Жалить тонкою голкою і щоразу питає:

— Відчуваєш? О, ще на три сантиметри! — відмічає на тілі зеленкою. "Як вона змарніла… — думає, — а була ж як линок! Ну, нічого, діло йде на краще. Зелена міточка просувається все нижче і нижче".

— Коли б ви пішли працювати в клініку, — якось сказала Луїза, подивившись на Туо вдячним поглядом, — ви б швидко стали славетним лікарем!

Туо заперечливо похитав головою:

— Я зовсім не лікар, я займався медициною лише в тому обсязі, який обов’язковий у нас для кожного… Не більше.

Луїза не могла цьому повірити. Щоб кожен отак… Певне, із скромності говорить чоловік. Адже як тільки вони не лікували свою Марту — і зрештою всі лікарі відмовились! А цей Туо, дай боже йому здоров’я, може, й поставить дівчину на ноги! Десь у глибині душі мати була впевнена, що таки поставить, вилікує, але не наважувалась так

відверто думати про це — щоб не сполохати… Кого? Що? Вона й сама до ладу не знала. Пев-не — щастя… З ним треба делікатно, бо воно ж, як ляклива білочка: скік — і втече…

В перших сеансах навіювання — може, тижнів зо два — Марта бігала стежками свого дитинства і юнос-ті. Бігала, бігала, скидала набридливі сандалики і гасала боса. А скільки разів повторювався той сонячний день, коли вона купалася з П’єром!.. Виходила з води неушкоджена, але він кожного разу її покидав, неначе скаліче-ну…

— А сьогодні ми помандруємо до Центрума! — сказав Туо перед початком сеансу.

Аніта й собі попросилася:

— Ой, а мені можна? Дуже хочу побачити той Центрум!

— Звичайно, можна. Удвох вам буде веселіше.

— А чому не втрьох? — Аніта кинула на Туо погляд, сповнений ласки. — Я хочу, щоб і ти з нами… Правда, Марто?

Марта кивнула головою:

— Без вас нам буде… лячно.

— Ну, гаразд, мої любі, — згодився Туо. Усмішка на його лиці зникла, з’явився серйозний, зосереджений вигляд. — Починаємо…

І знову Марта не змогла вловити того моменту, коли її свідомість поринула в примарний світ. Це, мабуть, так само невловиме, як перехід до смерті.

…Побачили гігантське місто не з висоти пташиного польоту, бо жоден птах не досягне його верхніх яру-сів, — побачили його з космосу. На блакитному тлі світового океану добре видно було обриси Африки. Величезний континент неначе плив навстріч, і тут Марта й Аніта уздріли на півночі височенну гору, яка підпирала верхні темно-сині шари неба.

— Поглянь, Аніто, яка гора! — прошепотіла Марта, притискаючись до подруги. — Невже ото і є Цент-рум?

Замість Аніти відповів Туо:

— Так, ото Центрум. Коли б не його правильні геометричні форми, то й справді можна б подумати, що це гора і до того ж найвища на планеті. Але ця гора збудована руками людини. Бачите — Центрум круглий, здалеку нагадує зрізаний конус. Підлетимо ближче — побачите пояси терас. На них — сади, виноградники. До висоти майже чотирьох кілометрів тераси відкриті, а далі — це оранжереї. Кожна сім’я навіть на найвищому ярусі має свій сад.

— Я бачу Ніл… — обізвалася Марта. — А де ж піраміди? Хоча… вони ж невеликі.

— Ні, їх просто нема, — сказав Туо. — Тоді ще не було ні Вавілону, ні Єгипту, ні Греції, ні Риму… Тоді була зовсім інша цивілізація — до тієї катастрофи, яка відкинула людство назад на початкові рубежі, відкинула туди, звідки воно починало. Катастрофа та, мабуть, ще тільки назрівала… А поки що ми бачимо Центрум в час розквіту його могуття і краси. В Центрумі жила більшість людства. Цьому високоорганізованому суспільству належала Африка, Європа, Азія і Австралія. І на тих континентах не було жодного міста, окрім пунктів, необ-хідних для збирання чи первісної переробки сировини. Природа розкошувала, не порізана лезами магістралей, не винищена купами цегли й бетону, які тепер звуться містами. Буяли ліси — так, як їм і належить буяти, трави купалися в сонці і дощах — так, як їм і належить; усе росло і квітувало,

радувало людське око і наповнювало груди цілющим повітрям. Щедрою була природа до людей...

Доки їхній літальний апарат наближається до Центрума, Туо розповідає багато, багато цікавого. Марта знає, що це незвичайне, виняткове, але нічому не дивується. Наче все це так і повинно бути — і оця колосальна споруда, в якій живуть мільярди людей, і зелені континенти, наповнені птаством і табунами тварин.

Дах Центрума, якщо доречно так назвати величезну територію, на якій можна було б розташувати Швей-царію, зблискував різноколірними променями: подекуди спалахували фіолетові, оранжеві, білі зірки, цілі снопи сяйва. Тільки наблизившись, Марта й Аніта побачили, що вся та місцевість засипана снігом, вкрита льодом. З них і викрешує сонце оті різнобарвні зорі. Та тут і справді, як у Швейцарії, — снігові гори, скovані кригою озе-ра, білі долини... І скрізь люди — лижники, ковзанярі... Ті он плинуть на гору, гойдаючись на канатах, а ті вже мчать униз; там он вишикувались на старт аеросани, а он з трампліна полетіла темна грудка...

Апарат знижується по великій спіралі, снігова країна підіймається в небо, а натомість виринають яблуні, за ними — вишні, виноградники, квітники, латки зеленої трави, пальмові гаї, — і все попід вікнами. Кожна сім’я має свою ділянку, запашний кусень природи на металевих раменах гігантської споруди. І над цими ділян-ками ніщо не нависає — тільки небо.

Безконечними поясами тераси спускаються все нижче і нижче. Нарешті апарат сів на одному з майдан-чиків унизу, і дівчата пішли до якогось величного порталу. Вже на порозі побачили, що це вхід усередину міста — скільки й сягав зір, перед ними пролягла рівна, як стріла, дорога, заллята білим світлом. Таких шляхів з рухомим полотном — ціла сітка, пояснив Туо, їх тисячі кілометрів. Своїми кінцями вони виходять на кільцеві магістралі, що оперізують Центрум. У колонах-

опорах — шахти для ліфтів. Кожна квартира має вихід до ліфта і до однієї з кільцевих магістралей.

А он широка труба, таких багато з усіх боків, то — стартові канали для ракет. Звідси вони шугають в усі частини світу. Без гуркоту і грому, звичайно, використовуючи магнітне поле Землі.

У Центрумі є не лише склепи з необхідними запасами харчів і усяких інших виробів, тут розташовані і фабрики, що все те виготовляють. Звичайно, виробництво максимально автоматизовано, навіть ремонт і профілактика. Стадіони і театри, школи, інститути, академії, клініки...— тут є все, необхідне для нормального життя людини.

Дівчата слухають пояснення Туо, вільно пробираючись у натовпі мешканців Центрума, що поспішають у своїх справах. Світло, звичайне денне світло, а які широченні вулиці! Забуваєш, що над головою безліч поверхів і мільйони тонн металу, каменю, пластика, землі... Простір, воля! Дихається легко, м’язи пружні, бадьорі. "А ви ідіть, ідіть, не стійте!" — заохочує Туо, і Марта, поглянувши собі під ноги, ступає по рухомому полотну один крок, другий... "Сміливіше, Марто, — заохочує Аніта, — не бійся ступати, ну, отак, отак... Ти будеш хо-дити, будеш!" "Авжеж буду, — подумала Марта. — Та я вже ходжу!"

А люди навколо... вони всі мають трішечки золотистого відтінку. Марта пригадала, що це ж — Африка, і здивувалась, що не видно негрів. Жодного чорного, ба навіть жовтого чи зовсім білого обличчя! Ні одного! Скільки вони йдуть повз великі дзеркальні вітрини, мимо стін, всуціль покритих фресками і мозаїками, тисячі людей пройшло навстріч — і всі однакові на колір. Хіба тоді в Африці не було негрів?

Туо пояснює: не було. І не тільки в Африці, й ніде в світі. І не лише негрів, не було ні жовтих, ні черво-ношкірих, ні білих. Не було рас. Люди не різнились антропологічно, всі були однакові. Певне, вони й не підозрювали, що таке можливе — поділ людства за кольором шкіри...

"А звідки ж узялися… раси?" — дивуються дівчата.

"Я думаю, що це внаслідок радіації, — пояснює Туо. — Це зробив той вибух, та катастрофа, яка знищила Центрум".

"Хіба й тоді була війна?" — "Так, очевидно, держави, розташовані на Атлантиді, напали на Центрум… А вони мали доступ до найпотужніших джерел енергії — синтезу кварків. Певне, в ході війни вони всі загинули: і Атлантида, і Центрум… Цивілізація поринула в небуття, а в тих нащадків, які випадково вціліли, радіація спри-чинилася до мутацій. Інакше нічим пояснити… Історія Центрума не знала кольорових людей. Зник Центрум і Атлантида — з’явилися раси".

Зник Центрум…

І враз дівчата побачили навколо себе пустелю. Замість рухомого хідника — стверділий піщаний корж, обшпугований гарячим вітром, а замість фресок і мозаїк — горбаста долина, мертвий простір.

— Ідіть, ідіть, ступайте!

Марта чує голос Туо і розплющує очі.

Міраж зник. Ні Центрума, ні пустелі, вона стоїть посеред своєї кімнати, стоїть на власних ногах, а за кі-лька кроків перед нею мати простягає тремтячі руки — точнісінько як у дитинстві: "А йди до мене, йди!" Марта закліпала очима, поглянула на матір, на Туо, на Аніту, відчула, як затремтіло під коліньми, як сила враз опустила її,— і м’яко впала на килим. Обіперлась на руки, підвела голову Туо відсторонив маму — вона хотіла допомогти їй підвестися.

— Не треба. Вона може встати й сама! — твердо сказав він. — Підводьтеся, Марто, підводьтеся, ставайте на ноги!

Коли вона, силкуючись, стала на коліна, мама сіпнулася до неї, але Туо знову її спинив. Мама опустила руки, потім підперла підборіддя, потім перехрестилася.

Марта натужно підводилася, хитаючись, мов п’яна, і таки підвелася, випросталась!

— А тепер ідіть, ідіть до крісла.

Ах, це тіло! Яке воно важке, як тяжко нести його на ногах… Обличчя Мартине скривилося від болю, але вона переставляла свої важезні ноги, свої неслухняні ноги і скеровувала їх до крісла. Кілька кроків — хоча б дійти!..

І вона дійшла. Сіла, полегшено зітхнула і усміхнулась. Усміхнулась втомлено, блаженно і щасливо. І всі усміхнулися разом з нею. Туо витер хусточкою піт зі свого обличчя.

— Так це справді було — Центрум і Атлантида? — обізвалася Марта. — Це все справді?

— Це так і було, — сказав Туо, і в голосі його забринів сум. — Адже в нас збереглися не лише перекази, а знімки, фільми, сотні фільмів. Мабуть, звістка про катастрофу підкосила Штурмана, що перший ступив на Філію…

17

Над Філією снуються казки… Ну, хто ж у дитинстві не знав отієї чарівливої оповіді про білих-білих пта-хів, які летять на Філію з далекої Землі, такої далекої, що її не видно навіть у телескоп. А вони летять і летять через прірву холодного космосу — такі любі, такі милі, такі гарні грудочки живого життя. Летять у кожне дитинство та й поселяються в серцях малюків…

Летіли білі птахи і до маленького Туо. Мама брала його долоньку в свою, виводила у темряву вечора.

— Он бачиш, синку, золота зірка сяє? А біля неї кружляє Земля — планета наших прадідів… Звідти летять до нас білі птахи.

— Такі, як ото у фільмі?!

— Такі, синку.

— Ой, коли б уже швидше вони прилетіли! Я скучив за ними, я їх люблю…

Туо виростав, почав учитися, а птахи все були в дорозі… Якось серед дітей поширилася чутка: прилеті-ли! Наче той вихор, кинулись вони до лісу, причаїлись у кущах, придивляються, прислухаються… Дерева теж стрепенулись у чеканні, деревам також сумно стояти у безгомінні, тоскно. Але птахів не було. Пішла малеча додому заплакана.

Мама пригортала малого Туо, гладила по голівці і стиха співала пісню про білих птахів — відстань вели-ка, холодна, а вони летять і летять, помахуючи білими крильцями, треба чекати, треба довго чекати свого пта-ха…

Промайнуло дитинство, настала юність. І в душі прокинулась непереборна тяга до Землі, до отієї загуб-леної крапочки в просторі, з якої вийшли його предки. Це було щось сильніше свідомості, німий крик душі, її мільйоннолітній біль. Може, то вчувався плескіт праокеану і шум пралісу, збережений у глибині якихось клітин мозку?

— Тату, невже протягом тисячоліть ніхто не пробував побувати на Землі? — дивився блискучими очима на батька.

— Чому ж… — замислено відповів батько. — Пробували. Знаходились ентузіасти. Тільки ніхто не вер-тався. Може, гинули в космосі, може, лишалися на Землі — невідомо.

— Я хочу побувати на Землі.

— Я тебе розумію, сину. І в мене була така мрія…

І батько розповів про свою наукову роботу, про дослідження простору, часу, які мали відкрити цілком нові способи комунікацій. Туо з великим ентузіазмом включився в роботу. Йшлося про те, щоб використати кривизну просторово-часового континуума, викликати таке його заломлення, при якому намічені точки збли-жувалися б миттєво. Це означало, що з Філії можна б було перейти на Землю так само легко, як до сусідньої кімнати…

О, білі птиці дитинства! Нащо ви поселились в душі? Чому не даєте спокою?

Лаконтр випив малесенький шкалик рому, поставив на тарілку.

— Цілком фантастична ідея, — сказав, подивившись на Туо, який сидів, замислившись, певне, ще під враженням спогадів. — Ніяких справді наукових підстав…

— Але ж я тут, — випростався Туо. — Хіба це не доказ?

Лаконтр знову взяв пляшку і налив шкалика. Цокнуло шкло.

— Ну, знаєте… Я вважаю вас… геніальною людиною. Але ж і колись у нас були генії, причому дуже яс-краві. От хоча б Леонардо да Вінчі…

— А звідки тато знає, — перебила Марта, — можливо, Леонардо да Вінчі і з’явився з Філії, його біогра-фія невідома. А все, що він робив, випереджало свій час на цілі століття!

— Ну, знаєш… — почав Лаконтр. — Ти ще скажеш: і Свіфт, і Ньютон…

— А що ж? — не відступала Марта. — Може, й вони. Можливо, навіть Ейнштейн…

— Фантазуй, фантазуй.

— А цікаво, що сказав би тато, коли б… ну, сто років тому йому хтось доводив, що можна буде розмов-ляти через океан, та й не тільки розмовляти, а й бачити, скажімо, з Парижа те, що діється в Монреалі… Та ось ми вдома бачили Експо–67! Що б тоді тато сказав?

Лаконтр ковтнув рому і лукаво поглянув на доньку.

— Е… що б я сказав? Мене ж тоді не було!

— Так це ж іще сто років тому… — Марта підвелася і, незграбно ступаючи, пройшла по кімнаті. — Тоді вже вивчали електричні явища. А що, якби про телефон, радіо і телебачення хтось розповів тисячу років тому?

— Певне, спалили б живцем… — підтримала Аніта.

— А тепер саджають до психіатрички… — гірко усміхнувся Туо.

— Ну, а як же, як вам удалося? — підвищила голос Аніта.

— Це вам так само важко зрозуміти, як, скажімо, єгипетському фараонові кібернетичну машину.

— А все-таки?.. — допитувалась Аніта.

— Цікава дитина, — усміхнувся Туо. — Ну, що ти зрозумієш, коли я скажу, що ми винайшли просторо-во-часовий посилювач? Бачила мій діамант? Це головна деталь. Дати йому живлення, визначити точку коорди-нат і... — Туо обвів поглядом присутніх, усі слухали його з зацікавленням, навіть Луїза, яка й цього разу забула скинути фартушка.

— І що? — не втерпіла Аніта. — Що він посилює, цей прилад?

— Кривизну простору і часу. Можна миттєво перенестися в задану точку.

— Ой, так і у Нью-Йорк зовсім же легко?..

— В тому-то й річ, що нелегко. Небезпечно. Невелика похибка — і впадеш в океан, або опинишся на що-глі високовольтної лінії, або потрапиш під машину. А ще гірше — на яку-небудь воєнну базу... На моєму літа-льному апараті була досконала обчислювальна система, і я був дуже здивований, коли замість Центрума, побачив пустелю. Подумав: помилка в розрахунках. А виходить, обчислення були правильні...

Аніта прихилилась до його плеча.

— Налагоджуй апарат, любий... Мені так хочеться побачити Філію!

Туо подивився на Лаконтра, що крутив у пальцях порожнього шкалика, і сказав:

— Я хотів би перекинути на Філію птахів...

— Чого-чого, а птахів ми вам підберемо. Як у Ноєв ковчег — усяких по парі. Тільки працюйте… над цим своїм апаратом. Кажіть, яких матеріалів треба ще — завтра ж замовимо. Я, по правді кажучи, хоч і не вірю в це, але для вас, Туо, готовий зробити все, що можу.

— Візьмемо голубів! — сплеснула в долоні Аніта. — Це ж, мабуть, вони — птахи твого дитинства.

— Це навіть важко уявити, — замріяно промовив Туо, — ліси оживуть… Наповняться щебетом, посвис-том, тьохканням, клекотом… Птахи перелітатимуть з гілки на гілку, з вершини на вершину, кружлятимуть у нашому небі… О, якби мені побачити птахів у філійському небі! Аніто, я був би найщасливішою людиною…

— А як би пораділи діти… — обізвалася Марта. — Діти люблять птахів і тварин, бо діти ближчі до при-роди.

— Дорослі теж люблять, — сказав Лаконтр. — Ви помічали, які в собак розумні очі? А в коней? Уночі проти світла — великі зелені смарагди…

Не втерпіла й Луїза, оглянула всіх веселими очима, ще й підморгнула:

— А мені найбільше до вподоби курчата, гарно смажені!

Всі, окрім Туо, засміялися на цей кулінарний дотеп. Він же неначе й не чув: йому згадувалися казки, і бі-лі птахи дитинства долали холодний космічний простір.

18

— Ох, і кумедний!

— Ну, й пустун!

— Бач, який бешкетник. Ти ж її порвеш!

— Нічого, нехай грається...

Туо і Марта, сміючись, спостерігали, як левеня тягало по килиму Анітину сумку. Вчора вона забула її на канапі. Малий левчук надибав, схопив та й поніс у зубах по кімнаті. Крутить мордою, наступає лапами, споти-кається, падає, а тоді схоплюється і знову "полює" бідну сумку.

— Цирк! Атракціон! — сміється Марта, ходячи перевальцем, наче качка, слідом за левеням.— Ату його!

Коли це стриб — тигреня. Лежало на кріслі, поклавши морду на лапи, водило жовтими очима за сумкою, — а вона так і мелькає! — і не втерпіло. Тигреня схопило ротом одну м’яку ручку, левеня — другу, та й ну тяг-нути в різні боки. Уперлися лапами в килим, націлились веселими очима... Ох, і потіха!

— Ні, треба забрати, — сказала Марта. — Знищать, шкода.

І тільки придибала та простягла руку, — звірята загарчали, рвонули, і сумка розкрилася. На килим випав якийсь невеличкий сірий патрончик. Тигреня торкнуло його лапою і почало качати.

— Ах ти ж халамидник! — посварилася Марта. — Ану, віддай!

Туо, як тільки побачив того патрончика, одразу поблід. Веселість його де й ділася, обличчя спохмурніло, брови насупились, і на чолі залягли зморшки. Швидко підійшов до Марти, вхопив її за руку, — нехай бавляться.

Мовчки повів ошелешену дівчину до другої кімнати, ввімкнув мало не на всю силу приймача і тільки то-ді сказав їй на вухо:

— То мікрофон.

— Який мікрофон? — запитливо глянула Марта. В її великих очах світився подив.

— Отой патрончик.

— Ото мі-кро-фон?

— Так. Усе, що тут звучало, — занотовано там, у них…

— Який жах? Що ж тепер робити?

— Покладіть на місце, хай усе буде так, як і було. Щоб вони не дізналися, що ми… Розумієте, мені треба ще хоч тиждень…

— Добре, добре, так і зробимо.

Марта пішла, нагримала на звіряток, підняла сумку, поклала туди патрончика і повісила на етажерку. З сусідньої кімнати линула музика. Тигреня та левеня пильно позирали на людей, немов хотіли спитати: чому не даєте нам бавитись?

— Ну, що, може, почитаємо? — сказала Марта.

— Вам треба більше ходити, ходити до втоми, — серйозно відповів Туо.

— То, може ви пройдете зі мною? — кинула змовницький погляд.

— Я хотів би попрацювати… — сказав Туо. — Ніяк не відновлю формулу синтезу кварків.

— Ах, вам усе наука й наука!..

— Та якщо б хто-небудь тут вивів таку формулу… його озолотили б!

— Ах, те золото… багатство, — зітхнула дівчина. — Чого всі женуться за грішми, винищуючи найбіль-шу свою цінність — душу? Ви про це не думали?

— У нас на Філії такого явища немає. У нас немає наживи, розумієте, немає такої пристрасті — загрібати до себе, складати, замикати, хоч ти його й не споживеш. А метали і мінерали відіграють тільки природну роль…

— А в нас є метали благородні, а є парії. Особливо в пошані золото. Ви про золоту ванну читали? В Япо-нії на одному курорті, здається Фунабара, поставили золоту ванну. Всі поспішають туди, щоб скупатися, хоч кілька хвилин коштує тисячі. Поспішають, наче на прощу до Рима або в Мекку… Деякі дійшли до того, що… гризуть ванну, стараються відкусити хоч шматочок. Ламають зуби, а кусають. Он до чого дійшла наша цивілі-зація! Кажуть, власники курорту думають поставити платні золоті унітази…

— Дивно, що у вас тут не розуміють дикості та, зрештою, і глупоти отакої зажерливості, божевілля…

— Є такі, що розуміють… є благородні душі… А багато хто має кредо: людина людині вовк.

Марта рушила до виходу. Туо мовчки пішов за нею.

Вечоріло. На озері було тихо, навіть качки не плюскотіли. Гілля плакучих верб нагадували золоті водоспади, і в міру того, як заходило сонце, водоспади на очах рожевіли, ставали кармінними.

Зупинилися за озером. Дівчина тихо сказала:

— Я не могла там говорити… Стає гидко, як подумаєш, що тебе хтось підслуховує. Гидко і… страшно. Мене лякає оте Вухо.

— Я вас розумію, Марто. Але… опануйте себе, вам не можна хвилюватися.

— Ах, Туо, хоч ви мені не кажіть отого "не можна"! Я стільки його наслухалась… Та що ж то за життя без хвилювання?

— Негативні емоції руйнують нервову систему… Заждіть, я ще не докінчив. Коли я кажу, щоб ви щади-ли свою нервову систему, я маю на увазі період одужання.

— Ну, хіба що… — усміхнулась Марта.

Повернулися до будинку в сутінках. Незабаром і Аніта прийшла.

Тільки переступивши поріг, ніяково усміхнулась:

— Вчора я забула сумку…

Марта кивнула на етажерку:

— Онде я її повісила, щоб ці бешкетники не дістали. — І посварилась пальцем на звіряток, що розкошу-вали посеред кімнати на килимі.

Туо стояв, склавши руки на грудях.

Аніта взяла сумку, розкрила, заглянула, як це вона робила й раніше, і… мовчки клацнула замком, наче нічого й не сталося. Туо зблід. Не мав сумніву, що бачила "жучка"… Бачила і промовчала! Це було неймовірно. Його Аніта… його люба Аніта… Ні, ні, думав Туо, це вона не скрикнула, стрималася, щоб там не взнали, ще їхнє Вухо виставилось…

Але Аніта почала розмову без ніякої обережності. Тримаючи в руках сумку, голосно спитала:

— Ну, як ви тут без мене? Добре попрацював, Туо?

За нього відповіла Марта:

— Сушить собі голову над тією клятою формулою…

— Якою? — прохопилась Аніта.

— Формулою збагачення! — засміялася Марта і по-змовницькому зиркнула на Туо. — Певне, хоче стати мільйонером.

Аніта запитливо подивилась на свого нареченого.

— Вона має на увазі формулу синтезу… — сказав, переступаючи з ноги на ногу. В його скронях ніби гу-діли дроги високої напруги. Ах, Аніто, Аніто… Значить, вони вже знають про його прилад з діамантом…

— Ах, ті формули! — удавано весело вигукнула Марта. — Казав у нас один у коледжі: формула — як синя щука, її важко впіймати.

— Енергетика на Філії грунтується саме на реакції кварків, — продовжив Туо. — Принцип, звичайно, мені відомий, а от…

— Що "а от"? — Аніта аж сіпнулася до нього.

— Формулу вивести важко… — холодно проронив Туо і додав: — Особливо в таких умовах в такій ат-мосфері.

Певне, якісь нотки в його стриманому голосі стривожили Аніту. Білі пальці її безладно заворушилися на чорній сумці. Кинула кілька насторожених поглядів на Туо, потім на Марту. Відчула щось неприродне, удаване, якусь холодну стіну… її наче струмом ударило: дізналися! Викрили! Жбурнула сумку на канапу і, важко дихаючи, схиливши голову, мовчки пішла до виходу. Туо постояв трохи, вагаючись, а тоді пішов слідом. А Ма-рта підвелася, взяла тигреня на руки і безтурботно загомоніла до нього:

— Бач, капосне!.. Хіба ти знаєш, що таке любов? А чому ж ти соваєш свого носа куди й не слід? А ти, халамиднику, чого так позираєш? — легенько штовхнула ногою левика.

Пішла до другої кімнати і ввімкнула музику.

19

Туо наздогнав Аніту на темній алеї поблизу ведмежого павільйону. Почувши його кроки, дівчина зупи-нилась, злягла грудьми на металеву загорожу і заплакала. Тишу проймали найрізноманітніші звуки — похрипу-вання звірів, їхнє важке сопіння, якісь скрипи, кавкання і пирхання. Плач людини, її натужне схлипування дисонувало з тими звуками, здавалося чужим, невластивим оцій тиші.

"Невже звірі щасливіші за людей? — подумав Туо, наближаючись до дівчини. Плечі її сіпались — неначе вона впала на високовольтні дроти, і її трясе струмом. — Що з нею сталося?"

Поклав долоню їй на плече — сіпнулося, затихло. Стояли мовчки, але вона не міняла пози, і Туо бачив її білу шию. Погладив плечі.

— Аніто…

Вимовив її ім’я пошепки, ледве чутно, але вона стрепенулася, наче її кольнули. Обернулась до нього ли-цем, стріпнула головою, закидаючи назад волосся, і заговорила, давлячись словами:

— Так, то я принесла! Можеш ненавидіти мене, можеш убити. Або кинь мене в клітку до звірів — краще в них, ніж між людьми! О, будь вони прокляті, такі люди… Вони вислідили, залякали мене, примусили. Але тепер я нічого-не боюсь, нікого й нічого! Бо нащо мені жити, коли… коли ти…

— Аніто…

— Я не хотіла тобі зла… Вони запевнили… О, я не знала, як палить сором! Навіть не здогадувалась, який він ядучий, отруйний… Ні, ні, одвернися од мене, я підла й нечесна… Хотіла зберегти тебе і втрачаю…

Знову повернулась до нього спиною, схилилась на огорожу і заплакала. Туо взяв обома руками за плечі, обернув до себе і притис до грудей. Тримав, аж доки вона не перестала схлипувати і не затихла. Руки її несмі-ливо піднялися,— може, хотіла обняти, але не наважилась, тільки доторкнулась до його ліктів.

— Скажи… ти мене зненавидів, так? Ну, чого ти мовчиш? Зненавидів?

— Ні, Аніто, ні.

— Так ти… простиш? Простиш, любий? — прошепотіла, ледве ворушачи губами.

Пригадалось: розповідав, як у них на Філії одна жінка пробачила своєму кривднику. А невже ж він…

— Ні, ні, не прощай, не треба, — гаряче шепотіла. — Тільки ж не думай, ніби я… хотіла тобі зла. Ну, що я могла зробити, коли навколо хижі звірі?

В її голосі виливався біль, гіркий розпач. Туо гладив її плечі, а вона все шепотіла пошерхлими губами, наче виймала з свого тіла колючі якірці страху, приниження і образи.

— Знаєш, Фрага я не так боялася. Але його виставили на вулицю. А цей… ну, бульдог. Підводиться з-за столу і наче от-от загарчить і вчепиться мені в шию! Я як уявила, що ти потрапиш йому до рук… Казав: їм по-трібна твоя розповідь про кварки. І тоді випустять… Тому й погодилась занести ту кляту штуку — аби якось виплутатись. А, бач, заплуталась ще гірше…

— Заспокойся, Аніто, дай же мені хоч слово сказати.

Хотіла покласти долоню на його губи, вже й рука сіпнулася, але чомусь не наважилась. Туо вловив цей жест, сам узяв її руку і поцілував.

— Я боявся, що ти… перемінилась, стала чужою. Душа в тебе чиста — я щасливий.

— Так ти прощаєш? Прощаєш мою слабість? Ну, скажи, благаю!

— Прощаю, заспокойся. То хвилинне. Ти міцна…

— Спасибі, любий… Спасибі, що віриш… Бо… я…

— "Жучок" нас не розлучить, Аніто.

Вона мовчки припала до нього, вхопила обома руками за голову, нахилила і, ставши навшпиньки, почала цілувати його обличчя. Щось

шептали її вуста, дихання їхнє змішалось, і обоє сп’яніли до нестями. Ішли тем-ною алеєю, серця їхні стугоніли, вони вже не чули дихання звірів навколо і нічого не чули, бо їх наповнювало щось хвилююче і прекрасне. Ішли оглушені, здивовані і трохи налякані. Озеро. Темні верби. Копичка сіна. Тра-ва. І тиша, первозданна тиша — певне, така була в раю, коли Адамовим очам відкрилася Євина краса.

— Я хочу дитину… — прошепотіла Аніта, опускаючись на сіно. — Любий мій, єдиний…

20

Археолог, чоловік середніх років з обвітреним лицем і рідким волоссям на голові, зустрів Лаконтра і Туо з належною чемністю.

— Прошу, заходьте.

Передпокій завалений всякою всячиною. На підлозі попід стінами — якесь каміння, уламки потемнілого посуду, сірі побиті постаті не то якихось богів, не то казкових тварин; широке підвіконня теж заставлене примітивними виробами зі скла і ще якихось кольорових матеріалів; на стінах — черепи і роги тварин.

Туо ступав обережно, щоб нічого не зачепити, і на ходу поглядав на ці експонати.

— Дещо тут в стані обробки, — сказав господар, помітивши його зацікавлення, — а є й просто сувеніри, що нагадують про експедиції. Не встиг усього впорядкувати: недавно прибув.

В кабінеті висіли картини; великий робочий стіл завалений паперами та різним канцелярським начинням.

Лаконтр познайомив господаря з Туо, сказавши тільки, що "ось цей юнак цікавиться археологією і має оригінальні ідеї". Господар привітно поглянув на Туо і запросив сідати. Йому цікаво послухати ентузіаста, дізнатися про ті "оригінальні ідеї", бо тепер дуже рідко трапляється в їхній науці щось нове, свіже.

Розташувалися біля круглого столика поміж двома високими стрілчастими вікнами — археолог І Туо на-впроти один одного, Лаконтр посередині.

— Ну що ж у вас цікавого, юначе? — Господар поклав руки на столика і зчепив пальці.

Туо не знав, з чого починати, і поглянув на Лаконтра, наче шукаючи поради.

— Я не фахівець, — обізвався Лаконтр, повернувши голову до археолога, — але те, що пропонує мій друг… надзвичайно цікаве.

— Що ж саме?

Туо поглянув у вікно — праворуч збігали дахи з червоної черепиці, ліворуч далину замикав пологий спуск гори, втиканий соснами.

— Я хотів би організувати розкопки в Сахарі, — сказав і перевів погляд на господаря. — З вашим авто-ритетом і… вашими зв’язками це, очевидно, можна б було зробити.

— Сахара дуже велика, — без усмішки промовив археолог. — Що саме ви маєте на увазі?

— Я гадаю, по всій Сахарі, на кожному кроці, можна знайти залишки високої культури. Але краще поча-ти десь із центру…

Археолог підвівся, узяв згорнуту грубкою мапу і розстелив її на столику. Мапа була велика, її краї звиса-ли майже до підлоги. Неначе з високості, Туо побачив перед собою величезну пустелю. Мапа всіяна позначка-ми, на ній нанесено і пунктир караванних шляхів, і зелені цятки оаз, і руді кряжі.

— Ідеться не про ту високу культуру, яку ви, археологи, маєте на увазі, коли говорите про бронзовий чи залізний вік, — продовжував Туо. — Культура, похована в Сахарі, — набагато вища за сучасну цивілізацію…

Археолог кинув запитливий погляд, але нічого не сказав.

— Якщо ця гіпотеза… — почав Лаконтр, але Туо не дав йому докінчити.

— Зрозумійте, що це не гіпотеза, а цілком достовірні відомості! — підніс він голос. — Сахара — це май-данчик, на якому було зведено Центрум — місто-суспільство, місто-державу…

— Нічогенький майданчик, — усміхнувся археолог, — три мільйони квадратних миль.

— Так і місто ж було нічогеньке — сягало до стратосфери, і жило в ньому кілька мільярдів людей. Важко припустити, що навіть після вибухів кваркових бомб там нічого не залишилось. Але припустімо, що так і сталося — температура, не менша, ніж та, що виникає в надрах зірок, за кілька секунд розплавила, злизала, випарувала грандіозну споруду, але ж кратера нема? Отже, те, що в глибині кори — залишилося. Бункер "Археос-крипт" безперечно вцілів…

— Пробачте… — підвівся археолог. — Може, ви поясните… Я вперше чую про місто… як ви сказали?

— Центрум.

— Троя, Біблос, Вавілон, Сідон, Баальбек — ці назви мені щось говорять. — А Центрум… Даруйте, ні в яких джерелах…

— Джерела є, навіть зображення і плани.

— Може, ви маєте на увазі легендарну Вавілонську вежу? Чимало художників малювали її, звичайно, з уяви…

— Я бачив репродукції, — вже тихіше заговорив Туо, — Вавілонська вежа — то дитяча забавка супроти Центрума… Хоча, як подумати, може, це — пам’ять про Центрум? Відгомін велетенської споруди, про яку наступні покоління пам’ятали, як про давній сон… Це імовірно. Бо на якому ж грунті з’явилась легенда про Ваві-лонську вежу, що сягала до неба? Тільки темні люди, не знаючи справжньої причини, акт руйнування приписа-ли богові…

Туо розповів археологові про свою планету Філію, про знімки Центрума, які ще й досі зберігаються в та-мтешньому музеї. І особливо детально — про Археоскрипт — своєрідний лист потомним поколінням людей…

Археолог слухав якось напружено, нервово. По всьому видно було, що він не вірить жодному слову Туо, але вдає, що це його цікавить.

Коли Туо замовк, господар побарабанив пальцями по мапі.

— Центрум… Центрум… А що ж, це цікаво… — зиркнув на Лаконтра і не договорив.

— …цікава вигадка? — докінчив за нього Туо, і археолог аж стрепенувся, бо це була його думка! Саме так він і подумав: вигадка… —

Говоріть, будь ласка, те, що думаєте, — продовжував Туо, — я не ображусь.

— Ні, чого ж… — зам’явся археолог, — все це дуже цікаво, звичайно, і коли б у мене зараз не було ін-ших важливих планів…

Туо встав — стрункий, красивий, як лотос.

— Не вірите, ви мені не вірите й на макове зерно. А те, що Центрум існував та ще й довгі тисячоліття, так само достовірно, як і те, що у вас у кишені запрошення на симпозіум африканістів — думка про нього му-ляла вам останні хвилини.

Археолог почервонів, хотів щось сказати, але тільки миркнув. Справді — в кишені в нього було запро-шення, справді — він про це подумав. Кого це привів Робер? Як у нього очі блищать! Їй-богу, це божевільний юнак…

— Незвикле, неймовірне може здатися божевіллям або якоюсь містикою, — сказав Туо, і археолог від-чув, що в нього починає боліти голова.— Але все-таки… Центрум був.

— Ви — як Галілей, — спробував пожартувати археолог. — "А все-таки вона крутиться!" Робер, прошу вітати Луїзу, — поспішив попрощатися господар. — І Марту.

Лаконтр подякував, і він і Туо потиснули археологові спітнілу руку і вийшли.

— Що з ним сталося? — міркував уголос Лаконтр. — Студентом був такий запальний, романтичний… Коли б йому тоді сказали, що в центрі землі можна знайти етруський саркофаг — почав би копати, не вагаю-чись!

— Між людьми стіни, перегородки… — сумовито сказав Туо. — Недовір’я і страх. А сокира вже лежить нагострена…

21

На вечорі Філії Робер Лаконтр, наливаючи з напівпорожньої пляшки шкалик рому, сказав до Туо:

— Знаєте, ви мені нагадуєте плавця, який гребе проти сильної течії… Я вип’ю оцю чарочку за ваш успіх. Вперед, проти водоспадів і течій!

Туо кивнув головою і усміхнувся. Вживання міцних напоїв було для нього незрозумілим явищем, яки-мось нонсенсом. І це ж він ще думав, що Лаконтр потрошку смокче ту саму пляшку. Не знав, та й усі інші не здогадувались, що хитрий Робер кожного разу тихцем доливає її.

— А мені уявляється піщана гора, — обізвалась Аніта, — величезна така, і пісок дрібненький-дрібненький. Хочеш зійти на неї, але вхопитися ні за що, ноги грузнуть, пісок осипається, тече і зносить назад…

— І все-таки не дамося, щоб той пісок засипав нас! — Мартині великі очі сяйнули заповзятливим блиском. — Вище голови, в мене з’явилась ще одна ідея!

Всі з цікавістю подивилися на неї: на її усміхнене обличчя, на білі руки, що гладили смугастого тигрика.

— Ну, ну, кажи, дитино, — кивнув Лаконтр, відсуваючи порожнього шкалика.

— Я пригадала отого історика, що написав книжку про Атлантиду… як же його…

— Леон Мендоса, дитинко!

— Так, так, саме Леон Мендоса. Він чи не все зібрав про Атлантиду, починаючи з Платонових діалогів. Ідеться вже про атлантидологію. Часто пише про це в журналах, газетах. Видно з усього: людина енергійна і цілеспрямована. Може, він підтримає?

…Леон Мендоса прийняв ранніх відвідувачів у бібліотеці. Книжкові шафи, вмонтовані в стіни, погляда-ли корінцями товщик і тонших книг, на тлі широкого вікна з тонкими рамами вдалині вимальовувався силует собору. Сам атлантолог був уже чоловік літній, проте швидкий у рухах; коли говорив — увесь час жестикулю-вав, неначе виконував комплекс вправ. Обличчя з орлиним носом помережано зморшками.

— Це я подала думку нашому шановному гостеві познайомитися з вами, — сказала Марта, опускаючись на стілець. — Ваші дослідження всього, що стосується Атлаитиди, оригінальні припущення і гіпотези… дуже зацікавили нас.

— Це люб’язно з вашого боку. — Історик схитнув головою і широко розвів руки.

— А наш гість доктор Туо має деякі відомості про Атлантиду…

— Справді? — Господар подивився на Туо з такою зацікавленою настороженістю, як дивиться мисли-вець на дичину, зморшки його обличчя штрихами побігли від очей. — Вам удалось виявити щось досі невідо-ме?

— Так, — відповів Туо, — я маю вірогідні, певні відомості про Атлантиду.

— Я вас слухаю. — Мендоса потер долоні.

— П’ятдесят тисяч років тому на Землі були дві головні держави: Центрум (теперішня Сахара), якому належали всі континенти, окрім Америки, і Атлантида — теперішня Північна Америка…

— Ви вважаєте? — Мендоса хитнув головою праворуч, а потім ліворуч.

— Так було, — сказав Туо. Війна між Атлантидою і Центрумом призвела до знищення цивілізації, відки-нула людство на десятки тисяч років назад. У нас, на Філії, є знімки і Центрума, і міст Атлантиди…

— Пробачте, на якій це Філії? — Мендоса хитнув головою вперед.

— Це моя рідна планета в сузір’ї Ліри.

— Ах, он воно що! — змахнув руками господар. — А я собі думаю: де я про вас чув? Тепер пригадую — була телевізійна передача… Правду кажучи, я думав, що вони вас вигадали.

— Як бачите, я реально існую. І можна довести, що й Атлантида реально існувала, якщо б організувати розкопки в Сахарі…

Видно було, що Леон Мендоса втратив інтерес до свого співрозмовника, як тільки почув, хто він такий. Перестав вимахувати руками і тепер скидався на вітряка, який стоїть без вітру. Тільки очима поводив то на Туо, то на Марту, то на вікно, його аніскілечки не зацікавив так званий Археоскрипт — розповідь про здобутки тра-гічно загиблої цивілізації. Стиснув м’які губи і мовчки ждав, поки Туо закінчить.

Звичайно, Туо відчув зміну настрою вченого відразу, та все-таки вважав за потрібне, хоч і стисло, але викласти незнані на Землі історичні факти.

— Вас дивує те, що я сказав? — спитав наостанку.

Мендоса заворушився, знизав плечима:

— Один мій знайомий твердить, що він написав Біблію, і це мене зовсім не дивує. Чого ж би я мав диву-ватися з того, що сказали ви?

— А інший, може, твердить, що винайшов вічного двигуна?

— Є й такий, — розвів руками Мендоса.

— Ну, що ж, — підвівся Туо, — в кожного свої знайомства…

Мендоса закліпав очима і хмикнув. Щоб хоч трохи згладити незручність моменту, обізвалася Марта:

— А ви даремно вважаєте все це вигадкою, професоре. Ви б навіки прославили своє ім’я, коли б взялися за цю справу…

— Хіба легковажність коли-небудь кого-небудь прославляла?

— Це дуже серйозно.

— Але з мого боку було б легковажно відмовитись від тієї концепції, яку обстоював десятиліттями… Моя Атлантида — в Середземному морі.

Так вони й пішли ні з чим. Книжкові шафи холодно блиснули склом їм услід.

— Таки в’язнемо в піску, — сказала Марта, коли вони ступили на замощений квадратними плитками хідник. Чомусь відчула безпорадність, щемливу самотність.

— Не дамося! — усміхнувся Туо. Легенько взяв її за лікоть і повів до автобусної зупинки.

Марта відчувала його міцну руку, і це підбадьорювало.

22

Тепер, крадькома приходячи до Лаконтрів, Аніта найчастіше знаходила Туо на веранді другого поверху. Тут він конструював свій ПЧП — просторово-часовий посилювач. Посередині дощаного помосту стояло сидіння — удвох помістяться! — все обплутане різнокольоровими провідниками. У невеликій металевій шафі, що стояла під стіною, вже був змонтований комп’ютер — він мав дати необхідні обчислення. Від трансформатора до помосту кільцями звивався кабель: кінець його припаяний до металевого гнізда, в якому Туо закріпить діамант.

Туо вивіряв, "доводив" схему. Аніта дивилася на плетиво провідників, каркас, і ця неоковирна споруда, начинена системами оптично-електронних посилювачів, генераторами, реле, діелектричними діодами і тріода-ми та ще бозна-чим, нагадувала їй великий радіоприймач, тільки без футляра.

— Скажи, Туо, невже...

Тепер уже він затуляв їй рота долонею: на цій веранді він забороняв говорити.

Як тільки смеркалося, вони сходили вниз — гуляли алеями зоопарку.

— Скажи, Туо, мені аж не віриться, невже оте, що ти майструєш, зможе... — Аніта повертала до нього веселе обличчя і закінчувала: — Зможе, як ти кажеш, викривити простір?

— Якщо все буде точно, без похибки, то зможе. Обов’язково. Діамант проб’є тунель, вірніше — отвір в просторово-часовому континуумі. Мене тільки непокоїть оптичне волокно — провідники фотонів…

Аніта лише поглядала на нього закоханими очима, і погляди ті говорили: ти зробиш, ти вмієш, ти знаєш, я тобі довірилась… Що буде, те й буде… але буде все гаразд! Не то питала, не то стверджувала:

— То що — на Філію?

— Спочатку в Атлантиду, тобто в Америку. Я хотів би побувати в ООН.

— А я хотіла б на Філію, — мрійливо говорила Аніта. — І птахів захопимо… Голубів, горобців, пару па-пуг. Витримають?

— Якщо ми витримаємо, то й вони…

— І що тебе тримає на цій грішній Землі? — тулилась до нього Аніта. — Я покину її не вагаючись. Тіль-ки мами й шкода…

— Люди, Аніто, мільярди людей над прірвою… А врятуватися ще можна, ще не пізно.

— Мама сьогодні прочитала мені гороскоп: скоро мандрівка, повна небезпек…

І мріяла вголос, і насилала на Туо чари химерних вигадок, чари грудного голосу і свого молодого тіла. Туо йшов, як у мареві, і все навколо видавалося прекрасним, казковим. Дихалося легко, ноги ступали пружно, і поетичне чуття прокльовувалось з єства, як пташеня із шкаралупи — з біллю і радістю. Тоді вони починали співати — власне, й не співати, а мугикати щось невиразне, без слів, але — душевне. "Що

ж таке життя? — ше-потіла Аніта. — Ну, що воно таке?" Він цілував її і казав: "Життя для мене — це ти, Аніто, ти..."

Повернувшись до котеджу, сідали чаювати, і Марта, як завжди, розпочинала вечори Філії словами:

— Ну, що ж, усі зібралися — і люди, і звірі...

Ці слова сказала вона й сьогодні, але голос її ледь помітно здригнувся. Туо подивився на неї і побачив у її великих очах тінь смутку. Марта схилила голову — буцімто розглядала тигрика, що, як завжди, умостився в неї на колінах. Лаконтр сидів також якийсь зосереджений, ні шкалика, ні пляшки рому перед ним не було. Луїза мовчки розставляла чашечки і блюдця.

Аніта обвела всіх запитливим поглядом і тривожно спитала:

— Що сталося, Марто?

І вже уявила, як навідались сюди ті... Як прискіпувались і до Марти, і до її батьків...

— Марто, я тривожусь, скажи... І не усміхайся через силу, я ж бачу, що тобі не до сміху...

Марта раптом заплакала. Великі блискучі краплі тремтіли на її чорних віях і падали на груди.

— Це я так... особисте...

Аніта підсіла до подруги, взяла її руку в свою:

— Ну, заспокойся, Марто, годі.

Марта подивилася на Туо і заговорила:

— А скажіть, чи так буває на вашій планеті, щоб от… ну, люблять двоє, хлопець і дівчина, разом у коледжі, разом на канікулах, одне слово, нерозлучні… І раптом з нею трапилось нещастя, вона втрачає здоров’я, і ЇЇ відданий друг кидає її одразу, з моменту катастрофи… Звичайно, вона й сама не наважилася б утримувати його коло себе, знайшла б спосіб погасити в нього почуття, може, навіть вигадкою, брехнею. Хай би йшов собі у світ шукати іншого, щасливішого захоплення, хай був би щасливим — і то їй полегкість… А він же одразу, тієї ж хвилини одвернувся, втік, ганебно втік, боячись своїх щедрих обіцянок… скажіть, невже і у вас таке бу-ває? І я ж знаю, я кожною клітиною відчула, як він злякався мого нещастя… Я перетліла вся, в душі в мене зга-рище, а він тепер приходить і бреше, бреше, аби тільки заглушити свій сором…

— Був П’єр? — тихо спитала Аніта.

Марта хитнула головою, і знову покотились сльози.

— То було несправжнє почуття, — сказав Туо. — І ви, Марто…

— Не подумайте, що я саме за ним шкодую, — перебила Марта. — Мені тільки боляче, що отак між лю-дьми… А сам він став для мене зовсім чужим. І марно натякав, співчував і радів. Усе те фальшиве і нікому не потрібне. Хіба можна відновити Парфенон?

— А я торік була в Афінах, — обізвалася Аніта, — в туристській подорожі. Так, Парфенон, певне, був прекрасний… Можна собі уявити, як там було урочисто…

Заговорили про славнозвісні будови давніх часів і сучасності. Храми в Баальбеку, Пантеон у Римі, Айя-Софію у Стамбулі, Емпайр Білдінг у Нью-Йорку… Показували Туо кольорові картки і фото. Виявилося, що й

Лаконтр кохався в старовині, побував коло пірамід у Єгипті і в Каїрському музеї. Луїза, ще дівчиною, їздила до Рима і в соборі святого Петра бачила папський престол, пам’ятає його виті колони із стародавньої бронзи.

— Все-таки вміли люди будувати, та й зараз уміють, — сказав Лаконтр.

— Може, колись і новий Центрум збудують! — додала Марта, глянувши на Туо.

— Ну, гаразд. — Марта витерла хусточкою очі. — Усі зібралися — і люди, і звірі… То, може, таки по-чнемо вечір Філії?

23

Дзвоник тиркнув так несподівано, що Луїза мало не впустила тарілку. Хто б це міг бути в такий ранній час? Робер, з’ївши перший сніданок, пішов на роботу, до своїх павільйонів, а Марта й Туо щойно почали пити каву…

Луїза подріботіла з кухні по коридорчику до вихідних дверей. Останнім часом, упевнившись, що влада дізналася про місцеперебування Туо і поки що не реагує, мабуть, вичікуючи, всі тут потроху заспокоїлись і майже зовсім забули про обережність. А що як це…

Господиня, затамувавши подих, відхилила круглу кришку вічка і обережно зазирнула в нього. На ґанку стояв підстаркуватий чоловік в чорному костюмі; на лівій руці — плащ, у правій — портфель. Луїзу портфель трохи відлякував, але цивільний костюм і плащ…

Прочинивши двері, Луїза якомога спокійніше спитала:

— Вам до кого?

Незнайомець окинув її поглядом і сказав:

— Я хотів би зустрітися із Туо… не знаю, на жаль, його імені… — І, певне, помітивши, як розгубилася Луїза, додав: — Я археолог…

— Зараз дізнаюся.— Луїза причинила двері і, оглядаючись, почапала до їдальні. Зачепила якесь відро чи банку, — здалося, наче хто бахнув з пістолета.

Марта стала на дверях:

— Що там у мами?

Луїза, нічого не відповівши, зайшла до кімнати, зачинила двері.

— До Туо прийшов якийсь… — прошепотіла. — Каже, археолог.

Її тривога передалась і Марті — дівчина підійшла до вікна і обережно позирнула надвір. Наче нічого пі-дозрілого…

— Ну, що ж… — Туо поставив на блюдечко чашку з недопитою кавою. — Просіть, нехай заходить. Де ми його приймемо?

— Краще в моїй кімнаті, — запропонувала Марта.

— Добре, ходімо.

Луїза трохи заспокоїлась лише тоді, коли незнайомець, привітавшись з Мартою і Туо, мирно сів на за-пропонований йому стілець.

— Я дуже радий нашому знайомству, — стримано кивнув він головою, — моє прізвище Лабан, Фаусто Лабан, археолог. Мені багато розповідали про вас і — не приховаю — розповідали в такій інтерпретації, що, правду кажучи, можна було подумати хтозна й що.

— Шизофренік, маніяк, — усміхнувся Туо.

— Був і такий діагноз, — вишкірив зуби Лабан і зітхнув: — Людська обмеженість… Це просто дивно, яка вона чіпка — обмеженість, інертність… На шпальтах наукових і напівнаукових журналів обговорюються гіпотези і припущення про можливість життя на інших планетах. Ніхто не заперечує, що серед мільйонів планет можуть знайтися й такі, на яких виникло життя, розвинулося і досягло свого найвищого рівня — витворило мислячі істоти і що ці істоти антропоїдні. Це все в теорії. А коли справді з’явилася людина з іншої планети — не вірять, вважають божевіллям. Та ще ж і не якась чужа мисляча істота, а наш близький родич, наш брат!

Слухаючи балачку несподіваного гостя, Марта аж просяяла. Бач, все-таки й серед учених є розумні лю-ди! Таки не засипле пісок невіри й скепсису… Намагалася не пропустити жодного Лабанового слова.

А він розповідав про те, як зацікавився особою Туо після телепередачі, як ретельно вивчав історію його хвороби, всілякі записи й документи, як збирав відомості в людей, які хоч трохи стикалися з "сахарським фе-номеном". До речі, й відомий гіпнотизер вважає (археолог усміхнувся), що до слів Туо треба ставитися з довірою.

"Цікаво, чи він і з Анітою розмовляв? — з’явилась думка в Туо.— Але ж вона нічого не казала…"

Так от, ознайомившись з усіма доступними матеріалами, він, Фаусто Лабан, прийшов до висновку, що немає ніяких підстав не довіряти, навпаки — логіка в цьому випадку саме за те, щоб поставитись до

незвичайних фактів якнайсерйозніше і найуважніше. Уже прояви неабиякої фізичної витривалості і виняткової психічної сили свідчать про унікальність особи Туо. Або… вгадування чужих думок ("Якщо Туо й зараз може це робити, то переконається, що він, Лабан, говорить те, що думає…"). Або мова Туо — є в ній окремі риси багатьох зем-них мов, зокрема африканських — такий наслідок лінгвістичного аналізу, — але це самобутня і, мабуть, досконало розвинена мова…

Туо слухав зосереджено, концентровано, і хоч нічого нелогічного чи неправдивого в словесних руладах Фаусто Лабана не вловлював, проте чимось ця людина викликала в нього ледь відчутну антипатію. Може, на-віть тільки тінь антипатії, але це інтуїтивне відчуття непокоїло. І доброзичливість археолога була якась занадто раціональна, чи що, без людської теплоти… Обличчя непроникне, застигле, очі сховані під пухнастими бровами. І весь він гладенький, неначе порцеляновий.

Вибалакавшись, попросив Туо "підтвердити або спростувати сказане".

Туо розповів і про Центрум, і про Філію, тільки запитання про космічний корабель, кинутого Лабаном неначе ненароком, ніби й не почув. Його вражала загибель Центрума і всієї високорозвиненої людської цивілізації.

— Так, якщо це мало місце, — розтулив губи Лабан, — то катастрофа апокаліптична.

— Розкопками я ж і хотів довести, що ця подія "мала місце", — сказав Туо.

— Я цілком згоден з вами. — Лабанові очі виглянули на мить і знову сховалися. — Скільки б ви не роз-повідали, які б вражаючі картини не малювали, — все це тільки слова. Потрібно знайти хоч осколок з тогб Центрума — щоб можна було його помацати.

— Впевнений, що Археоскрипт уцілів.

— І його цінність для науки, — додала Марта, — в тисячі разів більша, ніж скарби Тутанхамона.

— Без сумніву, — погодився Фаусто Лабан. — Саме тому я й маю намір запропонувати вам, шановний Туо, організувати археологічну експедицію.

Марта заплескала в долоні:

— Браво! Браво! А мене візьмете в Африку? Скажіть, Туо, візьмете?

Туо всміхнувся самими очима: скільки ще дитячості в цієї дев’ятнадцятилітньої дівчини!

— Ми, звичайно, повністю беремо на себе фінансування експедиції, — продовжував Фаусто Лабан, — і полагодження формальностей з урядами тих країн, на території яких доведеться провадити розкопки. Ви ж зна-єте, що територія Сахари належить тепер тринадцятьом різним державам?

— Так, тоді світ був поділений надвоє: Центрум і Атлантида, — сказав Туо. — А тепер — як осколки пі-сля вибуху ядра…

— Не зовсім так, — заперечив Лабан. — Сучасне становище подібне до тодішнього. Світ знову поділив-ся фактично надвоє. Держави групуються навколо двох протилежних полюсів: Сполучених Штатів Америки і Радянського Союзу.

— Скажіть… — Марта подивилась на археолога сумними очима. — І може вибухнути атомна війна?

— Я цього не думаю, — спокійно відповів Лабан. — Зброя настільки руйнівна, що застосувати її означа-ло б знищити цивілізацію.

— Але ж тоді бомби були ще потужніші, в тисячі разів потужніші, а от же... застосували!.. Хіба тоді не знали, що цивілізація загине?

— Все в божій руці. — Лабан скинув очима вгору.

— Мені хотілося б, щоб Археоскрипт послужив справі миру, — сказав Туо.

— Я не заперечую, — вигулькнув до нього очима Лабан, — хоча вважаю археологію наукою, далекою від політики. — І, певне, щоб підкреслити свою думку, додав: — Дуже далекою.

— Те, про що я кажу, — пояснив Туо, — незмірно вище від усякої політики. Ідеться про історичну долю всього людства...

— У нас набагато скромніше завдання, — дозволив собі усмішку Лабан, — наочно підтвердити існуван-ня Центрума.

— І Атлантиди, — додав Туо. — В Археоскрипті — експонати з усього світу.

— Отже, якщо ми в принципі погодилися з вами, — Фаусто Лабан розщібнув портфеля, — то можемо розглянути й деталі формальної угоди. — Він вийняв зчеплені великою скріпкою папери. — Будь ласка. Ось проект угоди, оце ось кошторис, штатний розпис...

Марта радісним поглядом дивилася на папери і була трохи здивована, що діловитість Лабана зовсім не зворушує Туо.

— Само собою зрозуміло, — провадив далі археолог, — що ми просимо вас керівництво експедицією взяти на себе.

— Ви досі не сказали, хто це "ми", — зауважив Туо. — Яку організацію ви представляєте?

— Яку організацію? — скривив губи Лабан. Здалося навіть, що він трохи розгубився. — Хіба я ще не сказав? Та ось же на бланку написано: Фонд по дослідженню пам’яток античності. Нам відкриють рахунок в одному з швейцарських банків.

Туо поклав руку на папери:

— Гаразд, я подумаю. Ви можете завітати завтра в цей же час?

Марта здивовано подивилась на Туо, мовляв, що ж тут іще думати? Це ж те, чого ми марно добивалися…

— Якщо ви… не впевнені в наслідках розкопок… — підвівся Фаусто Лабан, — то ще не пізно дати від-бій. Ми й так ідемо на великий ризик, бо ви ж ніяких гарантій не маєте…

Туо пройшовся по кімнаті, потім зупинився біля столу.

— В наслідках я впевнений. Можна сконструювати прилад, який дасть нам змогу точно визначити місце, де заховано Археоскрипт… Але ви ж розумієте, що справа дуже серйозна, треба все обміркувати перед тим, як зважитись.

"Певне, хоче порадитись з Анітою… — подумала Марта. — Але ж він її любить!"

— Отже, я прощаюсь. — Фаусто Лабан подав руку спершу Марті, а потім Туо. — До завтра. Сподіваюсь, ми дійдемо згоди.

Коли він пішов, Марта накинулась на Туо:

— Ну, й ви, от уже ви! Що вас зупиняє? Чи вже засвоїли поведенцію наших ділків…

Туо поклав їй руку на плече:

— Це, Марто, дуже серйозний крок. Ви хочете знати, чого я не погодився одразу… Так от, я й сам би хо-тів це знати…

— Аніта? — лукаво усміхнулась Марта.

— Може, й Аніта. Без неї я не поїду.

— Вона з вами скрізь піде! Ви ж такий… мужчина… — І раптом без ніякого зв’язку додала: — А П’єр був зовсім пусте місце.

24

Яхта "Аспазія" прямувала до Алжіру. Зранку море було спокійне, але після обіду піднявся вітер і почав потроху, але завзято розколихувати море. На фіолетових хвилях з’явилися білі гребені, важкі вали гойдали су-денце, з шумом прокочувались уперед, ніби сердито гналися за кимось. Вітер заносив бризки на палубу, і вони торохтіли по брезенту, як шріт.

"Яка сила, яка енергія! — думав Туо, дивлячись на розгойдане море. — І краса… Кольори… скільки від-тінків!"

Туо любив бушування стихій. Бувало, і там, на далекій Філії, розбурханий океан викликав у нього почут-тя, схоже на екстаз; коли починався шторм, він обов’язково скеровував свого підводного човна до поверхні, виринав у хвилі, а потім, ризикуючи розбитися, здіймався над ними і летів, летів… Але там, на Філії, вода в океані іржава, а тут ось фіолетова, особливо красива, не можна очей відірвати!

Тримаючись за поручні, до нього підійшла Аніта. Вітер то надимав їй плащ, то обліплював ним її по-стать. Стала поруч, Туо намагався затулити її од вітру.

— Краса!

Хоч вітер зіжмакав слово і пожбурив його за борт, У гугогняву хвиль, Аніта почула і всміхнулася. Так, було щось красиве у цьому рухливому громадді, якась дика гармонія. Аніта почала стежити, як здіймається, виростає хвиля… Настає момент, коли вона, дійшовши своєї кульмінації, зупиняється, застигає. І тоді це — великий гірський хребет, он з-під білої вершини униз побігли струмки, ріки виповнюють долину, вирують… І раптом гора важко осідає, провалюється, і натомість здіймається нова, формується із небуття, щоб через кілька Секунд і собі зникнути, поступитися місцем іншій. О, знову… Ще… ще… Геологічні катаклізми!

Аніті стає чомусь сумно, і вона щільніше притуляється до Туо. Він пригортає її за плечі, тепло його руки заспокоює, так вони довго стоять мовчки, дивлячись в морську далечінь.

Що то їх чекає в Сахарі? Аніта не вагалася й миті: їхати чи не їхати? їхати! Адже Туо марив тими розкопками, нарешті лід недовір’я розтав, є всі можливості зробити таку велику справу… І головне — Туо визнали, за ним не полюють, йому не треба ховатися. Навіть їй дали спокій, більше не викликали до того бульдога. Ах, яка вона була рада, коли Туо погодився і підписав усі документи! Правда, формальності його здивували. Хоча з літератури, з газет він уже знав, що стосунки між

землянами, навіть інтимні, скріплюються папірцями, та одне діло знати теоретично і зовсім інше зіткнутися з цим на практиці. Особливо його вразило те, що треба підпису-вати чеки — без його підпису банк не видасть грошей, а без грошей люди не можуть жити: харчування за гро-ші, одяг за гроші, житло за гроші… "Радість і сум, вдоволення життєвих потреб — усе залежить від розчерку пера? — дивувався Туо. — Яка дикість!" Фаусто Лабан, віднині його помічник по експедиції, на це говорив: "Так треба".

Аніта полегшено зітхнула. Приготування закінчились, і ось вони в морі. Вона опікується медичною час-тиною, Марта — секретарка-літописець (десь лежить зараз у каюті та нудьгує за своїми).

Аніта час від часу заглядає в трюм: чи не залило там кліток із птахами? Ні, здається, все гаразд.

Сонце над заходом — велика червоняста куля ховається за хмарою, що причаїлась аж на обрії. Через кі-лька хвилин воно виглянуло у вузький проміжок — і вже не кругле, а довгасте. Між двома темними стрічками — брусок розпеченого металу.

Аніта штовхнула Туо і вказала на сонце. Він подивився і проказав їй на вухо:

— У нас майже таке! Тільки трішки фіолету!..

"Як це дивовижно, — подумала Аніта, — жити під одним сонцем, а потім під іншим… Чи побачу їхнє сонце зблизька? Чи буде воно таке гарне мені, як наше? Рідне сонце, сонечко… Ти дало людині життя, в твоєму сяйві наша колиска, тобою ми й живемо…"

І враз на неї напав страх. Як це так — покинути своє Сонце і переселитись до іншого? Своє Сонце… Он воно поринає, поринає, зникло за хвилями. Але хмари ще горять його вогнем, іскряться, тліють,

ще кидає воно свої відсвіти на розбурханість моря, на його водяні гори, приглушений шум і різкі посвисти вітру. Нема Сонця і є воно! А невже вона таки покине своє Сонце? Туо не закінчив того апарата з діамантом, везе з собою, та хіба там, у пустелі, в нього буде мало клопоту? А може, він… залишиться на Землі? Знайде Археоскрипт — стане відомим на весь світ… А вона б ще вчилася, одержала б диплом лікаря…

Аніта зітхнула.

— Ходім, Туо!

Ловлячи поручні, рушили вздовж палуби. Вітер шалено кидався на них, шарпав одіж, забивав подих. Палуба то здіймалася перед ними, то опускалася — хитюча, ковзька.

Вскочили в коридорчик, зачинили товсті двері. — гул клубочився зокола, а тут тихо і тепло. Аніта стала навшпиньки, обхопила Туо за шию і поцілувала його солоні від бризок щоки.

— Скажи, ти любиш Землю? Полюбив?

— Дуже!

Туо вхопив її на руки і поніс по коридорчику. Ступав обережно — його хилило то до одної стіни, то до другої.

— Пусти, впадеш! — сипала сміхом і ще міцніше обіймала його плечі.

Тільки біля дверей каюти поставив її на підлогу.

— Неси далі! — Аніта грайливо скочила йому на руки. — Про Марту забули? До неї, до неї!

Пустуючи, як діти, дісталися нарешті до Мартиної каюти.

Дівчина лежала в ліжку з книжкою в руках. Тьмяне світло плафона падало на її обличчя, великі очі були в тіні і від того здавалися ще більшими.

— Де ви були? — в її вигуку прозвучала і радість і дружній докір.

— Дивилися в очі стихії! — сказала Аніта.

— Ну, й які ж вони?

— Такі, як у тебе.

Подруги засміялися.

Туо спитав, як Марта почуває себе. За неї відповіла Аніта:

— Коли б оце звірята були…

— А ви знаєте, я ж хотіла викрасти хоч тигрика, зоопарк не дуже збіднів би. Але ж подумала: втече в Са-харі…

— Нічого, доглядатимеш птахів. На ранок будемо в Алжірі, відпочинемо там, правда? А звідти як — ма-шинами, літаком?

— Що організує Фаусто Лабан, — сказав Туо.

— Ой, хоча б швидше Алжір! — вигукнула Марта. — Треба ж листа послати батькам.

— Я вже для мами приготувала, — хитнула головою Аніта. — Вийшли кривуляки — хіба ж тут можна писати? — але мама розбере.

— А я своїй мамі… — зітхнув Туо, — посилаю думки…

25

"Дорога мамусю!

Про те, як ми перепливли Середземне море, я вже писала. Тепер про Алжір. Чудове, красиве місто! За-ймаємо невеликий модерний особняк (є садок) трохи вище верхньої дороги, яка дугою оперізує місто. Воно внизу перед нами, як на долоні. При сонці — біле, ясне, веселе. Звідси його оточують гори, звідти — море. Звідси — значить, з півдня, звідти — з півночі. Море гарне-гарне, синє, сиве вдалині. Дивлюся і думаю: за мо-рем, далеко-далеко мама читає гороскопи. Цікаво, який там гороскоп на ці дні? Та що б там не випадало, нехай мама не хвилюється. У нас все іде добре. Туо передає мамі вітання. Він зараз дуже зайнятий — конструює чут-ливий прилад, який допоможе знайти Археоскрипт. У тому бункері мусить бути якийсь маяк — увесь час сиг-налізує, п’ятдесят тисяч років. Не подумай, що радіо — зовсім інше, Туо знає, о, як він багато знає! Біля нього я почуваю себе такою дурненькою, такою темною… І за що він полюбив мене? Що вже археолог Фаусто Лабан освічена людина, а й він тільки очима кліпає, коли Туо починає говорити на яку-небудь наукову тему. Цей Ла-бан — діловий чоловік, усі клопоти на ньому, Туо займається тільки своєю апаратурою.

А ми з Мартою ходили в старий арабський квартал. Кривенькі, дуже вузенькі вулички (машина й мале-нька не пройде), збігають униз. Кам’яний жолоб, сонця нема. Але чисто, підметено. Хвіртки, двері, за ними мо-жна побачити тісні дворики. Діти виглядають. Не бачила, щоб хоч одне усміхнулось, мені здається, що вони взагалі не вміють сміятися. Хотіла дати котромусь цукерку — не взяло. Подивилось, одвернулось і мовчки піш-ло.

В одному з двориків нам з Мартою показали дві акуратно прибрані могилки під стіною. Романтична історія з часів середньовіччя. Там

поховані дві сестри — принцеси, які покохали одного красеня. А вдвох любити одного магометанська релігія забороняє. їх ув’язнили в тому дворику, там вони померли і поховані. Унизу на широкій вулиці бачили їхній палац — чудова споруда в арабському стилі з фонтаном у дворику.

Ми були вдвох, я подивилася на Марту й питаю: а чи ми не схожі на тих принцес? І признаюсь мамі, в цих словах був не тільки жарт. Марта інколи так дивиться на Туо, що в мене аж серце щемить. А вона зараз така гарна стала, хто не знає, то не повірить, що кілька років не володала ногами. Ну, вона молодець. Подиви-лась на мене та й каже: "Чи ти збожеволіла, Аніто, чи вчаділа? Хіба я не твоя подруга? Та й Туо не такий, як тобі не соромно щось подібне думати?" Обняла я її, постояли ми так, і аж полегшало на серці. Мама ж сама бу-ла молода і знає. Потім, в особняку, Марта показує кілька картонів, і з кожного дивляться її величезні очі: "Уже мене художник малює!" А я й не знала, що наш патлатий художник ходить за нею тінню. Поки там ще розкоп-ки, то він її замальовує. Вона така гарна, що я не здивуюсь, коли й наш кінооператор направить на неї об’єктиви. Поки що знімає Туо, старається так, щоб він і не помічав. Це, каже, буде золота стрічка, — людина з іншої планети! Він і Марті радив: записуй усе, занотовуй кожну дрібничку — все буде цікаво. Не знаю, чи вона записує, паперу в Марти вистачає, а мені все лягає на серце. Чим я заслужила в бога таке щастя?

Цілую маму, і нехай мама скоро не жде і марно не хвилюється, розлука тільки почалася",

26

"А оце вже пишу мамі з Сахари. Атлаські гори бовваніють позаду. Гай-гай, скільки попереду простору! Ідемо на південний схід по скам’янілих пісках і день, і два, а навколо та сама пустеля. Пологі горби, сухі видо-линки, подекуди чахлі стеблинки. Пісок, пісок... А то щебінь, галька, гравій... Аж не віриться, що тут у давни-ну жила більша частина людства, росли сади, земля давала людям урожай. Туо каже: тому не віриться, що ко-жен змалечку знає — там Сахара, пустеля. Звикли до

факту. А як подумати, то навпаки — не віриться, що пус-теля — природне явище. Чому пустеля? Звідки? Пустелі, твердить він, це опіки на обличчі планети, наслідок жахливих катаклізмів. І це, мабуть, так і є. Щебінь і гравій — може, це сліди Центрума? В цьому всі перекона-ються, коли ми знайдемо Археоскрипт.

Пошуки провадяться енергійно. Сахара поділена на квадрати, і Туо разом з Лабаном обслідують кожен квадрат гелікоптером. На борту встановили апарат, сконструйований Туо, його чутливий приймач зареєструє сигнали підземного маяка. Поки що не зареєстрував. Караван машин переїжджає з одного пункту до іншого, везучи пальне, інструменти і все необхідне, а гелікоптер все кружляє і кружляє понад пустелею. Машини військові, великі і надійні, Лабан дістав. Нехай мамця не турбується, ми тут добре забезпечені, навіть холодна кока-кола є. Справжній комфорт! Усі здорові, моя аптека, слава богу, не працює. Одне тільки дошкуляє: вдень жар-ко, а вночі холодно.

А якби мама знала, яка добра джерельна вода в оазах! Спочатку ми боялися дизентерії, а потім як розкуштували… Шкода тільки, що оази трапляються рідко, дуже рідко. А біля Ель-Уеда ми побачили краєвид, не-звичний навіть для Сахари. В піску — великі, овальні заглибини, неначе кратери. Там, на дні, на глибині в деся-тки метрів, ростуть гаї фінікових пальм. За піщаними валами не видно їхніх вершин, але цим благородним де-ревам там хороше, вони дають добрий урожай. Боже, якою тяжкою працею люди здобувають собі засоби до існування! Це безперервна, щоденна і щогодинна боротьба з пустелею — піски течуть, і треба увесь час зупиняти їх. А корінням пальми тримаються, певно, за той грунт, що був до катастрофи…

Від’їхали від Ель-Уеда, оглянулись — ковтнула його пустеля. Куди не глянь — піски й піски. Невже там за ними синіє море? Неймовірно. Ага, міражі. Це прекрасно. Бачиш вдалині озеро, добре знаєш, що то — міраж, але очі кажуть: озеро! Інколи з’явиться місто — біліють мінарети, вежі, зблискують вікна. Хлопці хапають карту, шукають, та де там!

Ніякого міста немає ближче, як за п’ятсот кілометрів. Міраж. А я собі й думаю: може і все наше життя міраж?

Нехай тільки мама не подумає, що в мене поганий настрій. Інколи находить сум, особливо коли довго не бачу Туо. Гелікоптер базується все далі й далі на схід, поки ми дотягнемось — вони обстежують новий квадрат. Але більше як два дні Туо не витримує без мене, прилітає хоч на півгодинки… Якби знала мама, який він хороший! Яка це чесна і добра душа!

Хай мама не хвилюється і спить спокійно, коло нас все добре. Цілую!"

27

"Дорога мамусю! Ох, що в нас тут сталося… Краще б і не розказувати. Останній тиждень в мене з’явило-ся тривожне передчуття, і воно таки справдилося. Ну, хто б міг подумати, що наш кінооператор утне таку шту-ку? Бакенбарди, борідка, маленькі прудкі очі, спритні рухи і нечутна хода,— він мені завжди нагадував мавпу А особливо, коли зігнувшись крався за Туо, тримаючи напоготові свої хижі об’єктиви. Він переслідував нас не-відступно, Туо звик до нього, як до своєї тіні, а я не могла. Залишаючись із Туо на самоті, я нервово озиралась: чи не просунулись попід тентом палатки його скляні очі? Зрозуміло, такий тип не міг не помітити, що Туо у вільний час монтує якусь незвичайну апаратуру. А одного разу побачив і отого дивовижного діаманта…

Туо часто зітхав за своїм літальним апаратом, який загинув у Сахарі… Тепер, каже, діамант — наша на-дія. Якось я й пожартувала: не кажи "Надія", бо діамант з таким іменем приносить нещастя. Той купець, що вивіз його з Індії, загинув, коханка короля Людовіка, якій він подарував його,— загинула… усі, кому він нале-жав, померли не своєю смертю. Остання ось молода американка, гарна дівчина, якій діамант "Надія" дістався в спадок від бабусі, несподівано померла за таємничих

обставин… Туо тільки усміхнувся: хіба може мінерал впливати на людську долю? А виявляється — може, та ще й як!

Втопивши свої очиці в діамант, кінооператор забув навіть про зйомки. Никав, як загіпнотизований.

— Це ж гігант, колос, унікум… — шепотів попеченими губами. — Скільки, цікаво, він важить?

Зважили — двадцять кілограмів! За всю історію людства ще ніхто не мав такого діаманта — ні індійські царі, ні єгипетські фараони, ні королі Британської імперії. Я сама вжахнулася, коли дізналася, що двадцять кі-лограмів!

— Сто тисяч каратів… — хрипів кінооператор. — Ні, цього не може бути… Це ж… мільярди доларів…

Та цей діамант унікальний не лише вагою. А форма яка чудова — октаедр у октаедрі! Видно шістнадцять граней, дванадцять вершин, здається, він бездонний усередині, безконечний. Такі в ньому відкриваються анфілади, що от ступни туди — і справді, перейдеш в інший простір, в інший світ. А чистий як сльоза… Ні, мама не може собі уявити, який то згусток незвичайної краси. Це треба своїми очима побачити. Як він сяє, як грає в ньому світло… А ще ж, розказував Туо, в ньому чудодійно зламуються невидимі силові лінії універсального поля — це й дає можливість зміщення простору і часу, потрібна тільки енергія для підсилення, до того ж енергія слабка, якісь невеличкі імпульси. Вся трудність у тому, розповідав мені Туо, щоб точно розрахувати силу імпульсу і напрямок дії. Для цього він робить якийсь фільтр. Ну, та це все таке складне, що нам його важко зро-зуміти, а мамі, певне, й не цікаво.

Так от, після того, як цей нещасний кінооператор побачив діаманта, з ним щось таке скоїлось. За кілька днів схуд, почорнів, тільки очі

палали вогнем. Усі думали, що він захворів. Лабан пропонував йому поїхати до Тунісу полікуватись. Не схотів. Ночами бродив по пустелі, і я боялася, що його роздере лев — ще подекуди, кажуть, гривасті трапляються в Сахарі. Але нічого, походеньки кінооператора закінчувались благополучно.

Та одного разу, коли Туо з Лабаном вилетіли на кілька днів, а наша колона рушила до нової стоянки, на-міченої за сотню кілометрів, — кінооператор зник. Хтось сказав, що він полетів гелікоптером, отож і не шука-ли. Розташувалися в новій оазі, повернувся Туо з Лабаном, і виявилось, що кінооператора з ними не було. Де він подівся? Коли Туо заглянув до ящика, в якому зберігав свій ще не докінчений апарат, усе стало ясно: зник діамант! Кінооператор вкрав чудо-мінерал і втік…

— Далеко не втече… — сказав Лабан. — Впіймаємо.

Туо страшенно схвилювався, таким я його ще не бачила. І, звичайно, він переживав не за багатство, не за грошову цінність. Діамант для нього — насамперед фізичний прилад, технічна удача, якої він досяг після довгих років напруженої праці на своїй далекій Філії. Без цього діаманта йому нічого й мріяти про повернення на рідну планету…

Зарокотав гелікоптер — полетіли навздогін. Якщо мама подумає, що в пустелі ніде сховатися, що там усе, як на долоні, то дуже помилиться. Два дні його шукали, і все марно. Як у пісок провалився! Потім виявило-ся, що він таки справді одного разу, почувши гудіння гелікоптера, зарився в пісок і перележав, поки не пролетіли. Помітили його на третій день у ваді — це такі сухі річища, — і викрив його саме діамант. Чи прорвався ру-шник, чи він похапцем не загорнув його так, як слід, — мінерал зблиснув на мить, і цього було досить. Коли гелікоптер сів, здичавілий кінооператор ще кинувся бігти. Та куди вже там тікати знесиленому та ще й з такою ношею! Двоє Лабанових солдатів наздогнали його вмить, скрутили руки і приволокли до машини. Не кричав, не виправдувався, не просив, тільки дико поводив очима. Туо взяв свого діаманта на руки, як беруть дитя, при-тиснув до грудей.

Попросив розв’язати злочинця і дати йому води. Коли той жадібно напився, Туо спитав:

— Ну, нащо він тобі, оцей мінерал?

Кінооператор поглянув на нього, як на божевільного, і нічого не сказав, тільки вискалив зуби. Лабан і со-лдати усміхнулися, і я їх розумію. Таке запитання міг задати лише неземлянин, лише той, хто взагалі не знає, що таке багатство.

Туо попросив Лабана відпустити кінооператора на волю, але той не згодився і, певне, правильно зробив, що вирішив тримати злочинця під арештом. Опинившись на волі, той міг би змовитися з гангстерами і повернутися сюди… на винищувачах! За таке багатство — мільярди! — вони б і в пекло кинулись, а не те, що в Сахару. Отож тепер цей виродок ходить під охороною двох солдатів. Учора хотів підговорити їх, мовляв, того діаманта вистачить на трьох, то вони так його потовкли, що ходить увесь у синяках. Мені його шкода. Бідолашний, може, він і не винен, що свідомість людей отруює багатство? Але якщо й кожен так, то хто ж тоді винен? І він же порушив заповідь божу: не вкрадь. Ні, мабуть-таки, сам він і винен.

Через цю прикру подію у всіх нас зіпсувався настрій, але мамі хвилюватися нічого, ми всі, слава богові, здорові. Художник усе малює Марту, десятки її портретів позалишав на піску — хай, каже, Сахара дивиться на небо Мартиними очима, то, може, воно дощі насилатиме!

Цілую маму міцно-міцно…"

28

"Ура! Ура! Ура! Нарешті знайшли! Ні, мама не зможе уявити нашої радості… Після довгого кружляння над Сахарою, після безконечних переїздів — на обрії вже виткнулись єгипетські піраміди! — після

багатьох розчарувань таки знайшли. Чутливий осцилограф, встановлений на гелікоптері, ожив, на екрані з’явилися спле-ски блискавиць: тут, ось тут у надрах пустелі, працює маяк Археоскрипту… Гелікоптер сів, Туо з Лабаном узя-ли прилад і, йдучи по спіралі, визначили місце, де закопано Археоскрипт, з точністю до кількох метрів. Усі зра-діли, особливо Лабан. Потираючи руки, він тупцював по рудому скам’янілому піску, як заведений.

— Чує моє серце — тут неоціненні скарби для науки! — говорив до Туо і все потирав долоні.

Туо чомусь спохмурнів, але нічого не сказав. У мене таке враження, що він просто втомився. Наванта-ження в останні тижні було величезне — і фізичне, і нервове. Але тепер він зможе трохи відпочити. Хоча де там, тепер він заклопотаний іншим — закінчує монтувати свій отой просторово-часовий пристрій.

А екскаватор гуде і вдень І вночі, щелепи ковша так вияснились, що здаються срібними. Транспортер уже насипав чималу гору піску, яма глибшає… Хоча б уже скоріше той Археоскрипт! Цікаво, який він? Певне, залізобетонний циліндр. П’ятдесят тисяч років… Неймовірно, мамусю. Це ж буде переворот, вибух в науці! Досі вважалося, що людська цивілізація нараховує шість — сім тисяч років, а виявляється, що їй десятки ти-сяч… Та якщо Археоскрипт закладено п’ятдесят тисяч років тому, то скільки ж передувало йому?

Щовечора ходимо з Туо далеко в пустелю, скільки цікавого і трагічного він розповідає! Знайшли кілька тектитів — рудуватих шматків оплавленого скла. Наче кров у них запеклася. Туо каже, що це — свідки вселюдської війни. Страхітливий бій між Центрумом і Атлан-тидою знищив цивілізацію, відкинув її у тьму, і людям, певне, довелося починати все спочатку. Знову продиратися через кам’яний вік, щоб відкрити метали… Гинути в рабстві, створювати релігії, мріючи про справедливість… Аж кров холоне, як подумаю, що й зараз людство підійшло до прірви, що в арсеналах великих держав уже є стільки

руїнницьких засобів, що вони можуть знищити усе живе на планеті… Хіба це не дикунство?

Туо сподівається, що Археоскрипт змусить усіх замислитись, а особливо тих, що мають владу. Це, каже, буде таке попередження, не прислухатись до якого можуть хіба що божевільні. Туо хоче, коли докопаються до Археоскрипту, скликати сюди в Сахару вчених, політичних діячів, журналістів, щоб на місці побачили все, щоб пересвідчилися, що це не містифікація. Та, зрештою, там будуть, очевидно, такі експонати, яких зараз промис-ловість не випускає… Побачимо. Якби тільки скоріше скінчилася оця нервова напруга.

Вечорами йдемо з Туо в пустелю — якомога далі від гудіння моторів. Небо над нами прекрасне: по си-ньому-синьому шовку блискучі діаманти, дивишся на них, і в душу проникає щось таке, чого й не висловиш… Може, то відчуття вічності? Можливо. А доторк Туо сповнює радістю і щастям. О, як я його люблю! Як мені хочеться слухати його мову, ловити його подих, дивитися в його очі. А він останнім часом чомусь сумовитий, зажурений. Каже: непокоїть його Лабан. І я це добре розумію. Я й сама бачу — щось у того Лабана є нещире, приховане. Хоч він поводить себе з Туо коректно, навіть запобігливо, але в цьому відчувається ледь вловима фальш, навмисність. "Він спритно приховує від мене думки, — каже Туо, — і я здогадуюсь, що в нього є якісь потаємні заміри". Може й так. Але все-таки Туо перевтомився, і йому треба відпочити. От як усе скінчиться добре і він по контракту одержить чималу суму — поїдемо в Ліван. Туди, розповідають, їдуть відпочивати за-можні люди з усієї Європи. В Ліванських горах за Бейрутом можна купити гарну віллу; катайся на лижах, потім у машину — і до моря. Через п’ятнадцять–двадцять хвилин — купайся, температура води не нижче 25–24°. Хі-ба не рай? І мама туди приїде, правда? Вишлемо грошей — мама й приїде…

А поки що до побачення, міцно цілую маму".

Це сталося пізно ввечері. Раптом замовк гуркотливий мотор екскаватора, і люди почули тишу. Насторожились. Це була не така тиша, коли мотор глушили з технічних причин, щось у ній вчулося незвичайне. Ця ти-ша впала на пустелю, на біле наметове містечко археологів, як грім з ясного неба.

— Є! Є!

Кілька постатей бігло до наметів і кричало щосили:

— Докопалися!

— Археоскрипт!

Першим прибіг до розкопу Лабан. Став над краєм і кілька хвилин мовчки дивився вниз, туди, де з піску виринула матова вершина піраміди. Губи йому смикались, наче самі хотіли щось сказати, та Лабан стискував їх і стояв мовчки. Думки й емоції переповнювали його, як достиглі зерна переповнюють гранат. Хіба він сподівався на такий успіх? Він вірив Туо і не вірив, правда, більше вірив, але все ж… Хто б це міг сказати напевне, що в глухій пустелі, далеко навіть від караванних шляхів, під скам’янілим піском… Стривай… А може, це піраміда якого-небудь фараона? Щоб не пограбували — наказав збудувати в котловані і засипати… Ну, що ж, якщо навіть і так — успіх буде не менший, ніж у Картера…

— Світла, дайте більше світла! — закричав захеканий кінооператор, ставши на коліно і приліпившись до окуляра свого апарата. Спалахнуло ще кілька прожекторів, кіноапарат застрекотів, фіксуючи на плівку розкоп.

Не втрачав часу і патлатий художник. Його чорний олівець проворно забігав по аркушу паперу, і найпе-рше над розкопом з’явилася постать Марти, а тоді вже лягли лінії самого вершечка піраміди, схованої в землі.

Нарешті з темряви на світло виринув Туо і Аніта. Дівчина тримала його за руку, наче боялася, щоб не впав у яму.

Ніби прокинувшись, Фаусто Лабан підійшов до Туо і міцно потис йому руку. Губи його сіпнулись і заго-ворили:

— Вітаю! Вітаю з успіхом! Це… це… надзвичайно…

Туо кинув погляд на розкоп, на робітників, механізаторів, що вінцем оточили кратер, і тихо сказав:

— Це спільний успіх…

— Звичайно, звичайно, — закивав головою Лабан, — та коли б не ви…

Туо ступнув униз і, осуваючи пісок, посунувся до піраміди. За ним, балансуючи руками, спустився і Ла-бан. Вхопилися за тіло піраміди, ніби хотіли пересвідчитись, що це не привид, не міраж, що вона справді є.

Археоскрипт… І радісно і гірко на душі в Туо. Це ж далекі-далекі його предки послали вістку своїм на-щадкам — погляньте, мовляв, і ми дещо вміли, і ми дечого досягли… А сталося, бач, так, що нащадки… відста-ли, що їм треба вчитися у своїх предків!

Туо подивився в очі Лабану і своєю долонею накрив його руку: хотів дізнатися, про що ж думає цей за-мкнутий у собі чоловік? Лабан не відсував руки, йому здавалося — піраміда гріє, наповнює все його тіло теп-лом. У голові була якась мішанина, Туо зміг вловити лише окремі поняття: гробниця, Картер, Тутанхамон, зо-лото, золото, премія, академік…

— Археоскрипт, — сказав Туо, — це Археоскрипт.

— Піраміда? — обізвався Лабан. — Скидається на гробницю якого-небудь фараона.

— Він має форму пірамідального куба.

— Справді? Звідки вам відомо? Чи це здогад?

— Я бачив знімки… Там, на Філії.

— А…

І знову закружляли, переплелися думки в Лабановій голові. Археоскрипт, Археоскрипт, машини, мотори, апарати, формули, формули, кварки, кварки, кварки, бомба, мільйони, мільйони, вілла, академія… Формули, формули, формули!.. Генерал, генерал, радіограма.

Туо відсмикнув руку, спохмурнів.

— Кажете — пірамідальний куб? — Фаусто Лабан погладив дзеркальну грань, не бажаючи відривати від неї рук. — Мусить бути великий об’єм.

— Так. На кожній грані цього куба — чотиригранна піраміда. Тетрагексаедр.

— Ну, що ж, обкопаємо і будемо розкривати. Треба тільки попросити ще з десяток вантажних машин.

— А найголовніше — запросити сюди вчених з усього світу, журналістів, організувати телевізійну пере-дачу…

— Що ви, що ви! — махнув рукою Лабан. — Навіщо такий розголос?

— Мені здається, що саме в цьому і є сенс нашого відкриття — воно мусить стати здобутком-усього людства.

— І стане. Тільки навіщо поспішати? — Лабан знизав плечима. — Ось побачимо, що тут є, упорядкуємо, а тоді й звіт напишемо…

Вибралися з розкопу мовчки.

Зате робітники, шофери, молоді хлопці в комбінезонах, у шортах, перебалакувались, жартували, сміялися.

— А що коли розкриємо — а там… дівчина?

— Прокинеться, усміхнеться…

— Цур, буде моя!

— А чого це твоя?

— Я її навчу рок-н-ролла, ви ж не вмієте.

— А як ти з нею розмовлятимеш?

— Звісно як — жестами і доторками!

— Такий ведмідь як доторкнеться…

— Я — ніжний. Тихо, тихо, нехай ще спить. — Хлопець обернувся до Лабана. — Завтра розкриємо?

— Треба спочатку обкопати, — кивнув головою Лабан. — Роботи ще багато, доведеться вийняти сотні кубометрів грунту.

— Виймемо!

— Берімось зараз!

— Заводь свого бронтозавра!

Лабан підкликав бригадира — сухорлявого чоловіка з чорною смужкою вусів — і наказав:

— Усім відпочивати. Почнемо завтра після сніданку.

— Так, — виструнчився бригадир. — Більше наказів не буде?

— Поки що все. На добраніч.

— На добраніч. — І до робітників: — Усім до палаток! Спати.

Погасли прожектори, темрява вкрила все: і свіжо-розриту землю, і палатки, і горбаті машини.

Знехотя порозходились, повкладалися на відпочинок. Тільки Фаусто Лабан ще деякий час ходив понад чашею розкопу. Помітивши дві темні постаті, високу — Туо, нижчу — Аніти, що побрели в пустелю, перечекав, доки вони розчинилися в темряві, і пішов до машини, де була встановлена рація. Радист ще не спав.

— Посвіти ліхтарем, — тихо сказав Лабан, і коли на столик лягло біле кружало, швидко накидав шифро-ваний текст радіограми — три рядки чисел.— Передай, негайно.

Радист ввімкнув апарат, надів навушники і почав викликати "Оазу-13"...

30

Це була для Аніти незвичайна ніч. З кожним кроком, що віддаляв їх від табору, вона вступала в якийсь досі не знаний, прекрасний світ, сповнений утаємниченої краси. У маревній імлі рухались якісь тіні — одні пе-ребігали впоперек їхнього шляху, інші обганяли з боків, а ті линули навстріч. І оце кружляння тіней — може, то пустельні зайці? леви? — зовсім не лякало Аніти, це був якийсь інший світ, він існував поряд, проходив, пере-тинав їхній з Туо, але не зачіпав їх. У тому сусідньому світі чулися свої шерхоти, посвисти, там передавалася і приймалася своя інформація, до якої Аніті не було ніякого діла.

Вона прислухалася до себе, до биття свого серця, до тепла руки свого коханого Туо. Чому їй так гарно на душі? Чому її радують галузки чахлого тамариску і стебла сухого полину? Що сіють в її душу зорі? А може, вони й не при чому, авжеж, так, це вона сама творить для себе красу, творить з усього — з темних важких дюн, із шовкового неба, з отих тіней і притишених шерхотів. Диво, та й годі. Аніта зітхає і притуляється щокою до плеча Туо. Ну, що ж це таке, звідки ці чари? Невже ж і Туо не скаже — він, такий знаючий і розумний?

— Не знаю, Аніто, — стиха каже Туо, — та й навіщо нам про це знати? Це вже щастя, що ми відчуваємо красу планети, красу буття. Мабуть, відчування — це теж форма знання... І — повнота душі...

Вони зійшли на високу дюну і зупинилися. Безмежна пустеля обтікала їх, як вода, змикалася поза ними і пливла до берегів ночі. Холодний пісок намагався засипати все живе, але не міг.

— А тут же був Центрум... — обізвався Туо. — Який витвір людського генія!

— А як ти гадаєш — побудують люди новий Центрум? — спитала Аніта, знову прихилившись до його плеча.

— Хочеться сподіватись, хочеться вірити, що прогрес таки прокладе собі дорогу і люди виплекають пла-нету-сад. Без отих димів і гуркотів, без сталевих обручів. Уяви собі апарати, мотори, двигуни, які використову-ють дарункову енергію гравітаційних і магнітних полів, кваркові енергостанції…

Туо замовк і деякий час наче прислухався до пустелі. Потім заговорив знову, і в голосі його Аніті почу-лися тривожні нотки.

— Незрозумілий якийсь оцей Фаусто Лабан… Криється від мене. Тобі не здається?

Аніта стріпнула головою:

— Я мало звертала на нього уваги, але… враження чомусь неприємне. Я не люблю мовчунів, такі люди здаються мені гордяками, а значить, пустими.

— Ні, — заперечив Туо, — Лабан мовчить не через гордовитість… Він мовчить, щоб приховати свої ду-мки. І я боюсь, що в Археоскрипті його найбільше цікавлять кварки.

— Чому ж ти боїшся цього?

— Бо для кварків людство ще не визріло. Навіть тоді, п’ятдесят тисяч років тому, це було передчасне від-криття. А тепер і поготів…

Туо мовчки взяв Аніту за руку і повів по вершку дюни. Ноги грузли в піску, лишаючи глибокі сліди, які одразу ж ховала темрява.

— Нам треба щось робити, Аніто, поки не пізно. Ти мені допоможеш?

Стиснула йому долоню:

— Про що ти кажеш, Туо?

— Про кварки.

— Та ні, не це. Чому ти запитуєш, чи я допоможу? Та я…

Не дав їй договорити, обняв за плечі і міцно поцілував. Гаряче дихаючи, прошепотів:

— Але це дуже небезпечно.

Аніта засміялася:

— Поцілунки? О, так, це небезпека…

— Не жартуй, люба, це може коштувати нам життя.

— З тобою я готова на все, чуєш, милий? На все…

Вона раптом крутнулась і побігла вниз, кинулася праворуч, потім ліворуч, щоб заплутати сліди, і коли постать Туо загубилася в нічній імлі, — впала за барханом, принишкла, пройнята дитинною радістю. "Ага, тепер пошукай мене, — думала, стримуючи дихання, — ти пошукай, а я спостерігатиму, як ти шукаєш… милий!" Туо спочатку гукав, а потім рушив, приглядаючись до слідів і щось весело бурмочучи. Ось він пройшов повз неї, Аніта мало не пирснула, та метрів за десять повернув і таки натрапив! Ухопив на руки, гойдав, як дитину.

— Яка ти в мене гарна, чарівна… Запам’ятаймо цю ніч, Аніто, оцю пустелю і оці зорі! Ти мені стала ще ближчою, щеріднішою. Я впевнений, що в експедиції знайшлися б люди, які охоче допомогли б нам, але не треба їх залучати. Мусимо впоратись самі, розумієш? Самі. Завдання наше полегшується тим, що ніхто, крім одного мене, не знає

мови Центрума, отже, й не прочитає документів з Археоскрипту. Ага, а на ньому знаєш що написано?

— Де?

— На тій грані, біля якої я стояв.

— А що?

— "Відкрити через десять тисяч років…"

— Виходить, термін давно минув?

— Дуже давно…

Вони помалу брели пісками, кружляли навколо табору, аж доки не почало світати. Наостанку Аніта рап-том спитала:

— А що таке смерть, Туо?

Він не здивувався з того, що вона подумала про смерть.

— Цього ніхто не знає, Аніто… — лагідно сказав і усміхнувся: — Можливо, це прояв життя…

Вмостившись у своєму гамаку, Аніта згадувала ніч, причаєну пустелю, слова Туо, його тривогу. Незчу-лася, коли й заснула. І приснився їй страшний сон. Побачила себе у якомусь великому будинку, себе й матір. Квартира неначе їхня, а будинок гігантський. Вийшла на балкон, глянула — ріг даху горить! Руде полум’я, ніби дикий звір, вгризається в покрівлю, б’є хвостом по стіні… Аніта вибігла на сходи, гатить кулаками в двері до сусідів:

— Пожежа!

А вони виглянули, знизали плечима — чоловік і жінка — та й зачинили двері.

Аніта прожогом на інший майданчик, дзвонить, стукає, кричить:

— Горимо! Наш будинок зайнявся!..

А з дверей — музика, видно, там танцюють, у них якесь своє свято, і ніхто не хоче й слухати Аніту. "Чи вони всі поглухли? — думає дівчина, поспішаючи від однієї квартири до іншої. — Адже горить, ще ж можна б погасити..." І знову стукає, гукає до хрипоти в горлі. А вони то сміються з неї, то сердито проганяють, то мовч-ки зачиняють двері. Аніті хочеться ридати з розпуки, крізь стіни і стелі, крізь усякі перегородки, серванти і ди-вани, столи і шафи, — скрізь усе, чим начинено дім, вона бачить хиже полум’я, відчуває пекучий біль. Ріже в очах...

Прокинулась. Сонце, знайшовши шпарину в наметі, кидало їй в обличчя гарячі скалки. Чути було гуркіт моторів і людські голоси.

31

Гелікоптери прибували один за одним і сідали в ряд, виставляючи наперед зелені животи. Товсті тулуби і довгі тонкі хвости робили ці апарати схожими на великих комах, а опукле скло кабін скидалося на їхні нерухомі, немигаючі очі.

З черева кожної такої комахи вистрибували солдати в касках, з ранцями за плечима і куцими автоматами в руках. Доки вони топталися біля машин, одвертаючись од яскравого сонця, їхні командири підтюпцем поспішали до намету Фаусто Лабана, щоб доповісти про своє прибуття. Незабаром військова частина зайняла кру-гову оборону, вкопавшись у пісок. На всі боки від табору, в центрі якого зяяв розкоп,

дивилися цівки автоматів і кулеметів, угору підвели свої тонкі дула автоматичні зенітки.

— Почалася війна? — жартуючи, гомоніли робітники.

— Окупація!

— А може, з піраміди вискочить яка-небудь нечиста сила!

— Ей, хлопці, дайте сигарет!

Але хлопці в зеленому мовчки походжали біля своїх вогневих точок, наче й справді ждали нападу. Кіль-ка офіцерів підійшло до воронки, в якій стирчав пірамідальний бункер Археоскрипту, і дали робітникам арома-тних сигарет.

Через деякий час прилетіло ще п’ять "комах" — кожна тримала в лапах по танку… Хрокання моторів дробило, різало і перетирало ясноту погожого дня, і хмарки синього диму здавалися особливо ядучими на тлі молочного неба.

Фаусто Лабан ходив, задоволено потираючи руки,— підтягнутий і строгий. Транспортери виносили й виносили з розкопу землю, охорона прибула — чому ж йому не бути задоволеним?

Туо ж був до краю здивований, навіть розгублений. Мовчки дивився, як люди, одягнуті в однакові строї, слухаючись наказів таких же самих людей, тільки не з такими погонами, діють, як автомати, живі, досконалі автомати.

— Що все це означає? — стримуючи роздратування, спитав у Лабана.

— Дорогий Туо, ми живемо в неспокійний час… Та й взагалі, як тільки чутка про Археоскрипт просо-читься з пустелі, сюди рине стільки інтересантів, що й працювати нам не дадуть. От я і вжив заходів для охоро-ни… Я вас розумію — на Філії немає держав, немає армій, і оці мої заходи можуть здатися вам… дикими. Але це не так. Ви ж добре знаєте — в Археоскрипті є надзвичайно важливі речі, це ж не просто археологічна знахідка. І ми зобов’язані, мусимо вжити заходів для збереження…

— Я просив скликати сюди вчених світу, громадських діячів. Розкрити Археоскрипт перед очима всього людства — хіба це не найбільша гарантія безпеки?

— Відомство, яке фінансує нашу експедицію, вважає, що передчасно демонструвати знахідку не в інте-ресах держави. Спочатку треба ознайомитись самим, розібратись в усіх матеріалах, класифікувати, розшифрувати наукові й технічні записи, а тоді вже…

— А ви не вважаєте, що я, як керівник експедиції, можу відсторонити вас від роботи?

— Я не радив би вам цього робити, — усміхнувся Лабан. — Досі в нас з вами були хороші контакти, спо-діваюсь, що ми їх ще більше зміцнимо. Ви ж учений, дорогий Туо, нащо вам звертати увагу на те, що не стосується науки? На ваш рахунок в швейцарському банку регулярно надходять солідні суми, по завершенню експедиції ви станете мільйонером… Тож давайте займатись виключно наукою…

Туо мовчав, і Лабан, окинувши поглядом розкоп, казав далі:

— Хоча, на вашу думку, охорона й не потрібна, але ж згодьтеся, що й шкоди ніякої вона не завдає. Військові не заважають нам працювати. Навпаки, вони ще допоможуть при нагоді.

— І ви вважаєте, що це морально — одній державі привласнювати те, що належить усьому людству?

Фаусто Лабан знизав плечима:

— Про яку мораль ви говорите?

— Звичайну, людську мораль.

— Правду кажучи, я не знаю, чи існує якась загальна, універсальна мораль… Все це поняття розпливчаті, і кожен трактує їх по-своєму. Я вважаю моральним усе, корисне моїй країні.

— А конкретніше — відомству, яке вам платить?

Фаусто Лабан криво усміхнувся:

— От уже й сатиричні стріли… Зрештою, дорогий колего, я не філософ і ніякий не теоретик. Я людина діла. Зараз мене турбує одне: як ми відкриємо цього пірамідального куба? Чи будемо розрізувати, чи, може, якимось іншим способом…

Туо мовчав, щось про себе обмірковуючи, потім окинув поглядом табір, високий земляний вал, гелікоп-тери і вантажні машини. Зітхнув:

— Коли буде повністю обкопано — тоді вирішимо. Треба спочатку оглянути.

— Гаразд, — погодився Лабан, — так і зробимо.

Він пішов до розкопу пружними кроками, аж підстрибуючи; Туо почовгав до Анітиної палатки, опустивши плечі, неначе на них лежав важкий тягар.

— Ой, коли б ти знав, який мені сон приснився! — Аніта простягла до нього теплі руки. Він поцілував ті руки, і лице йому трохи прояснилося.— Ти чомусь сумний? — Аніта заглянула в його зіниці. — На дні твоїх очей немає сміху… Перестань, чуєш? Перестань сумувати. Я ж з тобою!

Вона пестила його, термосила, жартувала так щиро, так по-дитячому, що він таки усміхнувся:

— Ох ти, моя зоре!..

32

Минув тиждень, доки обкопали величезного тетрагексаедра — він стояв у глибокому котловані, відстовбурчивши у всі боки по чотиригранній піраміді. Солдатам він нагадував металевого протитанкового їжака; Фа-усто Лабан, дивлячись на нього, думав про піраміди фараонів; Туо міркував: чому вони обрали таку форму бун-кера, а, скажімо, не кулю? Аніта і Марта дивилися на бункер, як на якийсь театральний макет; художник меха-нічно, але досить спритно переносив грані на папір і… думав про Марту, а кінооператорові, що ретельно фіксу-вав усе на плівку, ввижався найдорогоцінніший з мінералів — діамант.

Всі, окрім вартових, стовпилися на земляному валу, сотні пар очей жадібно обмацували грані. З розкопу, натужно ревучи, виповз екскаватор, і тепер там не було нічого, тільки наїжачений пірамідами куб. Довгими тисячоліттями носила його Земля в своїх грудях, а тепер ось віддає людям. Осколок далекого минулого, такого далекого, що й уявити важко.

Коли сизий дим від мотора розвіявся, в котлован зійшли двоє — високий, міцний Туо в білому шоломі і легкому сірому костюмі та низенький супроти нього Лабан, у шкіряних шортах. Туо ступав широко,

лишаючи глибокі сліди у свіжому грунті, Лабан трохи відставав, хоч і проворно перебирав своїми волосатими ногами.

Сонце ще тільки підбивалося угору, і нижня частина бункера була в тіні, зате верхня піраміда купалася в сяйві, кидаючи у вічі людям срібні відблиски.

Обійшовши навколо, Туо зупинився в тіні. Одразу ж туди вдарив сніп яскравого проміння з прожектора.

— Ну, що там? — спитав задиханий Лабан.

— Там он видніється напис. — Туо вказав рукою в гору. — Треба підйомника.

Лабан гукнув до водія, що стояв у натовпі, і той через кілька хвилин уже спускався в розкоп, сидячи за кермом свого яскраво розмальованого вантажопідйомника. Розвернувся і став, де йому вказав Туо. Ажурна стріла зламалася в шарнірах і опустила до землі металевий короб. Туо, не відчиняючи дверцят, переступив через борт і махнув рукою. Загурчав мотор, і короб поплив угору. На висоті метрів у п’ять Туо знову махнув ру-кою, і стріла застигла, потім подала його впритул до верхньої піраміди. Мотор замовк. Туо деякий час мовчки вдивлявся в рядок, викарбуваний біля основи піраміди. Спохмурніле його обличчя заясніло усмішкою.

— Що там написано? — не втерпів Лабан. Він стояв унизу, взявшись у боки і задерши голову. — Розбе-рете?

— Уже розібрав! Тут написано ось що: "Якщо ви ще не забули рідної мови,— скажіть одне слово, яке означає найбільшу пристрасть".

З усіх боків залунали голоси:

— Багатство!

— Бій!

— Нажива!

— Алкоголь!

— Наркотики!

— Життя…

— Рулетка.

Лабан підніс руку, і коли всі затихли, сказав:

— Ненависть — ось найбільша пристрасть. Скажіть тією мовою, скажіть, Туо.

Схиливши голову до карбованого рядка, Туо промовив:

— Невгоста.

Нічого не сталося, Археоскрипт мовчав.

— Не те слово, — кинув Туо униз, Лабанові. — Ану ти, Аніто, скажи!

Він бачив, як Аніта переступила з ноги на ногу, схилила голову.

— Кохання! — нарешті вигукнула вона, стріпнувши волоссям. Усі засміялися. — Любов!

Вона стояла побіля Марти, закриваючись долонею від сонця. її постать Туо вирізнив би з тисячного на-товпу — така вона була йому рідна, така співзвучна. І яке ж слово сказала!

— Сольві, — промовив Туо над викарбуваним рядком. І ще раз повторив: — Сольві.

Випростався і ждав, пильно дивлячись на сірий, ледь сріблястий метал бункера. Ждав з острахом і наді-єю. Так само, певне, очікували і всі інші. Стихли розмови, хтось тільки кашлянув у кулак. Минуло, мабуть, з хвилину, декотрі вже почали нетерпляче тупцятись. І раптом почулася музика. Спочатку просочилася тонюсі-нька цівочка, мале джерельце, та з кожною миттю воно повнилося, набирало сили, і ось звуки незнайомої пісні ущерть виповнили котлован, полинули понад пустелею. Це була ніжна, дуже мелодійна пісня, і всі слухали її, як зачаровані.

Раптом хтось вигукнув:

— Розкривається! Розкривається!

Чи хтось в бінокль побачив — адже під верхньою пірамідою з’явилась лінія завтовшки, може, з нитку! І чим більше товщала та нитка, тим дужче звучала пісня. Гігантський пірамідальний куб випромінював її, як ви-промінює сонце своє золоте сяйво. Туо слухав, схиливши голову, щось стискувало йому серце, і до горла підко-чувалась грудка. Дихав розкритим ротом, губи йому пошерхли. Це була пісня про кохання — про вселюдську любов до природи, до дівчини, до життя, рідна пісня, яку всі знають на Філії. Пісня перенесла його в той дале-кий край, про який він зараз думав, на простори його дитинства і юності. Уявки побачив себе на Філії з Анітою — стоять серед трав і пускають у небо голубих птахів…

Щілина збільшувалась плавно, піраміда відхилялася, неначе хтось знімав шолом.

"А навколо ж пустеля? — подумалось Туо. — Що б ви сказали, коли б побачили цю сумну картину? Чи сподівалися ви, що пісня про кохання звучатиме над пісками?.. Але люди все-таки є, вони почули цю прекрасну пісню з глибини десятків тисячоліть".

Коли верхня піраміда одхилилась максимально і своєю гранню лягла на грань бокової, — пісня скінчилася, музика стихла. З глибини куба пролунав дзвінкий дитячий голос:

— Здрастуйте, нащадки! Чи веселі у вас діти? Я добре вчуся, і ми з мамою і татом полетимо на літо в Ан-тарктиду, там не так жарко, і тато хоче половити форелі в гірських річках, він запеклий рибалка, а я наловлю метеликів і буду їх малювати, мої малюнки вже були експоновані каналами нашої мистецької інформації...

Дівчинка швидко нанизувала речення, Туо ледве встигав за нею. Розповіла про свої заняття, іграшки, про дерева, які ростуть на їхній терасі. Закінчила дівчинка так:

— Тато каже, щоб я спитала: чи плекаєте ви сади?

Туо уявив рожевощоке дитяче обличчя з ямками, сміхотливі оченята, подумав, що в Археоскрипті, пев-не, є портрет маленької художниці і її малюнки.

— Що сказав той дитячий голос? — гукав знизу Лабан. — Ви розібрали, Туо?

— Так, розібрав. Це ж моя рідна мова.

Туо спустився вниз, і до нього в металевий короб вскочив Лабан. Махнув рукою механіку, щоб той під-няв угору, і коли короб зупинився — жадібно заглянув у глибину бункера. Там уже світилося, і можна було побачити безліч якихось пристроїв, ящиків, тюків, різноманітних механізмів і всякої всячини. Лабан, хоч людина і стримана, при цьому не міг стриматись від вигуків захоплення і подиву, а очима так і поїдав усе, чим наповнений велетенський куб.

Там, очевидячки, лежали неоціненні речі. Навіть така багатюща знахідка, як гробниця фараона Тутанха-мона, не може йти в порівняння з Археоскриптом. Там були золоті оздоби, всілякі прикраси, та й годі. Тут же, безперечно, і високоефективні енергетичні установки, і різні апарати, які можна буде використати не лише в економіці, не лише…

Фаусто Лабан дав волю своїм думкам і своїй фантазії. Уявив ескадри беззвучних літаків, які несуть квар-кові бомби, космічні кораблі, що використовують енергію гравітаційних і магнітних полів… От якби тільки оцей Туо розшифрував схеми і формули… Невже він відмовиться? Невже знову почне про Організацію Об’єднаних Націй? Треба сформулювати прийнятну для нього концепцію. Хоча б так: тільки одна супердержа-ва, маючи недосяжний для інших воєнний потенціал, може гарантувати мир і справедливість на Землі… А чим погана концепція? Чому б нашій, саме нашій державі не взяти на себе роль господаря Землі? Якщо ж Туо не згодиться співпрацювати… Ну, що ж, тим гірше для нього. Зрештою наші комп’ютери все розшифрують, обі-йдемось і без нього. А я матиму яхту, прекрасну голубу яхту з білими вітрилами. Бар оздоблю натуральною слоновою кісткою… Досить уже з мене розкопок, треба хоч наостанку пожити всмак.

Лабан чомусь уявив Нефертіті — от би йому таку господарку на яхту! А молодий фараон зраджував їй, минулого року Лабан брав участь у розкопках подвір’я суперниці Нефертіті на околиці Каїра. Ах, Нефертіті, Нефертіті… Лебедина шия, чутливі уста…

Замріявся сухорлявий археолог, дивлячись на Археоскрипт, забув геть про все інше, навіть про дисцип-ліну думання. А як він старанно тренувався перед цією експедицією — його ж попередили, що Туо…

Фаусто Лабан аж здригнувся, схаменувшись. Ось же, поруч, у коробі стоїть Туо! Невже вловив? Та не може цього бути, зрештою, він звичайна людина… Та, певне ж, і сам схвильований баченим, хіба йому до ньо-го?

Лабан зиркнув на Туо, але той, здавалося, зовсім не помічав його. Торкнув лікоть:

— Ну, що ж… почнемо вибирати і описувати?

— Про що ви? — Туо наче прокинувся зі сну.

— Про експонати. Кожен треба оглянути, внести до списку. Сподіваюсь, ви перекладете написи…

— Так, так, — погодився Туо. — Нам буде немало роботи!

"І все-таки він чомусь невеселий, — подумав Лабан, коли вони спустились униз і вилізли з короба. — Невже відчув? Ну, та нічого, мільйони зроблять його лояльним. По-моєму, він був радий, коли вчора я вручив йому чекову книжку. А особливо просяяла Аніта. Ще б пак, п’ять мільйонів — кругленька сума! Та ще йому буде надана можливість запатентувати дещо з Археоскрипту в міністерстві оборони…"

Шанобливо подивившись на міцну спину Туо, який віддалявся у напрямку свого намету, Лабан попряму-вав до рації. Через кілька хвилин він уже давав детальні інструкції, спочатку охороні, тоді бригадирам, а потім і робітникам. Все було передбачено до дрібниць — хто подаватиме, хто прийматиме, хто працюватиме на майда-нчику-складі, хто вантажитиме на машини і хто супроводжуватиме рейси. Побіжне ознайомлення, навантаження і транспортування до ближчого порту має

бути зроблено швидко, організовано. Дещо — те, що стосуєть-ся побуту і мистецтва — доведеться, звичайно, відправити до Каїрського музею, бо цей шмат пустелі належить Єгиптові. Це буде зроблено в другу чергу, після навантаження судна… Сам пірамідальний куб такий великий, що, не розрізавши, його не вивезеш. А жаль. Добре було б поставити його на майдані в своїй столиці! Ну, та це вирішиться згодом. Якщо єгипетський уряд не заперечуватиме… А втім, вони, чого доброго, можуть організувати сюди туристський маршрут. Звичайно! Кому ж з туристів не закортить побачити Археоскрипт?

Вуркотіння моторів змішувалося з гомоном людей. Упаковані експонати подавалися на транспортер і випливали з розколу. Скраю майданчика, засланого величезними синтетичними простирадлами, сиділа, схилившись над машинкою, Аніта і зі слів Туо друкувала опис. Туо швидко і легко перекладав написи — більші і ко-роткі тексти, додані до кожного експоната. Він походжав від столика Аніти до свого намету, схилявся над па-кунками, читаючи написи, і знову крокував, утоптуючи доріжку. Його збудження передавалось Аніті, вона час-то поглядала на нього настороженим оком, але пальці безпомильно били по клавішах.

— Біохімія, — голосно говорив Туо, — синтезатор білка. Технічна характеристика…

Лабан як ошпарений гасав то до бункера, то до майданчика. Щось його непокоїло, щось муляло, але що — не знав. Постояв, розставивши волохаті ноги, біля Туо, послухав, як той спокійно диктує:

— Нейтринний мікроскоп з фіксуючим апаратом. Дослідження об’єктів на субатомному рівні..,

"Оце мікроскоп… — майнула думка в Лабана. — Та тільки за цей прилад треба було б дати Нобелівську премію!"

Гордо підвівши голову, Фаусто Лабан пішов до розкопу.

33

Аніта сиділа як на голках. Над ними було ласкаве осіннє небо — бездонна кришталева сфера з золотис-тим кружалом сонця, день пропливав тихий і лагідний, а в її душі щось нуртувало, пробивалися якісь тривожні акорди. Високо здіймалися її пружні груди, і за кожним подихом розстібався верхній ґудзичок білої перлонової блузки. Аніта кілька разів застібала його, а потім перестала зважати. Хотіла написати мамі листа, але Туо не дає ніякої передишки. Чого він так поспішає? І на годинника непомітно зиркає… Та не треба нервувати, любий, все ж іде добре, от закінчимо, нарешті, цю експедицію і — в Бейрут. Ах, як там гарно…

В Анітиній уяві постала така приваблива картина ліванського узбережжя з пальмами, скляними призма-ми готелів і синіми горами вдалині, що вона мимоволі усміхнулася. Вловивши ту посмішку, Туо теж усміхнув-ся, кивнув Аніті головою. Але не зупинився, диктував і диктував. Про насіння пальм, що в ту далеку епоху рос-ли на островах теперішнього Північного Льодовитого океану і в Антарктиді; опис індивідуального кібер-діагноста, що його мала кожна сім’я Центрума; технічно-наукова характеристика першого штучного супутника Землі, запущеного на екваторіальну орбіту п’ятдесят одну тисячу років тому…

Боліли пальці, але Аніта друкувала не зупиняючись — відчувала, що Туо буде невдоволений.

Пройшла з своїм нареченим Марта, кивнула їй, махнула рукою до Туо. Як вона тепер гарно ходить! Як легко ступають її стрункі ноги! Хто б подумав, що ця дівчина була розбита паралічем? Аніта обов’язково запросить їх до Бейрута, це буде гарна компанія…

Раптом Туо зупинився, перестав диктувати. Аніта підвела голову і окинула його вдячним поглядом. Нарешті можна трохи перепочити! Туо

тримав у руках якийсь продовгуватий металевий ящичок, схожий на шух-лядку з картотеки.

— Аніто, ось воно, тут… — Голос його переривався від хвилювання.

— Що саме? — одразу не здогадалась Аніта.

— Оте, що я шукав… Це найважливіше з Археоскрипту. І — найстрашніше…

Аніта ще не бачила його таким. Обличчя поблідло, руки ледь помітно хиталися, і, мабуть, через те він ще дужче стискував того ящичка пальцями.

— Ти так говориш, неначе воно вибухне…

— І вибухне. Та ще й як! Не зараз, а згодом, коли нароблять кваркових бомб… Воднева сучасна бомба здаватиметься дитячою забавкою супроти кваркової…

— Будемо вносити в опис?

Туо зиркнув на годинника і, кивнувши головою, продиктував:

— Схеми кваркових силових батарей, технологія, експлуатація… Людство ще не дозріло, щоб володіти таким джерелом енергії… Написала?

— Так.

— Готова зі мною? Вирішуй, маєш три хвилини!

Аніта тоскно озирнулась навколо — баня неба наче понижчала, на білому його тлі рухалась темна грудо-чка гелікоптера, дзижчала, як оса. Чи це в неї у скронях дзижчить? Пальці самі забігали по клавішах машинки:

— Мамо, люба мамусю, прощай…

Краєм ока побачила — з розкопу виткнувся Лабан, біжить, біжить сюди!

Хотіла ще написати кілька слів, та усвідомила — не встигне. Туо сидів на стільці в наметі, поруч місце для неї, воно з парашутом, те сидіння, Аніта знає, якщо на Філії доведеться падати, то…

Вона схоплюється і миттю опиняється на тому стільчику, тремтячими руками застібає ремені. Тільки те-пер помічає, що діамант, встановлений попереду, наливається світлом… А на колінах у Туо — довгастий ящик… А може… може, нічого… А птахи?!

Зблиск! Німий, гострий зблиск у мозку.

***

Наш спеціальний кореспондент Марта Лаконтр повідомляє з Лівійської пустелі:

"Сьогодні опівдні тут сталася дивовижна катастрофа. Відомий світові учений Туо, який прибув на Землю з іншої планети і який відкрив тут Археоскрипт (репортаж про експедицію і фото див. на 2-й і 3-й стор.), без-слідно щез. Разом з ним і його наречена та співробітниця Аніта. Туо захопив схеми якихось надпотужних атом-них реакторів, удвох з нареченою вони сіли в апарат, який Туо змонтував у своїй палатці, і, напевно, ввімкнули його рушій — великий діамант, бо ми, очевидці, бачили короткий і надзвичайно сильний зблиск, що передував

гуркоту. Це, власне, й не гуркіт був, а тріск, неначе зламалося, вражене блискавкою, товсте дерево. Військові вважають, що це не був вибух, бо на тому місці, де стояла палатка, ніякої вирви немає. Не спостерігалося і ви-бухової хвилі — усі предмети і речі, що лежали на відстані десяти метрів од палатки Туо, лишились неушко-дженими. Навіть машинка з недодрукованим аркушем паперу..."